

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

IMF İSTİKRAR POLİTİKALARI VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE
EKONOMİK PERFORMANS (DOĞU ASYA ÖRNEĞİ)

125458

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET HİLMİ ÖZKAYA

ANABİLİM DALI : İKTİSAT

PROGRAMI : İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI
İKTİSAT

TEZ DANIŞMANI : YRD.DOÇ.DR. YUSUF BAYRAKTUTAN

KOCAELİ, 2002

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

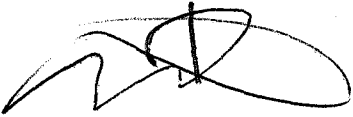
IMF İSTİKRAR POLİTİKALARI VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE
EKONOMİK PERFORMANS (DOĞU ASYA ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

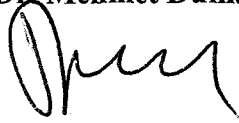
Tezi Hazırlayan: Mehmet Hilmi Özkaya

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarih ve No:18.09.2002, 2002/10

Prof.Dr. Recep Tari

Doç.Dr. Mehmet Duman

Yrd.Doç.Dr. Yusuf Bayraktutan

SUNUŞ

IMF Destekli İstikrar Programları ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Performans (Güneydoğu Asya Örneği) konulu çalışmada öncelikle ekonomik istikrar olgusu, istikrar politikalarının kapsamı, amaçları, araçları ve söz konusu politikaları uygulamaya koyan istikrar programları belirtildikten sonra ülkelerin ekonomik performanslarının değerlendirilmesinde ölçüt olan makroekonomik performans kriterleri anlatılmıştır. Ayrıca, uluslararası ödemeler sisteminin tarihi seyri, IMF'in kuruluşu, temel amaçları, faaliyetleri, örgüt yapısı ve değişen rolü üzerinde durulmuştur.

IMF destekli istikrar programlarının kapsamı, amaçları, özellikleri ifade edildikten sonra 1997 yılı ortalarında krize giren Güney Doğu Asya ülkelerine IMF'in tavsiye ettiği istikrar programlarının ortak özelliklerine vurgu yapılmış ve bu programların sonuçları Var-Yok ve Öncesi-Sonrası Yaklaşımları bağlamında değerlendirilmiştir. Bunun yanında IMF'in kendisine ve desteklediği istikrar programlarına yönelik eleştiriler dile getirilmiştir.

Tezimin hazırlanması aşamasında bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim Sayın, Yrd. Doç. Dr. Yusuf Bayraktutan'a sonsuz teşekkürlerimi sunar, araştırmalarım sırasında yararlandığım Bankalar Birliği Kütüphanesi, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi, Marmara Üniversitesi Kütüphanesi ve Kocaeli Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına gösterdikleri ilgiden dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Hereke, Mayıs 2002

Mehmet Hilmi ÖZKAYA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	
İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

EKONOMİK İSTİKRAR VE İSTİKRAR POLİTİKALARI	4
1.1. EKONOMİK İSTİKRAR OLGUSU	4
1.2. İSTİKRAR POLİTİKALARI	5
1.3. İSTİKRAR POLİTİKASI ARAÇLARI.....	7
1.3.1. Para Politikası	7
1.3.1.1 Para Politikası Araçları	9
1.3.1.1.1 Reeskont Politikası.....	9
1.3.1.1.2. Zorunlu Karşılıklar.....	10
1.3.1.1.3. Açık Piyasa İşlemleri	10
1.3.1.1.4. Kredi Sınırlandırılması.....	11
1.3.2. Maliye Politikası	12
1.3.2.1. Maliye Politikası Araçları	12
1.3.2.1.1. Vergi Politikası	12
1.3.2.1.2. Harcama Politikası	13
1.3.2.1.3. Borç Yönetimi.....	13
1.3.3. Gelirler Politikası	14
1.3.4. Döviz Kuru Politikası.....	16
1.4. İSTİKRAR PROGRAMI	17
1.4.1. Ortodoks İstikrar Programları	18
1.4.2. Heterodoks İstikrar Programları.....	19
1.4.3 Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Politikalarının Karşılaştırılması.....	24
1.5. EKONOMİK İSTİKRAR VE PERFORMANS.....	25
1.5.1. Genel Olarak Ekonomik Performans	25
1.5.2. Ekonomik Performans Kriterleri.....	26
1.5.2.1. Büyüme	26
1.5.2.2. Enflasyon	27
1.5.2.3. İstihdam.....	28
1.5.2.4. Ödemeler Bilançosu.....	29
1.5.2.5. Kamu Kesimi Dengesi	32

II. BÖLÜM

ULUSLARARASI ÖDEMELER SİSTEMİ	34
2.1. ULUSLARARASI ÖDEMELER SİSTEMİNİN GELİŞİMİ.....	34
2.1.1. Altın Para Dönemi.....	35

2.1.2. İki Savaş Arası Buhran Dönemi.....	36
2.1.3. Bretton Woods Sistemi:Ortaya Çıkışı-Özellikleri-Çöküşü.....	38
2.1.4. 1973 Sonrası Dönem.....	44
2.2. ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)	45
2.2.1. IMF'in Kuruluşu	46
2.2.2. IMF'in Temel Amaçları	47
2.2.3. IMF'in Örgüt Yapısı ve İşleyişi	48
2.2.3.1. IMF'in Üyeleri	48
2.2.3.2. Sermayesi (Kotalar)	48
2.2.3.3. Yönetim Yapısı	50
2.2.4. Kredi Politikası ve Mekanizması	53
2.2.5. IMF'in Üye Ülkelere Sağladığı İmkanlar	57
2.2.5.1. Normal Mali İmkanlar.....	57
2.2.5.1.1. Kredi Dilimleri (Traşları) ve Destekleme (Stand-by) Anlaşmaları	57
2.2.5.1.2. Uzatılmış Fon Kolaylığı (Extended Fund Facility: EFF).....	58
2.2.5.1.3. Genişletilmiş Kullanım Politikası (Enlarged Access Policy: EAP)	58
2.2.5.2. Özel İmkanlar.....	59
2.2.5.2.1. Telafi Edici ve Olağanüstü Finansman Kolaylığı (Compansotary and Contingency Financing Facility: CCFF)	59
2.2.5.2.2. Tampon Stok Finansman Kolaylığı (Buffer Stock Financing Facility: BSFF).....	60
2.2.5.3. Azgelişmiş Ülkelere Yönelik İmkanlar.....	60
2.2.5.3.1. Yapısal Uyum Kolaylığı (Structural Adjustment Facility: SAF) 60	
2.2.5.3.2. Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı (Enhanced Structural Adjustment Facility: ESAF).....	61
2.2.5.4. Geçici İmkanlar.....	61
2.2.5.4.1. Petrol Kolaylığı (Oil Facility: OF).....	61
2.2.5.4.2. Sistem Değişimi Kolaylığı (Systemic Transformation Facility: STF)	61
2.2.6. Özel Çekme Hakları (Special Drawing Rights: SDR)	62
2.2.7. IMF Kaynaklarının Oluşumu	64
2.2.8. IMF Gözetimi (Surveillance) ve Konsültasyonları	66
2.2.9. IMF'in Değişen Rolü: Bretton Woods'tan Asya Krizi Sonrasına	67

III. BÖLÜM

ULUSLARARASI PARA FONU (IMF) DESTEKLİ İSTİKRAR

PROGRAMLARI.....	76
3.1. IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARININ AMAÇLARI.....	77
3.2. IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARINDAKİ POLİTİKALARIN ÖZELLİKLERİ.....	79
3.3. IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARININ POLİTİKA ARAÇLARI	80
3.4. DOĞU ASYA'DA UYGULANAN IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	82

3.4.1 IMF Destekli İstikrar Programlarının Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntemler.....	82
3.4.2. Doğu Asya'da Ekonomik Performans ve IMF	84
3.4.2.1. Asya Krizi'nin Nedenleri	85
3.4.2.2. IMF'in Asya Ülkelere Yönelik İstikrar Programları.....	87
3.4.2.3. Metodoloji	89
3.4.2.4. IMF Destekli Programların Ekonomik Performans Kriterleri Bağlamında Değerlendirilmesi	90
3.4.2.4.1 Büyüme	90
3.4.2.4.2. Enflasyon	91
3.4.2.4.3. Cari İşlemler Dengesi.....	92
3.4.2.4.4. Kamu Kesimi Gelir-Gider Dengesi.....	93
3.4.2.4.5. İstihdam.....	94
3.5. IMF'E VE YAKLAŞIMLARINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER.....	95
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	101
KAYNAKÇA	105

ÖZET

II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ödemeler sisteminin sağlıklı işleyişini sağlamak ve dış denge sorunu yaşayan ülkelere yardımcı olmak üzere oluşturulan IMF, zamanla ve özellikle 1997 yılı ortalarında başlayan Asya krizinden sonra çok tartışılan bir kurum haline gelmiştir. Kriz ve krizi aşmak için IMF destekli istikrar programlarının uygulanması sonucunda ortaya çıkan tablo, IMF'in yapısının, görevlerinin ve performansının tartışma konuları arasına girmesine yol açmıştır.

Amacı, Doğu Asya ülkelerinde uygulanan IMF destekli istikrar programlarının makro ekonomik performans sonuçlarını ortaya koymak olan ve üç bölümden oluşan bu çalışma, ekonomik istikrar olgusu, uluslararası ödemeler sisteminde IMF'in yeri ve IMF istikrar programlarını ele almakta; 1994-2001 verileriyle, enflasyon, istihdam, büyüme, kamu kesimi dengesi ve ödemeler dengesi biçiminde seçilen performans göstergeleri çerçevesinde IMF istikrar programlarını, Doğu Asya ülkeleri için değerlendirmektedir.

Ele alınan dönemde, söz konusu ülkelerde, enflasyon ve ödemeler dengesindeki nispi düzelmelere karşın büyüme, kamu kesimi dengesi ve istihdam kriterleri bakımından umulan sonuçlara ulaşamadığı; bu ülkelerin, uydukları ağır IMF koşullarına karşın, IMF destekli istikrar programını reddeden Malezya'dan birçok bakımdan daha iyi olmayan bir performans sergiledikleri görülmektedir. Diğer eleştiriler yanında bu çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlar IMF ve programları için revizyon ihtiyacını desteklemektedir.

ABSTRACT

The IMF, established after the second world war to ensure the smooth operation of international payments system and to assist countries which have been experiencing external balance problems has become a very controversial organisation in time, particularly after the Asian crisis that started in the mid-1997. The crisis and the panorama that appeared upon the implementation of IMF supported stability programs to overcome it, has intensified the debate over the structure, duties and performance of the IMF.

This study consisting of three parts and aiming to find out the macro-economical performance results of the IMF supported stability programs that are being implemented in the East Asian countries addresses the concept of economical stability, the role of the IMF in the international payments system, the IMF stability programs first, and then evaluates those programs for the East Asian countries using data from 1994-2001 and within the framework of selected performance indicators such as inflation, employment, growth, public sector balance and payment balance.

It has been found that in the said period the countries involved did not attain the expected results in terms of growth, public sector balance and employment criteria in spite of the relative improvements in inflation and balance of payments and that these countries, although having conformed to strict IMF requirements, exhibited a performance not better than that of Malaysia which rejected the IMF supported stability program. The need for revision for the IMF and its programs is supported by the findings of this study as the other critics state.

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
A.Ş.	:Anonim Şirketi
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
b.	:baskı
Çev.	:Çeviren
Ed.	:Basım/Editör
EURO	:Avrupa Birliği Para Birimi
GDDS	:Genel Veri Yayınlama Standardı
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
H.Ü.	:Hacettepe Üniversitesi
IBRD	:Dünya Bankası
IMF	:Uluslararası Para Fonu
İ.İ.B.F.	:İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İ.Ü.	:İstanbul Üniversitesi
Ltd.	:Limited
ODTÜ	:Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ÖB	:Ödemeler Bilançosu
s.	:sayfa
SDR	:Özel Çekme Hakları
UK	:Birleşik Krallık
UNCTAD	:Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı
UNICEF	:Uluslararası Çocuk Acil Yardım Fonu
Ünv.	:Üniversite
Vol.	:Cilt
Yay.	:Yayınları

GİRİŞ

Klasik iktisatçılar istikrar kavramını fiyat istikrarı anlamında kullanmalarına karşın günümüzde ekonomik istikrar, gayri safi milli hasıla, istihdam, fiyat düzeyi gibi büyüklüklerdeki dalgalanmaların en az düzeyde olma halini ifade etmek için kullanılmaktadır.

Genel olarak para politikası ve maliye politikasından meydana gelen istikrar politikaları, ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla uygulanan politikalaradır. Başlıca ekonomik istikrarsızlık şekilleri enflasyon, işsizlik ve ödemeler dengesi açıkları olduğuna göre, istikrar politikalarının amacı da ekonominin içinde bulunduğu duruma göre enflasyonla mücadele, işsizliği önleme ve dış ödemeler dengesini sağlama şeklinde ifade edilmektedir.

İstikrar politikalarını uygulamaya koyan istikrar programları, ödemeler dengesi ve fiyat yükselmelerine karşı geliştirilen ekonomide toplam arz ve toplam talep arasındaki dengesizlikleri gidermek üzere dizayn edilmiş politikalar demetidir. Dolayısıyla bir istikrar programının amacı, kaynakların kullanılabilirliği ile yurtiçi fiyat düzeyi üzerinde minimum baskıya yol açan ve arzulan ödemeler dengesini sonuçlarını sağlayan ihtiyaçlar arasında uygun bir ilişkiyi bulmaktır.

İstikrar programları, gerek sorunlara bakış açıları gerekse bu sorunları tedavi yöntemleri bakımından ortodoks ve heterodoks nitelikli olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.

Orodoks istikrar programları döviz kuru, para arzı ve kamu harcamaları idaresinden oluşan iktisat politikası araçlarına dayanır ve bunların birlikte ele alınması sıkı para politikasını teşkil etmektedir. Enflasyonist dönemlerde Monetarist Teori'ye uygun önlemleri içeren söz konusu programlar, enflasyonun kaynağını sırf parasal gördüğü için sıkı para politikası bu programların özünü oluşturmaktadır.

1944 yılında ortaya çıkan IMF'in temel amacı, uluslararası ticaretin ve işbirliğinin artırılmasına engel teşkil edebilecek birtakım mekanizmaların ortaya çıkmasını önlemektir. Bu çerçevede ödemeler dengesi açısından zora düşen üye ülkelere gerekli mali ve yapısal desteği vermek suretiyle söz konusu ülkelerin dış

ticareti kısıtlayıcı önlemlere başvurmalarını ve böylece yaratılabilecek karşılıklı kısıtlamalar sonucu uluslararası refah ve ticaret artışını tehlikeye düşürebilecek girişimleri önlemek temel amacın parçaları olarak ortaya çıkmaktadır.

Monetarist ve Neoklasik görüşlerin sentezinden meydana gelen bir ekonomik modele dayanan ortodoks istikrar programları, 1950'lerden 1980'lerin ortalarına kadar gelişmekte olan ülkelere enflasyon ve ödemeler dengesi sorunlarının çözümü için IMF tarafından önerilmiştir.

IMF tarafından gelişmekte olan ülkelere önerilen ortodoks istikrar programlarının uygulandıkları ülkelerde yüksek kronik enflasyona çözüm getirememeleri ve mevcut krizi daha da derinleştirmeleri nedeniyle 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren özellikle Latin Amerika ülkelerinde geleneksel istikrar politikası araçları yanında kapsamlı fiyat ve ücret kontrolleri gibi gelirler politikasını içeren heterodoks istikrar programları uygulamaya konmuştur.

Heterodoks programların amacı, ortodoks programlardan farklı olarak, ekonomik faaliyetlerde ve istihdam düzeyinde bir gerilemeye yol açmadan, enflasyonu kısa bir sürede ve kesin olarak aşağıya çekmektir. Diğer bir deyişle, heterodoks istikrar programlarında, fiyat ve ücretler gibi nominal değişkenlerin kontrol edilmesindeki temel amaç, enflasyondaki süreğenliğin ortadan kaldırılmasıdır.

Genel olarak IMF destekli istikrar programları, dış ticaret rejimini ve dış ödeme sistemini libere etmek yoluyla dış dengeyi sağlamayı ve enflasyonu kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla söz konusu programlar temelde, devalüasyon; kamu harcamalarında kısıntı ve vergilerde artış; yurtdışı kredi büyümesinde azalma ve reel faiz oranındaki artıştan oluşan politika araçlarını benimsemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin genelinde ekonomik istikrarı sağlamak için IMF tarafından önerilen istikrar programlarının istenen seviyede başarılı sonuçlar vermemesi aksine mevcut istikrarsızlığı daha da derinleştirmesi eleştiri oklarının, sabit döviz kuru sisteminin işlerlik kazandırılması ve dış denge sorunu yaşayan ülkelere söz konusu sorunların aşılmasında yardımcı olmak için oluşturulan IMF'e yönelmesine yol açmıştır.

SUMMARY

Inflation in Turkey, keeps to have been one of the most difficult problems for long years and has seen that is far away from being to be haped. The inflation which is the most discussed problem in Turkey now has affected all of the economic units from smallest to the largest including at people and the institues.

It is in question that the infilation's being bad effects on the balance sheet, in come table and the other financial tables as an economical fact and problem. In economies that have high inflation, information is get from accountoncy systems, on which is financial tables, is based on historical ost value, digresses to reflect the financial position of the enterprises and the results of the activities. Financial informations is not trutworthy but also the property of being compared. And all these facts above mislead the management, associates, invertes soverment and other those concerned who take decisions using these informations financial tables that constitute to fiscal analysises occur badly for not reflecting the decisions that are utilized from the tables that will be taken by the analysises. Comparing the financial tables according to the previous years, it should be explained the changes that take place in the last tern enter prises and reasons of those changes in fiscal analysis. It should be taken into consideration of the effects on the inflations financial tables so as to express a meaning of these explanations.

It should be expressed purifyihg the value of purchasing power from the inflation's effect of financial table nominal irated (the values of money) arranged by historical costs to dissolve the influences on the inflation's financial tables. In such expressions the financial tables will convey real as real infermations and so it will be supplied to concesned people institues. It will have been produced useful informations for comerned people and instutes. It will be supplied the possibility so as then to make good analysis and comporision.

I. BÖLÜM

EKONOMİK İSTİKRAR VE İSTİKRAR POLİTİKALARI

1.1. EKONOMİK İSTİKRAR OLGUSU

Ekonomik faaliyetlerin, aktörlerin piyasa sürecinde serbest davranışları şeklinde ortaya çıktığı ortamlarda, temel göstergelerinin zaman içindeki seyri farklılıklar, bazen önemli boyutta iniş-çıkışlar sergiler. Ekonomik istikrarsızlığı ortaya koyan bu durum, kısaca bir ekonomide temel değişkenlerin dengelerinin bozulmuş olmasını ifade etmektedir.

İstikrar kavramı ise, 'denge', 'kararlılık' ve 'önceki durumu muhafaza etme' anlamlarını içermektedir. Burada sözü edilen denge kavramı, dengesizliklerin olmaması, ekonomide iç ve dış dengenin sağlanarak ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi (var olan ekonomik büyümenin devam ettirilmesi) veya konjonktürel dalgalanmaların etkisinin hafifletilmesi gibi anlamlar içermektedir.

Klasik iktisatçılar istikrar kelimesini fiyat istikrarı anlamında kullanmışlardır.¹ Oysa günümüzde "ekonomik istikrar, gayrisafi milli hasıla, istihdam, fiyat düzeyi gibi önemli büyüklüklerdeki dalgalanmaların en az düzeyde tutulması anlamında kullanılmaktadır. Daha basit olarak, gayrisafi milli hasıladaki düzenli büyüme olarak da ifade edilmektedir. Bunu gerçekleştirmeyi amaçlayan politikalar demetine de istikrar politikaları adı verilmektedir."² Diğer bir deyişle ekonomik istikrar, bir ekonomide ödemeler dengesinin sağlanması ve enflasyon baskılarının hafifletilmesi amacıyla toplam talep ve toplam arz arasındaki dengenin düzelmesi olarak da ifade edilmektedir.³

---

¹Lale Alkinoğlu, "Türkiye'de Uygulanan İstikrar Politikaları ve Sonuçları", **Erciyes Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:15,1999, s. 307.

²Süleyman Özmucur, **İstikrar Politikaları**, 1.b., İstanbul: Avcıol Matbaası, 1991, s. 1.

³Andrew D. Crockett, "Stabilization Policies in Developing Countries: Some Policy Considerations", **IMF Staff Papers**, Vol: 28, No:1, 1981, s. 54.

Ekonomik istikrar, çok önemlidir. Zira; hürriyet, adalet, refah ve güvenlik gibi toplumsal hedeflere önemli katkılar sağlamaktadır. Şu halde ekonomik istikrar, bu nihai hedeflere katkı sağlayan bir ara hedef konumundadır.⁴

İktisat literatüründe ekonomik istikrar ve istikrar politikalarına dair tartışmalar Phillips'in (1954-1957) öncü çalışmalarıyla başlamıştır. İlk katkılar analitik olmaktan çok betimleyici niteliktedir. 1960'larda bazı yazarlar, -Hold (1962), Sengupta (1970) ve Turnovsky (1973)- optimal istikrar politikalarına yönelmişlerdir. Hesaplama tekniklerindeki gelişmelerle birlikte optimal istikrar politikaları için ampirik çözümlerin sağlanmasına yönelik çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır (Örneğin Pindycky 1973). Teorik tartışmalar önceleri kapalı sisteme yönelik olarak sınırlı kalmış; zamanla, ekonominin arzulanan iç ve dış hedeflerine ulaşmak üzere para ve maliye politikalarının kullanılması ile ilgili geniş bir literatür ortaya çıkmıştır.⁵

1.2. İSTIKRAR POLİTİKALARI

İstikrar politikaları ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla uygulanan politikalara verilen genel isimdir. Başlıca ekonomik istikrarsızlık şekilleri enflasyon, işsizlik ve ödemeler dengesi açık ve fazlalıkları olduğuna göre, istikrar politikalarının amacı da ekonominin içinde bulunduğu duruma göre enflasyonla mücadele, işsizliği önleme ve dış ödeme açık ve fazlalıklarını giderme şeklinde ifade edilmektedir.⁶ Bununla birlikte ekonomik istikrarı veya istikrarsızlığı sağlayan nedenler, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık gösterdiği için, istikrar politikalarının tek bir tanımı bulunamamakta; ülkelerin siyasal, sosyal ve ekonomik politikalarına göre farklılık göstermektedir. Bu yüzden gelişmiş ülke ekonomilerinin yapılarına uygun olarak modellenmiş politikalar, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde aynen uygulanamamaktadır. Ancak söz konusu politikaların gelişmekte olan ülkelerin sosyal, siyasal ve ekonomik yapılarına uyarlanmasıyla arzu edilen sonuçların elde edilmesi mümkündür.⁷

⁴Merih Paya, **Makro İktisat**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1997, s. 36.

⁵A. R. Bergstorm ve diğerleri, **Stability and Inflation**, New York: John Wiley & Sons Ltd., 1978, ss. 133-134.

⁶Halil Seyidoğlu, **Ekonomik Terimler Sözlüğü**, 2.b., İstanbul: Güzem Can Yayınları, 1999, s. 286.

⁷Beyhan Ataç, **Maliye Politikası, Gelişimi, Amaçları ve Sorunları**, Eskişehir: Anadolu Ün., Esbay Yay., 1991 No:86, s. 5.

Cook, istikrar politikalarını, sürdürülebilir ödemeler bilançosu pozisyonu, düşük enflasyon oranı ve reel gelirden artış gibi kapsamlı makroekonomik hedeflere ulaşmak (makroekonomik dengelerin restorasyonu) üzere dizayn edilen ekonomik politika önlemleri şeklinde tanımlamaktadır.⁸

Genel olarak, para politikasıyla maliye politikasından meydana gelen istikrar politikaları, ekonomiyi esas olarak toplam talep kanalıyla etkilemektedirler. Bu yüzden para ve maliye politikalarına, aynı zamanda geleneksel talep yönetim politikaları da denilmektedir.⁹

İktisat politikalarının amaçları dört ana başlık altında toplanabilir; tam istihdama ulaşmak ve bunun için yeterli büyümenin sağlanması, fiyat istikrarının sağlanması, ödemeler bilançosu dengesinin sağlanması ve gelir dağılımında adaletin sağlanması. Buna bağlı olarak istikrar politikaları iktisat politikaları ile ulaşılmaya çalışılan hedeflerde ortaya çıkan sapmaları gidermek için alınan tedbirlerdir.¹⁰

Daha basit olarak istikrar politikasının amacı, fiyat istikrarsızlığına (enflasyona) meydan vermeden tam istihdam düzeyini sağlamak ve bu düzeyi sürdürmektir.¹¹

İstikrar politikaları söz konusu amaçlara ulaşmada bir takım sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların başlıcaları şunlardır:¹²

- i. İstikrar politikaların ekonomiyi etkilemeleri belli bir gecikmeyle olmaktadır.
- ii. Özel sektörün, istikrar politikalarına karşı gösterdiği tepkide, beklentilerin rolü önemli olmaktadır.
- iii. İstikrar politikalarının ekonomiyi etkilemelerinde, bir belirsizlik olmaktadır.

⁸Paul Cook and Colin Kirkpatrick, *Macroeconomics For Developing Countries*, 1st.,Ed., New York: Harvester Wheatsheaf, 1990, s. 170.

⁹Osman Z. Orhan, *Başlıca Enflasyon Teorileri ve İstikrar Politikaları*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995, s. 110.

¹⁰Bahadır Aydın, "İstikrar Politikaları, Yapısal Uyum Programları: İktisat Politikaları", *İktisat İşletme ve Finans*, Sayı: 146, 1998, s. 53.

¹¹Sadun Aren, *İstihdam, Para ve İktisadi Politika*, 11.b., Ankara: Savaş Yayınevi, 1998, s. 207.

¹²Orhan, a.g.e., 126.

Özellikle istikrar politikalarında gecikme sorunlarının ortaya çıkması, istikrar politikasının başarısını olumsuz yönde etkilemektedir. Hatta bazen, bu gecikme yüzünden istikrar politikaları ekonomide istikrarı sağlayacak yerde, ekonomideki mevcut istikrarı daha da bozabilmektedir.¹³ Gecikmeler iki temel kısma ayrılmaktadır. Birincisi bir otoritenin politika değişikliğine girişmesi için geçen zaman anlamında içsel gecikmedir. İkincisi söz konusu politika değişiminin hedef değişkenleri etkilemesi için geçen zaman (gerekli) anlamında dışsal gecikmedir.¹⁴

1.3. İSTİKRAR POLİTİKASI ARAÇLARI

Ekonomik istikrarın sağlanmasında maliye politikası, para politikası, gelirler politikası ve döviz kuru politikası olmak üzere dört genel istikrar politikası araçları vardır.¹⁵ Şimdi sırasıyla bunları ele alalım.

1.3.1. Para Politikası

Genel olarak, para politikası, belli ekonomik amaçları gerçekleştirmek için para ve kredi koşullarının Merkez Bankası tarafından kontrol edilmek üzere bilerek ve isteyerek yapılan gayretler şeklinde ifade edilmektedir.¹⁶ Dolayısıyla para politikası, para arzı, faiz oranı (paranın maliyeti) ve paranın elde edilebilirliğini etkileyerek çalışmaktadır.¹⁷

Başka bir ifadeyle, para politikası aracılığıyla mevcut koşullara göre, ekonominin likiditesinin (harcama potansiyelinin) artırılması ya da azaltması öngörülmektedir. Bu, esas olarak, para hacminin (banknot + mevduat) değiştirilmesi yoluyla sağlanmaktadır. Bununla beraber çok defa, sadece tedavül hızının değişmesi yoluyla da aynı sonuç elde edilebilmektedir. Gerçekten, örneğin, para hacmini genişletmek için, kredilerin kolay ve ucuz yapılması, bireyleri, kredi almaktan çok, -ihtiyat motifleri zayıflayacağından- ellerindeki atıl para stoklarını kullanmaya teşvik edebilir. Bu takdirde ekonominin likiditesi, para hacmi artmadan ya da para hacmindeki artıştan daha büyük ölçüde, artmış olur.

¹³Orhan, a.g.e., 126.

¹⁴Howard R. Vane ve John L. Thompson, **An Introduction To Macroeconomic Policy**, London: Harvester Wheatsheaf, 1989, ss. 149-152.

¹⁵D. C. Rowan, **Output Inflation and Growth**, 2nd Edition, London: The Macmillan Press Ltd, 1974, s, 498.

¹⁶Vildan Serin (haz.), **İktisat Politikası**, 1.b., İstanbul: Alfa Yayınevi, 1998, s. 1.

¹⁷Rowan, a.g.e., 521.

Faiz oranlarının ve para arzının kontrolünü içeren para politikası, para hacminin daraltılması yada genişletilmesi yoluyla yürütülen genel nitelikte bir önlem olduğundan bütün faaliyet çeşitlerine aynı biçimde etki yapmaktadır.¹⁸ Bu yüzden para politikası, spesifikleştirilmeye, yani etkilerinin farklılaştırılmasına pek elverişli değildir.¹⁹

Toplam talebi kontrol etmek konusunda en temel enstrüman olan para politikası, para miktarı ve faizlerin ne şekilde yönlendirilmesi gerektiğini sorgulamaktadır.²⁰ Para miktarı ve faizlerin yönlendirilmesi, nominal milli gelir ile ilişkili bir çerçevede ele alındığı için para politikası, nominal milli gelirin bilinçli ve sistematik bir şekilde yönlendirilmesini amaçlamaktadır. O halde para politikasının nihai hedefi, nominal milli gelir ile ilişkili olan bir başka büyüklük olabilir veya sadece nominal milli gelir düzeyi ile sınırlı tutulabilir. Diğer bir ifadeyle, para politikası, sadece geleneksel yaklaşımlarda olduğu üzere fiyat istikrarını hedef alabileceği gibi, başka hedeflere de yönelebilir. Örneğin para politikası (Keynesçi görüşlerde olduğu gibi), iktisadi büyüme, istihdam gibi diğer bazı makro politika hedefleri içerebilir.²¹

Para politikasının belli başlı amaçları şu şekilde sıralanabilir: fiyat istikrarını sağlamak, gelir ve üretim seviyesinin istikrarını sağlamak, dış ödemeler dengesinde istikrarı sağlamak, hazine ihtiyaçlarını karşılamak, devletin ve ona bağlı teşekküllerin kredi ve finansman ihtiyaçlarını temin etmek, açık-bütçe politikasını desteklemek ve nihayet iktisadi kalkınmayı sağlamaktır.

Gelişmekte olan ülkelerde para politikasının en önemli amacı, kalkınmanın sürekli ve dengeli olması için gerekli ortamı hazırlamak ve kalkınmayı hızlandırmaktır.²²

---

¹⁸Robert J. Gordon, *Macroeconomics*, 3 rd Edition, Canada: Little, Brown &Company Ltd.,1984, s. 26.

¹⁹Aren, a.g.e, ss. 222-299.

²⁰Sudi Apak, *Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları*, 1.b. İstanbul: Anahtar Kitapları Yayınevi, 1993, s. 25.

²¹Merih Paya, *Para Teorisi ve Para Politikası*, İstanbul: Filiz Kitabevi 1994, s. 7.

²²Besim Üstünel, *Makro Ekonomi*, 14.b., İstanbul: Mısırlı Matbaacılık, 1983, s. 146.

1.3.1.1 Para Politikası Araçları

Uygulamada dört önemli para politikası aracı olduğu görülmektedir. Bunlar, iskonto mekanizması, karşılık oranlarındaki değişimler, açık piyasa işlemleri ve kredi sınırlandırmalarıdır.

1.3.1.1.1 Reeskont Politikası

Kısa bir süre içinde nakit paraya ihtiyacı olan ve birinci derecede likit kıymet sayılan kısa vadeli alacaklardan bir kısmını nakde çevirmek isteyen bankalar tarafından Merkez Bankası'na verilen ticari senetler hakkında uygulanan işleme reeskont ve bu araca da reeskont haddi adı verilmektedir.²³

Reeskont, bankalarca iskonto edilmiş bir senedin Merkez Bankası'nca iskonto edilmesidir. Bankalar ellerindeki ticari senetleri, vadeleri dolmadan Merkez Bankası'na kırdırarak rezervlerini artırabileceklerine göre, onların bu başvurularını reeskont oranlarında yapacağı değiştirmeler yoluyla tahdit veya teşvik ederek Merkez Bankası bankaların rezervlerini ve kaydi para yaratma olanaklarını etkileyebilmektedir.²⁴

Merkez Bankası, diğer bankaların kendisine “tekrar iskonto” ettirmek için getirdiği ticari senetleri kırarken daha yüksek bir faiz haddi uygulayarak bankaların kredi taleplerini azaltmak yoluna gidebilir. Enflasyon devresinde yürürlüğe konacak böyle bir tedbir, bankaların ve tüccarın kredi taleplerini azaltabilir. Fakat enflasyonun devamlı ve şiddetli olması halinde bu tedbirin başarılı olma ihtimali çok zayıflayacaktır. Çünkü fiyatların gittikçe yükseldiğini gören iş adamları, ödeyecekleri faizler yükselse bile, işlerini genişletmek için her gün biraz daha fazla kredi talep etmekte tereddüt göstermeyebilirler.²⁵

Reeskont oranı özellikle gelişmiş ülkelerde psikolojik bir öneme sahiptir. Az gelişmiş ülkelerde ise para ve sermaye piyasalarında ve organize edilmemiş

---

²³Serin, a.g.e., s. 11.

²⁴İlker Parasız, **Para Politikası Monetarist ve Keynesyen Tartışması**, 2.b., Bursa: Haşet Kitabevi Yayınları, 1988, s. 9.

²⁵Üstünel, a.g.e., s. 142.

piyasa sektöründeki faiz hadlerinin Merkez Bankası'nın iskonto hadleri karşısında pek duyarlı olmadığı söylenebilir.²⁶

1.3.1.1.2. Zorunlu Karşılıklar

Aynı amaçla alınabilecek önlemler arasında kanuni karşılık oranlarının değiştirilmesi de söz konusudur. Merkez Bankası bazen reeskont oranlarını yükseltmektense bankaların kanuni karşılık oranlarını yükseltir veya munzam karşılıklar bulunmasını emredebilir; bazen hem reeskont haddini, hem karşılık oranlarını yükseltebilir.²⁷

Bu politika aracı ile ticaret bankalarının mevduata karşılık Merkez Bankası'nda bulundurmaları zorunda oldukları karşılık oranlarının değiştirilmesi yoluyla kredi hacmine etki etme imkanı bulunmaktadır.²⁸

Bankalar için bir çeşit genel köstek olan zorunlu karşılıklar, yıllarca önce bankalara likidite, borçlarını ödeme yeteneği ve güvenlik sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Eğer bankalar mevduatlara karşı rezerv tutarlarsa, bu durumun bankaların likiditesinin yükseleceği ve mevduat sahiplerinin fonlarının garanti altında olacağı yönünde bir inanç vardır. Ancak örneğin % 15 gibi bir karşılık oranı yukarıdaki sonuçların sağlanması için yeterli değildir. Bu güvenlik bir başka yolla da, örneğin mevduat sigortası yoluyla da sağlanabilmektedir.

Günümüzde bankaların ayırdıkları zorunlu karşılıkların bir para arzı kontrol aracı olması, bu aracın en önemli işlevidir. Merkez Bankası, karşılık oranlarını değiştirerek, bankaların ellerindeki aşırı rezervleri ve böylece banka sisteminin kaydı para genişlemesini etkileyebilmektedir.²⁹

1.3.1.1.3. Açık Piyasa İşlemleri

Para otoritelerine piyasadaki para miktarını, ekonominin ihtiyacına göre ayarlama imkanı sağlayan açık piyasa işlemleri, dar anlamda, devlete ait kıymetli

---

²⁶Serin, a.g.e., s. 12.

²⁷Üstünel, a.g.e., s. 142.

²⁸Serin, a.g.e., s.13.

²⁹İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 6.b., Bursa: Ezgi Kitabevi, 1997, s. 270.

kağıtların, Merkez Bankası'nda alım ve satımını kapsayan açık piyasa işlemleri, geniş anlamda daha çok iktisadi işletmelerin kredi faaliyetlerini kapsamaktadır.³⁰

Diğer bir deyişle, açık piyasa işlemleri, merkez bankasının dolaşımdaki para miktarını azaltıp çoğaltmak için hazine bono ve tahvillerini alıp satma işlemlerini belirtmektedir.³¹ Bono ve tahvillerin merkez bankası tarafından alınması, bankaların rezervlerini arttırmakta ve onların daha fazla kredi üretebilmeleri için uygun ortam sağlamaktadır. Bu bağlamda, açık piyasa işlemleri çerçevesinde yapılan alımlar, ekonomide genişletici etkide bulunmaktadır. Piyasalardan para çekilmesi amacıyla yapılan satım işlemleri ise, ekonomiyi daraltıcı niteliktedir.³²

Diğer para politikası araçlarına nazaran daha dolaysız bir mekanizmaya sahip olduğu için etkisini daha çabuk ve daha kesin bir şekilde gösteren açık piyasa işlemleri, enflasyonla mücadele bakımından gelişmiş ülkelerde uygulanan en etkin araçlardan biridir. Fakat, bütün olumlu taraflarına rağmen, bu politikanın zamanında ve lüzumu kadar uygulanması bazen engeller çıkarabilmekte ve bu arada, enflasyonun ilerlemesi önlenememektedir. Mesela, bazen Merkez Bankası'nın gerekli miktarda parayı piyasadan çekmesine hükümet yetkilileri rıza göstermeyebilir; bazen de işçi sendikaları veya diğer sosyal gruplar deflasyonist politikaya direnç gösterebilirler.³³

Sonuç olarak, günümüzde, açık piyasa işlemleri, para politikası araçlarından en etkin ve esnek olanıdır. Bu araç, sürekli ve aralıklı kullanılabilme durumlarına sahiptir. Ayrıca, bu politika aracının, ticaret bankalarının, Merkez Bankası'ndaki rezervlerini ayarlama ve konjonktürü etkisiz hale getirmede de başarılı olduğu düşünülmektedir.³⁴

1.3.1.1.4. Kredi Sınırlandırılması

Banka kredilerine bir tavan, yani azami bir sınır tespit etmek sadece para miktarının daraltılması istendiği zaman söz konusu olur. Para hacminin genişletilmesi için böyle bir yöntem gerek olmadığı açıktır. İstenen sonucu kesin

³⁰Serin, a.g.e., s. 10.

³¹Parasız, Para Banka ve Finansal Piyasalar, s. 267.

³²Paya, Para Teorisi ve Para Politikası, s. 154.

³³Üstünel, a.g.e., s. 143.

³⁴Serin, a.g.e., s. 11.

olarak sağlamasından dolayı bu yöntem son yıllarda rağbet görmeye başlamıştır. Gerçekten diğer üç araç, para miktarını kıstak bakımından her zaman istenilen sonucu verememektedir.³⁵

1.3.2. Maliye Politikası

Devletin, vergi almak, harcama yapmak ve borçlanmak yetki ve olanaklarından yararlanılarak ekonomik hayata yapılan müdahalelere maliye politikası adı verilmektedir. Maliye politikası, genel nitelikte olabileceği gibi, özelleştirilmeye, yani sadece bazı faaliyetlere, sektörlere ya da bölgelere yöneltilmeye de son derece elverişlidir. Örneğin bütçenin fazla ya da açık vermesi genel nitelikte, yani para politikası gibi etkili olmaktadır. Ayrıca vergi ve harcamaları farklı biçimlerde kullanarak bu genel etkiyi özelleştirmek ve istenilen yönlere de sevk etmek mümkündür. Bu özellik maliye politikasını daha kullanışlı, ancak kullanışında daha büyük bir özen gösterilmesi gereken bir araç haline sokmaktadır. Çünkü, ekonominin bir köşesine yapılan özel nitelikteki bir müdahale, fiyat mekanizmasını, yani ekonominin işleyiş ahengini bozabilmektedir. Oysa böyle bir durum, toplam talebin kısılması ya da genişletilmesi gibi, genel nitelikteki müdahaleler için söz konusu değildir.³⁶

1.3.2.1. Maliye Politikası Araçları

Maliye politikasının temelinde yatan düşünce, ekonominin durumuna göre bütçenin açık veya fazla vermesi ya da denk olarak yürütülmesidir. Enflasyon zamanlarında bütçe fazlaları vermek suretiyle harcamalar kısılmakta, depresyon zamanlarında da bunun tersi yapılmakta ve ekonomi denge halinde iken de bütçenin denk olmasına özen gösterilmektedir.

Bu çerçeve içinde maliye politikası, vergi politikası, harcama politikası, borç yönetimi olmak üzere üç politika aracılığıyla yürütülmektedir.

1.3.2.1.1. Vergi Politikası

Vergiler, ekonomi üzerinde daraltıcı bir etkiye sahiptirler. Çünkü vergiler, kişilerin kullanılabilir gelirlerinde, bu yolla özel tüketim ve yatırım harcamalarında bir azalmaya neden olmaktadır. Dolayısıyla, kısa dönemde, enflasyonla

---

³⁵Aren, a.g.e., s. 224

³⁶Aren, a.g.e., s. 227.

mücadelede maliye politikasının temel araçlarından birisi, ya yeni vergiler koyarak ya da mevcut vergi oranlarını yükselterek vergi gelirlerini artırmak olmaktadır.³⁷

Vergi, bireylerin harcama güçlerini denetim altında tutmak bakımından çok etkin bir araçtır. Toplam harcama miktarı azaltılmak istendiği zaman vergiler artırılır, aksi durumda da azaltılır. Bu amaç için kullanılmaya en elverişli vergi, gelir vergisidir. Ancak gelir vergisi üzerinde yapılacak değişikliklerin ekonomi üzerinde bir etki meydana getirebilmesi için, bu verginin oransal öneminin büyük ve cari gelirleri vergileyen olması gereklidir. Bu takdirde gelir vergisinde yapılacak değişiklikler hemen o yıl içinde ve başta tüketim harcamaları olmak üzere harcama miktarını etkileyecektir.

1.3.2.1.2. Harcama Politikası

Bütçenin açık ya da fazla vermesi vergilerin artırılıp eksiltilmesi yoluyla olduğu gibi, vergi hasılatı sabitken, harcamaların artırılıp eksiltilmesi yoluyla da sağlanabilmektedir. Şüphesiz ki, bu biçimde bir politika aracı olarak kullanılacak harcamalar, ancak devletin normal faaliyetleri dışında kalan harcamalardır.

Harcama politikasının hükümete, harcama düzeyine bizzat ve fiilen etki yapma olanağını vermek gibi büyük bir üstünlüğü vardır. Ayrıca, harcamanın yerini ve çeşidini mevcut koşullara en uygun biçimde belirleyerek, müdahaleyi özelleştirmek mümkündür.³⁸

1.3.2.1.3. Borç Yönetimi

Borç yönetimi politikası, bir ekonomide belirli ekonomik amaçlara ulaşmak için borç miktarında ve/veya bileşiminde bir takım değişiklikler yapılarak bu amaçların en düşük maliyetle gerçekleştirilmesi olarak ifade edilmektedir.³⁹

Borç yönetimi mali politikanın para politikasına en yakın olanıdır. Gerçekten devlet borçlarını artırmak ya da azaltmak yoluyla para hacmine ve harcama düzeyine etki etmektedir.

---

³⁷Ataç, a.g.e., s. 134.

³⁸Aren, a.g.e., s. 228.

³⁹Ataç, a.g.e., s. 140.

Borç yönetiminin birbirini tamamlayan iki özelliği vardır. Birincisi, tahvil fiyatlarını ve dolayısıyla faiz hadlerini kontrol etmesidir. Borç yönetimi bu özellik itibariyle para politikası niteliğindedir ve kullandığı araç da açık piyasa işlemleridir. Borç yönetimi aracılığıyla, piyasa koşullarına göre tahvil satarak veya satın alarak tahvil fiyatları ve dolayısıyla faiz oranları ve para miktarı ayarlanabilmektedir.

Borç yönetiminin diğer özelliği, bütçe denkliliğiyle ilgilidir. Bilindiği üzere, bütçe açık verdiği zaman borçlar artmakta, fazla verdiği zaman da azalmaktadır. İşte borç yönetiminin bu özelliği ile bütçe açıklarını nereden borçlanarak kapatmak gerektiğini ve bütçenin fazla vermesi halinde de hangi çeşit borçların ödenmesinin uygun olacağı tespit edilmektedir.⁴⁰

1.3.3. Gelirler Politikası

Genel olarak gelirler politikası, gelir ve gelir dağılımını etkilemek amacıyla ekonomik sosyal ve mali politikaların bütün uygulama şekillerini ifade etmektedir. Dar anlamda ise gelirler politikası, merkezileştirilmiş bir ücret politikasıdır.⁴¹

Diğer bir deyişle, gelirleri doğrudan etkileyen gelirler politikası, ücret ve maaş gibi nominal gelirlerin nispi paylarını etkileyerek ve büyümelerini kontrol altına alarak enflasyonun azaltılmasını amaçlayan bir politikadır. Bu tip kontroller, farklı sektörlerde ortaya çıkan gelir payı artışlarını düzenlemeye yönelik olduğundan, fiyat, ücret ve karlar konusunda sabit veya ayarlanabilir bir tavan belirleme şeklinde olmaktadır. Bu kontroller, özde gelir payları büyük sektörler arasındaki rekabeti azaltarak fiyat istikrarının elde edilmesiyle ilgilidir. Fakat, genel olarak, belirli bir anda mevcut olan ücret, fiyat ve karlardan yola çıktığı için, statükoyu muhafaza etmek eğilimindedir.

Ücret ve fiyatlara dolaysız müdahaleyi içeren gelirler politikası, fiyat ve ücretlere ilişkin olarak alınan kararların belli sınırlarda kontrolünü sağladığı için enflasyon ve işsizlik arasındaki tercihi (trade-off) iyileştirebilmekte ve enflasyonist beklentileri en azından kısa dönemde olumlu yönde değiştirebilmektedir.

⁴⁰Aren, a.g.e., s. 230.

⁴¹Mustafa Aykaç, "Ekonomik İstikrar Aracı Olarak Gelirler Politikası Ve Yöntemleri", **Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt V, Sayı 1, 1984, s. 209.

Gelirler politikası fiyat bekleyişlerini değiştirerek enflasyonu yavaşlatmaya yönelik de olabilir. Bu durumda, gelirler politikası geçmişteki fiyat değişmeleri ve gelecekteki fiyat değişmeleriyle ilgili bekleyişler arasındaki bağı ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.⁴²

Ekonomik birimler arasında nominal gelirin dağılımını değiştirerek enflasyonu kontrol altına almayı hedefleyen gelirler politikası, para ve maliye politikasına ilave bir politika olarak ele alınmaktadır.⁴³ En basit ve genel yöntem fiyat ve ücretlerin denetlenmesidir. Bu kontrolün başarılı olması, ekonomik grupların uyumuna bağlıdır. Diğer bir deyişle konsensüs, uygulamanın başarısını sağlayan bir faktördür.

Gelirler politikasının geçici ya da sürekli uygulanması söz konusudur. Bunalım dönemlerinde geçici uygulamalara başvurulmakta ve bunalım dönemi geçince uygulamadan kaldırılmaktadır. Gelirler politikasının sürekli uygulanmasından yana olanlar, bu politika terk edildiğinde aynı bunalımın ortaya çıkacağını savunmaktadır.

Ücret artışlarını kapitalist sistemin istikrar ve büyüme koşullarına tabi kılmayı ve kapitalist üreticilerin konjonktürü şiddetlendirici fiyat ve yatırım stratejilerini mümkün olduğu kadar sınırlamayı ve bunun için kurumsal bir kontrol kurmayı amaçlayan gelir politikası, tam istihdamın sürdürüldüğü koşullar altında, ücret ve kar gelirlerini artırma gayretlerinin enflasyonun kaynağı olduğu görüşüne dayanmaktadır.

Ücret ve fiyatlara doğrudan müdahaleyi içeren gelirler politikası, maliyet enflasyonunun kontrol altına alınmasında ilave politika olarak uygulanabilmekte ve enflasyonist bekleyişleri kısa sürede olumlu yönde değiştirebilmektedir. Para ve maliye politikaları, Phillips eğrisi üzerinde enflasyon ve işsizliğin çeşitli kombinasyonlarının yapılmasına imkan vermektedir. Gelirler politikası ile hedeflenen, belli bir fiyat artış oranında en yüksek istihdam seviyesine ulaşmaktır.⁴⁴

⁴²Ayka, a.g.e., s. 206-208.

⁴³İlker Parasız, **Makro Ekonomi Teori ve Politika**, 7.b., Bursa: Ezgi Kitabevi, 1998, s. 364.

⁴⁴Ayka, a.g.e., s. 209.

1.3.4. Döviz Kuru Politikası

Döviz kuru politikası, hükümetlerin uluslararası ödemelerini belirli bir düzen içinde gerçekleştirmek amacıyla dış ödeme dengesini etkilemek için döviz kuru ile ilgili olarak aldıkları bütün tedbirler olarak ifade edilmektedir.⁴⁵

Ülkeler, dış ödeme dengelerini sağlamak amacıyla çeşitli önlemler almaktadırlar. Serbest ya da esnek kur sisteminde dış ödemeler dengesi, döviz kurlarının arz ve talep miktarına bağlı olarak serbestçe dalgalanmasıyla sağlanmaktadır. Esneklik kazandırılmış sabit kur sisteminde döviz kurları, serbest bir şekilde dalgalanmamaktadır. Bu yüzden bu sistemin uygulandığı ülkelerde dış denge, döviz kurunun hükümet kararlarıyla değiştirilmesi ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Esneklik kazandırılmış sabit kur sistemi uygulanan ülkelerde, dış ödemeler dengesinin sağlanması için hükümetler tarafından başlıca üç tedbir alınmaktadır. Bunlar, ülkede milli gelir ve harcamaları daraltıcı politikaların uygulanması, dış ticaret ve kambiyo kısıtlamalarına yönelik tedbirlerin alınması ve kur ayarlamalarının yapılmasıdır.

Esneklik kazandırılmış sabit kur sisteminde dış ödemeler dengesinin sağlanmasında asıl önemli tedbir olan kur ayarlamaları, devalüasyon veya revalüasyon olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır.

Devalüasyon, ulusal paranın ani ve iradi olarak hükümet tarafından yabancı paralar karşısındaki değerinin düşürülmesi ya da aynı anlama gelmek üzere döviz kurunun yükseltilmesidir.⁴⁶ Devalüasyon, aşırı değerlenmiş (overvalued) kur düzeninin bir sonucudur.

Devalüasyon ile hedeflenen ödemeler bilançosundaki mevcut açığın giderilerek denkliğin sağlanmasıdır. Bunun için yurtiçi fiyat seviyesinin yükselmemesi gerekmektedir. Yurtiçi fiyatlar yükseldiği zaman ihracata konu olan malların ucuzluğu ortadan kalktığı için devalüasyon aracılığıyla sağlanan avantaj ortadan kalkmaktadır. Yani, devalüasyonun başarısı yurtiçi fiyat seviyesinin sabit tutulmasına bağlıdır.

⁴⁵Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomi*, 4.b., İstanbul: Beta Yayınları A.Ş., 1996, s. 342.

⁴⁶Vural Savaş, *Politik İktisat*, 3. Tıpkıbasım, İstanbul: Beta Yayınları A. Ş., 1998, s.291.

Revalüasyon, devalüasyonun tersine hükümet kararı ile ulusal paranın dış değerinin yükseltilmesidir. Yine devalüasyonun tersine revalüasyon, az değerlenmiş (undervalued) kur düzeninin bir sonucudur.

Revalüasyon, yurtiçi fiyatları yükselterek ihracatı azaltırken, yurtdışı fiyatları düşürerek ithalatı arttırmaktadır. Başka bir ifadeyle revalüasyon, ihraç mallarının fiyatlarını yabancı para cinsinden yükseltmekte, ithal mallarının fiyatlarını ise ulusal para cinsinden düşürmektedir. Bunun sonucu olarak ülkenin mevcut ödemeler bilançosu fazlasında bir azalma meydana getirmektedir.⁴⁷

1.4. İSTİKRAR PROGRAMI

Geniş anlamda tanımlandığında bir istikrar programı ödemeler dengesi açıkları ve fiyat yükselmelerine karşı geliştirilen ekonomide toplam arz ve toplam talep arasındaki dengesizlikleri gidermek üzere dizayn edilmiş politikalar paketidir. Dolayısıyla bir istikrar programının temel amacı “kaynakların kullanılabilirliği ile yurtiçi fiyat düzeyi üzerinde minimum baskıya yol açan ve arzulanan ödemeler dengesi sonuçlarını sağlayan araçlar arasında uygun bir ilişkiyi” bulmaktır.⁴⁸

1970’li yıllarda dünya genelinde karşılaşılan enflasyon ve ödemeler dengesi sorunları özellikle gelişmekte olan ülkelerde istikrar programlarının uygulanmasını gündeme getirmiştir. İstikrar programlarının sınıflandırılması, programın amaçları ve söz konusu amaçlara ulaşabilmek için kullanılan politika araçlarına göre yapılmaktadır.⁴⁹

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik istikrar programları genellikle ödemeler dengesini sağlama, kamu kesimi açığını azaltma, enflasyonu düşürme ve sürdürülebilir büyüme gibi makroekonomik amaçları gerçekleştirmeye yöneliktir. Başka bir ifadeyle, istikrar programlarının amacı, mevcut kaynaklar ile değişebilen ihtiyaçlar arasında dengeyi sağlamak ve ekonomiyi istikrara kavuşturmaktır.⁵⁰

⁴⁷Karluk, a.g.e, ss. 342-347.

⁴⁸Muhsin S. Khan-Malcolm D. Knight, “Stabilization Programs in Developing Countries: A Formal Framework”, **IMF Staff Papers**, Vol: 28, No: 1, 1981, s. 2.

⁴⁹Bilge Köksel, “Heterodoks . İstikrar Programları ve İsrail Deneyimi” **İktisat İşletme ve Finans**, Sayı: 146, 1998, s. 39.

⁵⁰Sema Bahçeci, “Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve Türkiye Deneyimi”, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara, 1997, s. 3.

İstikrar programları, gerek sorunlara bakış açıları gerekse bu sorunları tedavi yöntemleri bakımından Ortodoks ve Heterodoks nitelikli olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.⁵¹

1.4.1. Ortodoks İstikrar Programları

Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından 1950'lerden 1980'lerin ortalarına kadar gelişmekte olan ülkelerde, enflasyon ve ödemeler dengesi sorunlarının çözümü için önerilen "Ortodoks İstikrar Programları"⁵² hızlı harcama indirimlerini, vergi artışlarını ve sıkı para politikasını içermektedir.⁵³

Ortodoks istikrar programları ekonomide içsel ya da dışsal nedenlerle bozulan arz-talep dengesini yeniden sağlamayı hedeflemektedir. Bu yüzden söz konusu program talep yanlı ve arz yanlı olmak üzere iki açıdan ele alınmaktadır. Başka bir deyişle, söz konusu politikalar ya talebi kısarak, ya arzı artırarak ya da hem talep hem de arz yanlı olarak kullanılmaktadır.

Talep yanlı politikalar aşırı talep baskısını azaltmaya yönelik politiklardır. Bu politikaların araçları, geleneksel olarak nitelendirilen sıkı maliye, para ve kredi politikalarıdır. Talep yanlı politikaların amacı, nihai talep düzeyini kontrol altında tutmaktır.

Arz yanlı politikalar, reel mal ve hizmet miktarını artırmayı hedefleyen politiklardır. Söz konusu politikalar üç kısımda ele alınabilir:⁵⁴

i. Üretim faktörlerini daha etkin kullanarak üretim miktarını artırmayı hedefleyen politikalar.

ii. Daha önce uygulanan fiyat, faiz ve döviz kuru politikalarının, monopolcü faaliyetlerin, sübvansiyonların ve ticari kısıtlamaların ekonomide meydana getirdiği sapmaları düzeltmeyi amaçlayan politikalar.

iii. Yeni kapasiteler oluşturulmasını, yatırım-tasarruf teşviklerini, eğitim ve teknolojiye gelişme sağlanmasını hedefleyen politikalar.

⁵¹Bahadır Aydın, "İstikrar Politikaları, Yapısal Uyum Programları: İktisat Politikaları", *İktisat İşletme ve Finans*, Sayı: 146, 1998, s. 53.

⁵²Köksel, a.g.m., s. 39.

⁵³İlker Parasız, *Enflasyon-Kriz, Ayarlamalar Dünyada ve Ülkemizde Kalkınma Makro Ekonomisi Sorunlar*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2001, s. 96.

⁵⁴Parasız, *Enflasyon Kriz ve Ayarlamalar....*, ss. 95-96.

Arz ve talep yanlı politikalar arasındaki en önemli fark, arz yanlı politikaların genellikle mikro ekonomik özellikler taşıması, sektörel öncelikleri göz önüne alması ve talep yanlı politikaların ise makro ekonomik özelliğe sahip olmasıdır. Ayrıca arz yanlı politikaların uygulanması talep yanlı politikaların uygulanmasına nispeten daha uzun bir süreç gerektirmektedir. Bununla birlikte bu politikalar birbirlerini tamamlayıcı özellik taşımaktadırlar. Bir politika uygulamasının yarattığı negatif etkiler diğer bir politika ile giderilebilmekte ya da azaltılabilmektedir. Örneğin, mevcut talep politikaların üretim ve işsizlik üzerindeki deflasyonist etkileri arz yanlı politikalar ile azaltılabilmektedir.⁵⁵

Ortodoks istikrar politikaları uluslararası kuruluşlar ve özellikle IMF tarafından genel kabul gören, hatta istikrarı sağlamada önkoşul sayılan politikalarlardır. Bu politikalar reel dengenin kurulmasında ve bütçe açığının kapatılmasında başarılı olmaktadır. Ancak fiyatlar arasındaki (ücret, fiyat, kur, faiz) dengenin kurulmasında başarıları tartışılmaktadır. Bu noktada fiyat ve ücret politikaları gündeme gelmekte ve ortodoks programların nispi fiyat dengesinin kurulmasına ilişkin eksik yönleri giderilmeye çalışılmaktadır.⁵⁶

1.4.2. Heterodoks İstikrar Programları

Ortodoks istikrar programlarının uygulandıkları ülkelerde yüksek kronik enflasyona çözüm getirememeleri ve mevcut krizi daha da derinleştirmeleri nedeniyle 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren özellikle de Latin Amerika'da daha farklı istikrar programları uygulamaya konmuştur.⁵⁷ Çünkü, yüksek kronik enflasyon durumunda uygulamaya konulan bir şok tedavinin etkileri, sert bir mali ve parasal reforma ek olarak bir de enflasyonun kırılması gereken direnci olduğu için hiperenflasyonda olduğundan çok daha karmaşıktır.⁵⁸

Geleneksel istikrar politikası araçları yanında kapsamlı fiyat ve ücret kontrolleri gibi gelirler politikası unsurlarını içermesi ve istikrar uygulamasında bir şok tedavisi yönteminin seçilmiş olması nedeniyle söz konusu yeni programlara

⁵⁵Bahçeci, a.g.e., s. 4.

⁵⁶Bahçeci, a.g.e., s. 5.

⁵⁷Suat Oktar, "Hiperenflasyon ve Heterodoks İstikrar Programları", *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, Yıl: 31, 1994, s. 36.

⁵⁸Michel Bruno, *Kriz, İstikrar Programları ve Ekonomik Reform*, çev. Zülfü Dicleli, 1. b., İstanbul: Türk Henkel Dergisi Yayınları, 1994, s. 28.

“heterodoks şok” denilmektedir.⁵⁹ Bu programların amacı, geleneksel programlardan farklı olarak, ekonomik faaliyetlerde ve istihdam düzeyinde bir gerilemeye yol açmadan, enflasyonu kısa bir sürede ve kesin olarak aşağıya çekmektir.⁶⁰ Diğer bir deyişle, heterodoks istikrar programlarında, fiyat ve ücretler gibi nominal değişkenlerin kontrol edilmesindeki temel amaç, enflasyondaki süregelenliğin ortadan kaldırılmasıdır.⁶¹

Yapısalcı iktisatçılar, ekonomide tam bir istikrarın sağlanmasının şok tedavisi ile değil heterodoks politikaları içeren aşamalı reform uygulaması ile mümkün olacağını savunmaktadırlar. Ekonomik istikrarı uzun dönemde üretim kaynaklarının verimli kullanımını sağlayacak, kapsamlı yapısal reformlar ile ulaşılabilecek bir hedef olarak düşünmektedirler. Onlara göre, söz konusu hedeflere kısa vadede daraltıcı para politikası ile ulaşmaya çalışmak stagflasyonu istemek demektir.⁶²

Heterodoks istikrar programları üç temele dayanmaktadır. Bunlar:⁶³

- i. Hiperenflasyonu kısa sürede dondurmaya amaçlayan fiyat ve ücretlerin dondurulması
- ii. Sabit döviz kuru.
- iii. Bütçe açıklarını ortadan kaldırmaya amaçlayan mali disiplin ve bunlara yardımcı bir unsur olarak parasal reform.

i. Fiyat ve ücretlerin dondurulması

Hiperenflasyon koşullarında ekonomik birimler, gelecek dönemdeki enflasyonun geçmiş dönemdeki enflasyon oranına eşit ya da daha yüksek olacağını düşünmektedirler. Bu durum, hiperenflasyonu sonsuz spirale dönüştürmekte,

⁵⁹Ros, J. *On the Macroeconomics of Heterodox Shocks*, WIDER, 1987, den Oğuz Esen, “Heterodoks İstikrar Programları: Teori Ve Uygulama”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 16(3-4), 1989, s. 34.

⁶⁰M. Fatih Cin, Bilge Köksel Yalçın, M. Kemal Doğru, “Heterodoks Politikalar Işığında Türkiye’de Uygulanmakta Olan İstikrar Programı ve Bir Değerlendirme”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Dergisi*, No: 23-24 (Ekim 2000-Mart 2001), s. 66.

⁶¹Erdinç Telatar, “İstikrar Programlarında Nominal Çıpa Seçimi ve Uygulama Sonuçları”, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, 2000, s. 466.

⁶²Ali Yılmaz Gündüz, “Türkiye Ekonomisindeki Yapısal Değişiklikler ve 1980 Sonrası Uygulanan İstikrar Politikaları”, *Erciyes Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı:15,1999, s. 282.

⁶³Kemal Çakman ve Demet Çapan, “On Stabilization and Liberalization With Reference to Argentinian and Israeli Experiences”, *Yapı Kredi Economic Review*, Vol:4, January 1991, s. 8.

toplumda enflasyon ile ilgili kötümserlik oluşturmakta ve bireylerin tedrici politikalara kuşku ile bakmalarına neden olmaktadır. Fiyat ve ücretlerin dondurulması, kısa dönemde enflasyon beklentilerini kırması sonucunda fiyat-ücret spiralinin durdurulmasını, istikrar programının kamuoyundaki inandırıcılığını da arttırmaktadır.⁶⁴

Ücret ve fiyat kontrolleri uygulaması, programın başında hemen enflasyonun düşmesine neden olup programa olan güveni artıracığı için programın sonraki aşamalarda daha kolay uygulanmasına ortam hazırlayacaktır. Düşük enflasyon ortamında yüksek enflasyon ortamına göre bütçe açığı daha kolay hesaplanacağı için, bütçe açık ve şeffaf hale gelecektir. Bu durumda istikrar ivme kazanmakta ve programa ek tedbirlerin getirilmesi kolaylaşmaktadır. Bu dönem, işsizlik ve ekonomik daralma anlamında hemen hemen maliyeti olmayan bir dönem olmaktadır.⁶⁵

Fiyatların dondurulması, ekonomide kıtlık ve karaborsa gibi maliyetlere yol açabilmektedir. Bu durum programın inandırıcılığını azaltıp uygulamanın uzun ömürlü olamayacağı görüşünü yaygınlaştırabilmektedir. Bu takdirde spekülasyon amaçlı mal talebindeki artış, paradan kaçışı hızlandırarak enflasyonist baskı yaratabilmektedir. Nitekim Şubat 1986'da Brezilya'da Cruzado Planı uygulaması esnasında artan spekülasyon amaçlı mal talebi, özellikle de dayanıklı tüketim malları talebi, büyük bir tüketim patlamasına neden olmuş ve planın başarısını olumsuz yönde etkilemiştir.⁶⁶

Fiyat ve ücret kontrolleri, orta ve uzun vadede nispi fiyatların bozulmasına yol açmaktadır. Bu durum, piyasa mekanizmasının etkin işleyişini ve kaynak tahsisini bozmaktadır. Bu yüzden, uzun vadede fiyat ve ücretlerin dondurulması işleminden vazgeçilmelidir.

Ücretlerin dondurulmasında zamanlama çok önemlidir. Herhangi bir anda ücretler dondurulduğunda ücretleri yeni ayarlanmış işçiler bu durumdan kazançlı

⁶⁴İlker Parasız, *Kriz Ekonomisi Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları*, 2.b., Bursa: Ezgi Kitabevi, 1996, s. 83.

⁶⁵Hüseyin Akgönül ve Mahmut Masca, "Heterodoks İstikrar Programları", *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: XVII, Sayı: 1 Haziran-2001, s. 443.

⁶⁶Esen, a.g.m., s. 37.

çıkmalarına karşın, ücretleri henüz ayarlanmamış işçiler bundan zarar göreceklerdir. Bu durum, toplumun programa olan desteğinin azalmasına yol olacaktır.⁶⁷

Heterodoks istikrar programlarında enflasyonu durdurmanın maliyeti, fiyat kontrolleri gevşediğinde başlamaktadır. Kur ile birlikte fiyat ve ücretler sabit tutulduğu için, kontroller kaldırıldığında kur değerlenmiş ve reel ücretler düşmüş olduğundan ekonomik daralma (recession) başlamakta; değerli kur nedeniyle rekabet kaybı ihracatı azaltmakta ve cari işlemler dengesi açık vermektedir. Yüksek oranlı bir devalüasyon, dış açığı giderebilmekte; ancak devalüasyon enflasyonu artıracığından, devalüasyonun yapılması, hükümetin istikrar politikalarına olan güvenin sarsılmasına neden olmaktadır.⁶⁸

ii. Sabit Döviz Kuru

Heterodoks istikrar programı uygulamasını savunan yaklaşıma göre, enflasyonist beklentilerin kırılması bir anahtar fiyatın (key price) istikrarı sağlaması gerekmektedir. Söz konusu anahtar fiyata, program çapası (anchor) denilmektedir. İstikrarsız bir ekonomide dengenin sağlanması için değişkenlerden birinin değerinin dışsal olarak belirlenmesi öngörülmektedir. Döviz kuru, faiz oranı, para arzı, banka kredileri ve ücretler çapa olarak seçilebilmektedir. Uygulamalarda tek bir çapaya aşırı bir yük binmemesi ve bunun sonucu olarak reel maliyetlerin artmaması için birden fazla çapanın kullanılması tercih edilmektedir.⁶⁹

Heterodoks istikrar programlarında, fiyatların ve ücretlerin dondurulduğu programın başlangıç aşamasında, döviz kuru sabit olarak tutulmaya çalışılmaktadır. Bunun amacı, döviz kurunda düşüş beklentilerini kırmak ve dolayısıyla enflasyonu kontrol altına almaktır. Bununla birlikte bu politikaların bir istikrar aracı olarak kendisinden beklenen işlevi yerine getirebilmek için diğer politikalarla tutarlı olması gerekmektedir.⁷⁰

Enflasyon bekleyişinin kırılmadığı, dolayısıyla enflasyonun önüne geçilemediği durumda, sabit döviz kuru, ekonominin ve ihracat sektörünün

⁶⁷ Akgönül ve Masca, a.g.m., s. 442.

⁶⁸ Bahçeci, a.g.e. s. 7.

⁶⁹ Cin, Yalçın, Doğru, a.g.m., s. 69.

⁷⁰ Oktar, a.g.m., s. 38.

tahribatından sorumlu olmaktadır. 1985'te "Austal Planı"nı uygulamaya koyan Arjantin bu duruma örnek teşkil etmektedir. Program sonrası Arjantin'in ihracatı % 30 oranında azaldığı ve ihracattaki düşüşün nedeninin planla uygulanmış olan sabit döviz kuru rejimi olduğu belirlenmiştir.⁷¹

iii. Bütçe Disiplini ve Parasal Reform

Heterodoks istikrar programları sıkı maliye politikasını içermektedir. Sıkı maliye politikası ve bütçe disiplini, heterodoks programlar için vazgeçilmez öğelerdir.

Heterodoks programların uygulanmasının özellikle ilk aşamasında enflasyonun düşmesi ile birlikte bütçe açıkları kapanmaya başlamaktadır. Artan reel vergi gelirleri de buna büyük ölçüde yardımcı olmaktadır. Döviz kurunun istikrarı sağlandığında iç fiyatlar istikrara kavuşacağından, vergi gelirleri kendiliğinden artacaktır. Buna göre, enflasyonun hızla düşüşü "Olivera –Tanzi etkisi"ni tersine çevirmektedir. Söz konusu etki, literatürde, enflasyondaki ani artışların vergi gelirlerinde yol açtığı azalma olarak bilinmektedir.

Özellikle enflasyonun yüksek ve vergi gelirlerindeki artışın büyük olduğu ülkelerde Ters Olivera –Tanzi etkisi büyük önem taşımaktadır. Bu etkinin büyüklüğü verginin yapısına bağlıdır. Örneğin, vergi gelirleri içinde tüketimden alınan verginin payı büyükse bu etki küçük, gelir vergilerinin payı yüksekse bu etki büyük olmaktadır. Ancak etkinin parasal büyüklüğünü sağlıklı olarak hesaplamak oldukça güçtür.⁷²

Heterodoks istikrar programlarının önemli unsurlarından biri de parasal reformdur. Parasal reformun başlıca iki özelliği vardır. Bunlar, enflasyonist ortamda yapılan sözleşmelerin, sıfır enflasyon ortamına göre düzenlenmesi ve programın inandırıcılığını sağlamak amacıyla yeni bir para biriminin devreye sokulmasıdır.

Parasal reform, para birimindeki değişiklik dışında, parasal kurumlarda da değişiklik içermektedir. Parasal reformun amacı, parasal kurumlarda enflasyonist finansmandan radikal bir kopuşu sağlayacak bir dönüşümün gerçekleştirilmesidir.

---

⁷¹Köksel, a.g.m., s. 44.

⁷²Oktar, a.g.m., s. 39.

Bunun için merkez bankasının bağımsızlığının ve bütçenin finansmanına yönelik para basımına son verildiğinin ilan edilmesi gerekmektedir.

Heterodoks programların uygulanması ancak sınırlı durumlar için önerilmektedir. Örneğin, Costa Rica ve Filipinler’de olduğu gibi enflasyonun herhangi bir şok sonrası aniden yükseldiği hiperenflasyon ülkelerinde şok politikalar iyi fikir değildir. Çünkü enflasyona geçici gözüyle bakıldığı için enflasyonist beklentiler yoktur. Heterodoks istikrar programların ancak “inertia”nın yaşandığı yüksek kronik enflasyon ülkelerinde uygulanması yararlı olabilmektedir.⁷³

Heterodoks istikrar programları, 1980’li yılların ortalarına kadar tek başına uygulanmış, kalıcı başarı sağlanamadığı için daha sonraki uygulamalarda ortodoks istikrar programlarıyla birlikte ele alınmıştır. Ortodoks programlardan reel dengelerin kurulması ve mali piyasaların disiplin altına alınmasında yararlanılırken, fiyatlar arası dengesizliğin giderilmesinde heterodoks istikrar programlarından yararlanılmaktadır. Heterodoks programların başında gözlemlenen enflasyondaki ani düşüş ve kamu gelirlerinde meydana gelen artış, programa olan halk desteğini artıracığı için daha sonraları ek tedbirlerin alınması daha kolaylaşacaktır.

1.4.3 Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Politikaların Karşılaştırılması

Geleneksel istikrar programları olarak bilinen ortodoks istikrar programı ile heterodoks programı beş başlık altında karşılaştırabiliriz.⁷⁴

i. Ortodoks ve heterodoks programlar , öncelikli amaçlar konusunda farklı yaklaşımlara sahiplerdir. Ortodoks programların öncelikli amaçları, ödemeler bilançosunun iyileştirilmesi ve enflasyonun yavaş bir şekilde aşağı çekilmesidir. Buna karşın, heterodoks programlar şok tedbirlerle enflasyonu hızlı bir şekilde düşürmeyi ve müteakiben yapısal sorunların çözülmesini öncelikli amaç olarak görmektedirler.

ii. Ortodoks programlar ılımlı ve hiperenflasyonla mücadele için uygun görülürken, heterodoks programlar enflasyonun herhangi bir şok sonrası aniden yükseldiği hiperenflasyonun olduğu ülkelerde uygun görülmemektedir. Çünkü bu

⁷³Bahçeci, a.g.e., s. 9.

⁷⁴Akgönül ve Masca, a.g.m., ss. 442-446.

ülkelerde enflasyona geçici gözüyle bakıldığı için enflasyonist beklentiler yoktur. Bu nedenle heterodoks programlar ancak literatürde “inertia” olarak adlandırılan, geçmişteki enflasyonun bugüne taşındığı yüksek kronik enflasyon ülkelerinde uygun görülmektedir.

iii. Kullanılan araçlar bağlamında, ortodoks programlarda sıkı para ve maliye politikaları önerilip program bir bütün olarak ele alınmaktadır. Buna karşın heterodoks programlarda, öncelikle fiyat ve ücretlerin dondurulması gereği ifade edilmekte ve program, şok ve yapısal tedbirler olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

iv. Etki ve sonuçları bakımından ortodoks programlar, bir taraftan reel geliri düşürüp, toplam talebi daraltarak GSMH'nin azalmasına neden olurken, diğer taraftan üretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemekte ve işsizliğe neden olmaktadır. Heterodoks programlarda ise, enflasyonla mücadele daha az bir işsizlik oranı ve daha yüksek bir büyüme ile mümkün olmaktadır. Ayrıca, heterodoks programlar kamu gelirlerinde başlangıçta bir artışa yol açmaktadır. Ancak bu iyileşme geçici olup mali dengenin devam ettirebilmesi için yapısal reformların yapılması gerekmektedir.

v. Programlara verilen destek konusunda, ortodoks programların, uygulandığı ülkelerde sosyal sıkıntılara neden olması ve enflasyonu yavaş bir şekilde indirmesi, arkasındaki desteği azaltırken şok tedbirler içeren heterodoks programların, kısa sürede uygulanması ve enflasyonu ani bir şekilde düşürmesi, toplum tarafından daha fazla destek görmesine neden olmaktadır.

1.5. EKONOMİK İSTİKRAR VE PERFORMANS

1.5.1. Genel Olarak Ekonomik Performans

Bir ülke ekonomisinin makroekonomik performans bakımından değerlendirilmesinde genellikle üç kriter kullanılmaktadır. Bunlar, büyüme oranı, enflasyon oranı, ve işsizlik oranıdır.⁷⁵ Bu çalışmada söz konusu kriterlere, ödemeler bilançosunun alt kalemi olan cari işlemler dengesi ve kamu kesimi dengesi de dahil

⁷⁵Rudiger Dornbusch ve Stanley Fischer, **Makroekonomi**, çev. Erhan Yıldırım ve diğerleri, 1.b., İstanbul: McGraw-Hill-Akademi Ortak Yayıncılık, 1998, s. 13,

edilmiştir. Çünkü, ekonomik istikrarın sağlanması amacıyla uygulanan istikrar politikalarının ne ölçüde başarılı olduğu görülmeye çalışılmaktadır. Şimdi bu kriterleri ele alalım.

1.5.2. Ekonomik Performans Kriterleri

1.5.2.1. Büyüme

Ekonomik performans kriterlerinden biri olan büyüme, literatürde, reel GSYİH'daki (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) yıllık artış oranını ifade etmektedir.⁷⁶ Dolayısıyla, büyüme kavramının çerçevesini ortaya koyabilmek için iktisat literatüründeki büyüme ile ilintili bazı kavramların tanımlanması gerekmektedir.

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), bir yıllık ya da belli bir zaman diliminde üretilen nihai mal ve hizmetlerin cari değeri olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi, bir mal ve hizmetin GSMH hesabına dahil olabilmesi şunları gerektirir:⁷⁷ Mal piyasada satılmalı, nihai mal niteliğinde olmalı ve cari değeri dikkate alınmalıdır.

Ekonomik faaliyetin temel ölçüsü olan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) için bir sınıflandırma nominal reel ayırımını yansıtmaktadır

Nominal GSYİH, bir ekonomideki toplam çıktının değerini çıktının üretildiği dönemde geçerli olan fiyatlarla ölçmektedir. Buna karşın Reel GSYİH, herhangi bir dönemde üretilen toplam çıktıyı temel bir yılın fiyatlarıyla ölçmektedir.⁷⁸

Bir ülkede, üretim kapasitesinin, üretimin ve dolayısıyla milli gelirin artmasını ifade eden ekonomik büyüme ülkeler için çok önemlidir.⁷⁹ Çünkü, ülkelerin ya da toplumların tüm çabası, daha fazla gelir elde etmek ve elde ettiği gelire daha fazla mal ve hizmet satın almak, refah seviyelerini yükseltmektir. Daha fazla mal ve hizmet üreten ülkeler, daha gelişmiş, dolayısıyla daha yüksek refah seviyesine ulaşmış ülkeler olarak kabul edildiklerinden ekonomik büyüme, ekonomi politikalarını ana amaçlarından biri

⁷⁶David Begg, Stanley Fisher, and Rudiger Dorbbusch, *Economics*, British ed., London: McGraw-Hill Book Company (UK), 1984, p. 687.

⁷⁷Ercan Eren, *Makro İktisat Kavramlar Tarihsel Yaklaşım İstikrar Politikaları ve Açık Ekonomi*, 2.b., Bursa: Ezgi Kitabevi, 1993, s. 9.

⁷⁸Yıldırım ve diğerleri, a.g.e., s. 9.

⁷⁹William J. Baumol and Alan S. Blinder, *Economics*, 6 th Ed. New York: The Dryden Press, 1994, p. 65.

ve ülkelerin makroekonomik performanslarının değerlendirilmesinde önemli bir ölçüt olarak kullanılmaktadır.

1.5.2.2. Enflasyon

Bir diğer ekonomik performans kriteri olan enflasyon, bir ekonomide fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artışı ifade etmektedir.⁸⁰ Söz konusu artış, sadece birkaç malda değil, ekonomideki tüm mallarda ya da en azından ekonomideki malların büyük bir çoğunluğu için geçerli olmalıdır.

Enflasyon, fiyatların artış oranına göre; ılımlı, yüksek ve hiperenflasyon olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. İlimli enflasyon, fiyat artışlarının oldukça düşük oranlarda olması durumunu ifade etmektedir. Her ülkenin yapısına göre normal sayılabilecek bir ılımlı enflasyon, gelişmekte olan ülkeler için yıllık % 6'nın, gelişmiş ülkeler için ise % 4'ün altındaki fiyat artışlarını ifade etmektedir. Yüksek enflasyon, fiyat artışlarının yıllık olarak iki rakamlı olması durumunu ifade etmektedir. Hiperenflasyon ise, çok büyük ve süratli fiyat artışlarını ifade etmektedir. Hatta bu enflasyon türünde fiyat artışları, II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da olduğu gibi, aynı gün içinde bile yaşanmaktadır.

Nedenlerine göre enflasyon türleri, talep enflasyonu, maliyet enflasyonu ithal enflasyon ve fiyat enflasyonu olmak üzere dört başlık altında incelenmektedir.

Talep enflasyonu, cari fiyatlar genel düzeyinde, üretilen mal ve hizmetlerin toplam talebi karşılayamama durumunda söz konusudur. Başka bir ifadeyle, toplam talebin toplam arzdan büyük olması halidir.

Ücret enflasyonu olarak da adlandırılan maliyet enflasyonu, bir ekonomide, üretim faktörleri piyasasında rekabetin bozulması sonucu girdi fiyatlarının yükselmesi nedeniyle fiyatlar genel seviyesinin yükselmesidir.

İthal enflasyon, dışa bağımlı ekonomilerde ülke parasının sürekli değer kaybetmesi sonucu ya da başka nedenlerle ithal girdi fiyatlarının yükselmesi durumunu ifade etmektedir.

---

⁸⁰David C. Colander, *Macroeconomics*, 3rd ed., Boston: McGraw-Hill Companies, 1998, s. 173.

Kar enflasyonu olarak da adlandırılan fiyat enflasyonu, piyasadaki rekabetin aksamasından ötürü fiyatlar genel seviyesinin yükselmesini ifade etmektedir.⁸¹

Enflasyonun ölçülmesinde, GSMH gizil deflatörü, tüketim malları fiyatı endeksi ve toptan eşya fiyatları endeksi olmak üzere üç temel endeks kullanılmaktadır.⁸²

Gelir dağılımını daha çok bozarak, sosyal huzursuzlukların kaynağı olan enflasyon, aynı zamanda tasarrufların azalmasına, yatırımların düşmesine ve üretken olmayan alanlara kaymasına neden olurken, ayrıca dış ödemelere dengesinin bozulmasına ve nihayet kaynakların üretim alanları arasında rasyonel olmayan şekilde dağılmasına neden olmaktadır. Ayrıca enflasyon, sosyal tahribatların yanında, istihdam ve dolayısıyla milli gelir üzerinde olumsuz etkilerde bulunmaktadır.⁸³ Ulusal ve yabancı sermaye, enflasyonu belirsizlik kaynağı olarak algılamakta ve üretken yatırım kararlarını realize etmekte zorlanmaktadır. Enflasyon, fiyat istikrarının net bir göstergesidir. Tüm bu nedenlerden dolayı ülkelerin makroekonomik performanslarının değerlendirilmesinde enflasyon ölçüt olarak kullanılmaktadır.

1.5.2.3. İstihdam

İstihdam kavramı, iktisat literatüründe iki anlamda kullanılmaktadır. Geniş anlamda istihdam, üretim faktörlerinin tümünün üretime koşulması anlamını taşımaktadır. Dar anlamda istihdam ise, yalnız emek faktörünün üretimde kullanılmasını ifade etmektedir.⁸⁴

Geniş anlamda eksik istihdam, bir ekonomide üretim faktörlerinin tümünün üretime koşulamaması durumunu ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, üretim faktörlerinin bir kısmının atıl kalmasıdır. Dar anlamda eksik istihdam (işsizlik) ise, bir ekonomide çalışmak istediği halde iş bulamayanları belirtmektedir.⁸⁵

⁸¹Zeynel Dinler, *İktisada Giriş*, 7.b., Bursa: Ekin Kitabevi, 2001, ss.434-439.

⁸²Bkz. Eren, a.g.e., ss. 10-11.

⁸³Dinler, a.g.e., 411.

⁸⁴Cafer Unay, *Makro Ekonomi*, 7.b., Bursa: Vipaş A.Ş. 1999, s.339.

⁸⁵Dinler, a.g.e., s. 454.

Toplam nüfustan, emek gücüne dahil edilmeyen kısım çıkartıldığında toplam emek gücü bulunmaktadır. Toplam emek gücünden işsizler çıkartıldığında toplam istihdam edilen emek gücü bulunur.⁸⁶ Başka bir deyişle, işgücüyle istihdam arasındaki fark işsizliği ortaya koymaktadır. İşsiz olan emek gücünün yüzdesi de işsizlik oranını göstermektedir. Formülüne edilecek olursa,⁸⁷

$$\text{İşgücü} = \text{Çalışan sayısı} + \text{İşsiz sayısı}$$

$$\text{İşsizlik Oranı} = (\text{İşsiz sayısı} / \text{Emek gücü}) \times 100$$

İktisat politikalarının en önemli amaçlarından biri kuşkusuz tam istihdamın sağlanmasıdır. Eksik istihdam durumunda fiili milli gelirin, potansiyel milli gelirin (tam istihdam milli geliri) altında olması, milli gelir ile istihdam düzeyi arasında yakın bir ilişki olması nedeniyle, milli gelir düzeyinin hedeflenenden az olmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla bu durum refah kaybını ifade etmektedir. Bu yüzden ülkelerin makroekonomik performanslarının değerlendirilmesinde istihdam, bir ölçüt olarak kullanılır.

1.5.2.4. Ödemeler Bilançosu

Son yıllarda makroekonomik performansın değerlendirilmesinde bir ölçü olarak ödemeler bilançosuna özel bir önem verilmektedir. Ülkeler arası ekonomik ilişkilerin artması, dışa açılma, makro ekonominin geleneksel olarak dış ekonomik ilişkileri ve sonuçlarını veri alan analizleri yerine “açık ekonomi” çerçevesinde incelenmesine yol açmıştır.⁸⁸

Ödemeler bilançosu, ülkenin sakinleri ve yabancı ülkeler sakinleri arasındaki bütün iktisadi faaliyetlerin belirli bir dönem içinde sistematik bir şekilde kaydedilmesi olarak tanımlanmaktadır. Buradaki sakin kavramı, firmaları, kişileri ve devlet temsilcilerini içermektedir. İktisadi faaliyet, bir iktisadi kurumun diğer ekonomik kuruma mal ve hizmet karşılığında değer naklini ifade etmektedir.⁸⁹

Ödemeler bilançosunun temel hesap grupları, cari işlemler hesabı, sermaye hesabı ve resmi rezervler hesabıdır. Ayrıca bilanço kayıtlarında alacaklı ve borçlu

⁸⁶Eren, a.g.e., s. 11.

⁸⁷İlker Parasız, *Modern Makro Ekonominin Temelleri*, 1.b., Bursa: Ezgi Kitabevi, 1997, s. 25.

⁸⁸Eren, a.g.e., s.13.

⁸⁹Erol İyiboçkurt, *Uluslararası İktisat Teori ve Politika*, 3.b., Bursa: Ezgi Kitabevi, 1995, s. 223.

tarafları arasında ortaya çıkan farkı gidermek amacıyla, istatistik fark olarak ifade edilen bir hesap kullanılmaktadır.

Cari işlemler hesabı kendi içinde üç gruba ayrılmaktadır, Mal ticareti, hizmet ticareti ve tek yanlı transferler. Görünür ticaret olarak da ifade edilen mal ticareti, ihracat ve ithalatı kapsamaktadır.

Hizmet ticaretine dış turizm, uluslararası taşımacılık hizmetleri, uluslararası bankacılık ve sigortacılık faaliyetleri, yabancı sermaye yatırımlarının gelir ve giderleri, işçi dövizleri, özel hizmetlerin bedelleri (lisans bedelleri, danışmanlık hizmetleri, yabancı film kiralari gibi), yurt dışında yapılan hükümet hizmetleri dahil edilmektedir. Hizmetler hesabı, görünmez işlemler hesabı olarak da adlandırılmaktadır. Tek yanlı transferler ülkeler arasında bağış ve hibe şeklinde yapılan işlemleri içermektedir.

Sermaye hesabı, sermaye işlemlerini kapsamaktadır. Sermaye işlemleri, genelde bir ülke sakinlerinin diğer ülkede yaptıkları fiziksel yatırımlar ile tahvil, hisse senedi, banka hesabı gibi mali işlemleri içermektedir. Sermaye işlemleri vadelerine göre uzun vadeli sermaye ve kısa vadeli sermaye olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Uzun vadeli sermaye işlemleri, vadesi bir yıldan uzun olan uluslararası sermaye işlemleridir. Kısa vadeli sermaye işlemleri vadesi bir yıldan az olan özel ve resmi uluslararası sermaye akımlarını içermektedir.

Resmi rezervler hesabı, otonom işlemlerin doğurduğu dengesizlikler nedeniyle, döviz piyasasına yapılan müdahaleler sonucunda merkez bankasının dış rezervlerindeki (altın, döviz, IMF kaynakları – Rezerv Pozisyonları ve özel çekme hakları (SDR)-) değişmeleri; yani, cari işlemler ve sermaye ilişkileri sonucu ortaya çıkan dengesizlikleri göstermektedir. Kavramsal olarak, cari işlemler ve sermaye hesabı işlemlerinin toplam alacaklı ve borçlu kısımları eşit olursa, resmi rezervlerde değişme olmaz.

İstatistiksel farklar kalemi, ödemeler bilançosu istatistiklerini muhasebe kayıtları anlamında denkleştirmek amacıyla kullanılmaktadır.⁹⁰

⁹⁰Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, 14.b., İstanbul: Güzem Yayınları, 2001, ss .382-399.

Ödemeler bilançosundaki kalemlerin bazıları otonom olmasına karşın, bazıları denkleştirici özelliğe sahiptirler. Otonom kalemler, ekonomik ve ticari hayatın normal işleyişi ile kendiliğinden gerçekleşen işlemlerdir. Fakat denkleştirici işlemler, otonom işlemlerin yol açmış olduğu bir açık ya da fazlayı ortadan kaldırmaktadırlar. Bu yüzden, otonom işlemlere “açık-yaratıcı” (gap-making), denkleştirici işlemlere de “açık-kapayıcı” (gap-filling) işlemler de denilmektedir.⁹¹

Denkleştirici kalemlerin ortaya çıkışı otonom kalemler arasındaki farkdan olduğu için, muhasebe olarak denk olan ödemeler bilançosundaki açığı bulmak için denkleştirici (dengeleyici) kalemlere bakılmaktadır. Kısa vadeli sermaye hareketleri, altın ve döviz rezervlerindeki değişimler denkleştirici niteliktedirler. Otonom kalemler dengesi, altın ve döviz hareketleriyle karşılanamıyor ise, kısa vadeli sermaye hareketleri devreye girmektedir. Ancak, kısa vadeli sermaye hareketlerin açık-yaratıcı olanları da vardır. Bunlar sıcak para (hot money) olarak nitelendirilen spekülasyon, kar ve emniyet amacıyla ülkeler arasında dolaşan paralardır.

O halde denilebilir ki, bir yılda bir ülkenin kısa süreli sermaye hareketlerindeki net girişe altın ve döviz pozisyonundaki azalmanın ilave edilmesiyle ödemeler bilançosu açığı bulunabilmektedir. Başka bir ifadeyle, bir ülkenin bir yıl içinde altın ve döviz stoklarındaki azalış ile kısa vadeli borçlarındaki artışların toplamı o yılki ödemeler bilançosu açığını göstermektedir.⁹² Formülize edilecek olursa,⁹³

ÖB açığı = (Kısa vadeli sermaye girişi-kısa vadeli sermaye çıkışı) + Altın ve döviz rezervlerindeki azalma

Ancak, uzun vadeli sermaye hareketi, açığı gideriyorsa, böyle bir durumda açıktan söz edilmesi söz konusu değildir.

Benzer biçimde, bir ülkenin bir yıl içinde altın ve döviz rezervlerindeki artış ile kısa vadeli borçlarındaki azalışların toplamı o yılki ödemeler bilançosu fazlasını vermektedir.⁹⁴

---

⁹¹Seyidoğlu, a.g.e., s.401.

⁹²Aren, a.g.e., s.151.

⁹³Unay, a.g.e., s.201.

⁹⁴Aren, a.g.e., s.152.

Cari işlemler bilançosu cari işlemlerin alacaklı ve borçlu kısımları arasındaki farkı ortaya koymaktadır. İki taraf toplamının birbirine eşit çıkması cari işlemler bilançosunun dengede olmasını, borçlu kısım toplamının alacaklı kısımdan büyük olması cari işlemler bilançosunun açık vermesini, tersi de cari işlemler fazlasını ifade etmektedir.⁹⁵

Bu çalışmada, ekonomik istikrarı sağlamak için uygulanan istikrar politikası araçlarından olan döviz kuru politikasının dış açıkları gidermede olası etkileri görülmek istenmektedir. Bu yüzden makroekonomik performansın değerlendirilmesinde kriter olarak cari işlemler dengesi analize dahil edilmiştir.

1.5.2.5. Kamu Kesimi Dengesi

Makroekonomik performans kriterlerimizin sonucusu olan kamu kesimi dengesi, literatürde kamu harcamaları ile kamu gelirlerinin uyumlu olmasını ifade etmektedir.

Kamu harcamaları, biri dar diğeri geniş anlamda olmak üzere iki açıdan ele alınmaktadır. Dar anlamda kamu harcaması, devlet bütçesi ile yapılan harcamalar toplamıdır. Geniş anlamda kamu harcaması ise, devlet bütçesi ile yapılan harcamalarla birlikte, bütçe sistemi dışında kalan diğer tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan harcamaları kapsamaktadır.⁹⁶

Devletin kamu harcamalarının finansmanını sağlamak için gelirlere gereksinmesi vardır. Literatürde kamu gelirleri olarak ifade edilen devletin gelirleri vergiler, harçlar, parafiskal gelirler vb. kalemleri içermektedir.

Kamu kesimi dengesi ekonomik performans kriterlerine dahil edilmiştir. Çünkü, ortodoks istikrar politikaları araçlarından olan maliye politikasının istikrarsızlığı gidermede etkinliği görülmek istenmiştir.

Buraya kadar, ekonomik istikrarsızlığı gidermek için uygulanan istikrar politikalarını, bu politikaların amaçlarını, kullandıkları araçları, uygulandıkları programları ve makroekonomik performans kriterlerini ekonomik istikrar çerçevesinde ele almış bulunuyoruz. İkinci bölümde uluslararası ödemeler sisteminin

---

⁹⁵Seyidoğlu, a.g.e., s.391.

gelişimini ve uluslararası ödemeler bağlamında önemli bir kuruluş olan IMF'in kuruluşunu, amaçlarını, örgüt yapısını ve zaman içinde değişen rolünü incelemeye çalışacağız.

---

⁹⁶Osman Pehlivan, **Kamu Maliyesi**, 1.b., Trabzon: Derya Kitabevi, 2000, s. 74.

II. BÖLÜM

ULUSLARARASI ÖDEMELER SİSTEMİ

Uluslararası ödemeler sistemi, genel olarak ülkelerin uyguladıkları döviz kuru sistemlerini, bu konuda uluslararası anlaşmalarla belirlenen kuralları, öngörülen mekanizmaları ve oluşturulan uluslararası mali kuruluşları ifade etmektedir.⁹⁷

Başka bir deyişle uluslararası ödemeler sistemi, dünya üzerinde mevcut olan bağımsız ülkeler ile ekonomik birimlerin kendi aralarındaki her türlü ödemenin yapılabilmesine imkan tanıyan uluslararası kurumsal yapı, mekanizma ve uygulamalar bütünü olarak tanımlanmaktadır.⁹⁸

Uluslararası ödemeler sisteminde, uluslararası ödemeleri kolaylaştıran bir rezervin meydana gelmesini sağlamak, sistemin aksamadan işleyebilmesi için gerekli kurumsal yapı ve mekanizmayı oluşturmak, paranın ölçü birimi ile merkez bankaları arasında ödeme aracı görevlerini eksiksiz yerine getirmesini sağlamak çok önemlidir. Çünkü bütün bu fonksiyonların elde edilmesi için, ülkelerin para konusunda bağımsız politikalar izlemekten vazgeçerek bu konuda uluslararası işbirliğini arttırmaları gerekmektedir.⁹⁹

Uluslararası ekonomik ve mali ilişkilerin düzenli bir şekilde işlemesi her şeyden önce, etkin ve pürüzsüz işleyen bir uluslararası ödemeler sisteminin varlığına bağlıdır. Nitekim, Adam Smith uluslararası ödemeler sisteminin önemini vurgulamak için, onu bir “büyük teker”e benzetmiştir. Arabanın, (yani dünya ekonomisinin) iyi işlemesi için “teker”in de iyi dönmesi gerekmektedir.¹⁰⁰

2.1. ULUSLARARASI ÖDEMELER SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

Uluslararası ödeme sistemleri bakımından, dünya deneyimi belirli dönemlere ayrılabilir. Bunlardan birincisi, 1870’lerden 1930’lara kadar süren “altın

⁹⁷ Halil Seyidoğlu, a.g.e., s.532.

⁹⁸ Rıdvan Karluk, *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar*, 2.b., Eskişehir: Anadolu Üni. Basımevi, 1995, s. 220.

⁹⁹ Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomi*, s. 438.

¹⁰⁰ Halil Seyidoğlu, *Uluslararası Finans*, 3,b., İstanbul: Güzem Yayınları, 2001, s. 9.

para dönemi”; ikincisi, 1930 ile 1944 arasını kapsayan “buhran dönemi”; üçüncüsü, 1944 ve 1973 yılları arasında uygulanan Bretton Woods sistemidir. Dördüncüsü ise, “karma uygulamalar” olarak da nitelendirebileceğimiz, halen içinde bulunduğumuz dönemi kapsamaktadır.¹⁰¹

2.1.1. Altın Para Dönemi

Dünyada 1870’lerden Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcına kadar kesintisiz olarak uygulanan altın standardı,¹⁰² Klasik iktisadi düşünce üzerinde temellenmiştir. Bilindiği gibi, Klasik Teori’ye göre ekonomi tam rekabet koşulları altında ve uzun dönemde, bir yandan işgücünün ve sermaye stokunun tam olarak kullanıldığı düzeye kendiliğinden ulaşırken; diğer yandan da üretim en düşük maliyetle ve tüketicilerin zevk ve tercihlerine uygun olarak yapılmaktadır. Fiyatlar genel düzeyi toplam harcamalar ve üretim tarafından belirlenmektedir.¹⁰³

Toplam harcamalar, para arzı ve paranın dolaşım hızına bağlı olarak değişmektedir. Geçiş dönemleri dikkate alınmazsa, dolaşım hızı ve üretim miktarı para arzından etkilenmez. Para arzındaki artış toplam harcamalar kanalıyla fiyatlar genel düzeyini arttırmaktadır. Kısaca, tam rekabet koşulları altında ve uzun dönemde ücretler ve fiyatlar aşağı doğru esnek ise, ekonomi devletin herhangi bir şekilde müdahalesine gerek kalmadan iç dengesine ulaşmaktadır. Dış dengeye ulaşmak için de altın uluslararası ödeme birimi olarak kullanılmalı ve ülke içinde para arzı altın miktarına göre saptanmalıdır. Teoriye göre, bu yapıldığı takdirde ekonomi dış dengeye de ulaşmaktadır.¹⁰⁴

Sabit döviz kuru sistemine dayanan¹⁰⁵ altın para standardında, altın hem iç ekonomik işlemlerde kullanılan ulusal para, hem de uluslararası ödeme aracı fonksiyonu görmektedir. Her ülkenin parasının değeri altın cinsinden tanımlandığı ve altının ithal ve ihracı serbest bırakıldığı için ulusal paralar otomatik olarak sabit kurlardan birbirine bağlanmış olmaktadır. Böylece bu sistemde ulusal paralar

¹⁰¹Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 533.

¹⁰²Dominick Salvatore, *International Economics*, 5th. Ed. New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1995, s. 687.

¹⁰³Tamer İşgüden ve Müfit Akyüz, *Uluslararası İktisat*, 1.b., İstanbul: Evrim Kitabevi, ?, s. 110.

¹⁰⁴İşgüden ve Akyüz, a.g.e., s. 110.

¹⁰⁵Karlık, *Uluslararası Ekonomi*, s. 439.

arasındaki değişim oranı, ilgili paraların kapsadığı altın miktarlarına göre belirlenmiş olmaktadır.¹⁰⁶

Altın standardı sisteminin başlıca özellikleri şunlardır: Ulusal paralar arasındaki değişim oranı, ilgili paraların altın kapsamına göre belirlenmektedir. Döviz kurlarındaki değişmeler, altının bir ülkeden diğerine gönderilmesi için gerekli masrafların belirlediği altın ithal ve ihraç noktalarıyla sınırlıdır.¹⁰⁷ Ödemeler bilançosundaki bir dengesizliğin para arzı üzerindeki otomatik etkileri önlenmemekte, dış denkleşme, otomatik gelir ve fiyat mekanizması yoluyla sağlanmaktadır. Şöyle ki, dış ödeme açığı veren ülkeden dışarıya fiilen altın ihraç edilmesi ulusal para arzını daraltır; para arzındaki daralma (klasik iktisatçılara göre) yurtiçi fiyatları düşürerek ihraç mallarını yabancılara göre ucuzlatır; ithal mallarını yerli kullanıcılar için pahalılaştırır. Sistemde iktisat politikasının temel amacı dış dengenin sağlanmasıdır.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar sorunsuz işleyen altın standardı uygulamasına savaş nedeniyle ara verilmiştir. Savaş sonrası ülkelerin tekrar eski kur üzerinden altına dönüş çabaları değişen ekonomik koşullar (dış dengenin öncelikli amaç olmaktan çıkması, serbest dış ticaretin giderek kısıtlanması, dış açıkların para arzı üzerindeki etkilerinin önlenmeye çalışılması) nedeniyle, başarılı olamamış, 1930'lu yılların başlarında altın standardı terkedilmiştir.¹⁰⁸

2.1.2. İki Savaş Arası Buhran Dönemi

I. Dünya Savaşı'ndan önceki 50 yılda, altın standardı sistemi etkin bir şekilde işlemiştir. Enflasyonist politikaların izlenmesi ile döviz kurlarının I. Dünya Savaşı öncesindeki seviyelerinin korunmaya çalışılması, altın standardının çökmesine yol açmıştır.¹⁰⁹ Büyük Dünya Depresyonu olarak nitelendirilen ekonomik kriz de, altın standardının yıkılışını hızlandırmıştır. İlk olarak ABD'nin sermaye piyasasında bir panik biçiminde ortaya çıkan bu kriz, sonra da bu ülkenin sanayi üretiminde ve istihdam düzeyinde aşırı düşüşler biçiminde etkisini göstermiştir. Dolayısıyla, bu ülkenin ithalatı birdenbire azalmış ve dış dünyaya sağladığı krediler

¹⁰⁶Gülten Demir, *Asya Krizi ve IMF*, 1.b., İstanbul: Der Yayınları, 1999, s. 3.

¹⁰⁷Seyidođlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 533.

¹⁰⁸Demir, a.g.e., ss. 3-4; Paul R. Krugman and Maurice Obsfeld *International Economics Theory and Policy*, 2nd Edition, New York: Harper Collins Publisher Inc., 1991, ss. 523-524.

¹⁰⁹Karlık, *Uluslararası Ekonomi*, s. 440.

kesilmiştir.¹¹⁰ Bu ülkede Hükümet, giderek artan işsizliği önlemek amacıyla 1930'da Smooth-Hawley tarife kanunu ile gümrük tarifelerini (ortalama %50 oranında) yükselterek ithalatı kısmış, böylece yurtiçi üretimi artırarak işsizliğe engel olmak istemiştir.¹¹¹ ABD'nin aldığı bu tedbirlere diğer ülkeler, altın standardından ayrılmak ve dış alımlar üzerine kısıtlamalar koymak biçiminde tepki göstermişlerdir. Bu dönemde, milli gelir ve çalışma düzeyindeki düşmeyi önlemek için tarifeler ve öteki ticaret engelleri sık sık kullanılan araçlar durumuna gelmiştir. Bireyselci bir yaklaşımla milli gelir ve istihdam düzeyinin bu gibi yollarla korunmaya çalışılması şeklindeki "komşuyu zarara sokma politikası" adı verilen bu uygulamalar, dünya üretim ve ticaret hacminin düşmesine neden olmuştur. Öyle ki, 1932 ortalarında sanayi mallarının dünya üretim ve ticaretinin, 1929 başlarına göre üçte bir oranında gerilediği ifade edilmektedir.¹¹²

Altın standardı yıkıldıktan sonra ulusal paraları birbirine dönüştürebilme olanağının kalmaması, ülkeleri, uluslararası ödemelerde iki yanlı (bilateral) anlaşmalar yapmaya zorlamıştır. Söz konusu durum, dünyada çok yanlı denkleştirme mekanizmasının yıkılmasına yol açmış ve dünya ticaretinin ciddi bir darboğaza girmesine neden olmuştur.

Altın standardının yıkılmasından sonra, para alanları veya para blokları adı verilen mali gruplaşmalar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, çoğunluğu eski İngiliz sömürgelerinden oluşan bir grup ülke, ulusal paralarını sterline bağladılar. İngiltere de parasındaki aşırı dalgalanmaları önleyerek bu ülkeleri zarara uğratmaktan kaçınıyordu. Böylece İngiltere'nin önderliğinde ve onun sömürgelerinden oluşan bir "sterlin sahası" ortaya çıktı.

Fransa'nın önderliğinde, ulusal paralarının altına bağlılığını sürdüren bir grup ülke ise (İsviçre, Belçika, ve Hollanda) Altın Bloku'nu teşkil etmiştir. Fakat ödemeler birçok kısıtlamaya tabi tutulmuştur. Nitekim, büyük dış ödeme açıklarını önleyebilmek için Fransa, ithalatta kota sistemini uygulamıştır.

¹¹⁰Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 534.

¹¹¹Karlık, *Uluslararası Ekonomi*, s. 440.

¹¹²Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 534.

Almanya'nın öndeliğinde ve çoğunluğu az gelişmiş ülkelerden oluşan (Türkiye dahil) bir grup ise, kambiyo denetimi uygulamasına girişmiştir.

ABD ise, serbest dalgalanmaya bıraktığı doların bir miktar değer yitirmesine izin verdikten sonra, 31 Ocak 1934'te 1 ons altın = 35 \$ olarak doların değerini yeniden sabitlemiştir. İlginçtir ki, bu tarihte saptanan resmi dolar fiyatında 1971 yılı Aralık ayında doların devalüasyonuna kadar bir değişiklik yapılmamıştır.

Özet olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın arifesine gelindiğinde, uluslararası mali alan tam bir karışıklık içinde bulunuyordu: Evrensel altın standardı yıkılmış, onun yerine birbirinden ilgisiz başlıca üç para bloku oluşmuştur. Kambiyo kontrolü uygulayan geniş bir grup ülkenin ulusal paraları konvertibilitesini yitirmiş, bu ülkelerde ticaret iki yanlı kanallara saptırılmış, yüksek gümrük tarifeleri ve sıkı miktar kısıtlamaları yaygın uygulamalar durumuna gelmişti. Sabit kurdan parası aşırı değerlenen ülke devalüasyon yapıyor, ancak ticaret ortakları da bundan zarar görmemek için karşı devalüasyonlara başvuruyorlardı. Altın Bloku'na bağlı ülkeler de sabit kurlardan doğan dış açıklarını önlemek için gümrük tarifelerini yükseltmekte ve yoğun miktar kısıtlamaları uygulamaktaydılar. Yalnız Sterlin bölgesi içinde ticaret bir ölçüde serbestçe yürütülüyor ve paralar oldukça sınırlı bir konvertibiliteye sahip bulunuyordu.¹¹³

2.1.3. Bretton Woods Sistemi: Ortaya Çıkışı-Özellikleri-Çöküşü

İki savaş arası dönemde yaşanan gelişmeler, dünya ticaretini serbestleştirecek, çok yanlı denkleşmeye olanak verecek ve savaşta yıkılan ekonomilerin yeniden kurulmasına yardımcı olacak bir uluslararası ticari ve mali sistemin kurulmasının gerekliliğini ortaya koymuştur.¹¹⁴ O yüzden, daha savaş bitmeden, sosyalist blok dışında kalan ülkelerin katılımıyla, dünya ticaretini serbestleştirerek, çok taraflı ticarete imkan sağlayacak bir uluslararası ticari ve mali sistemin esaslarını belirlemek üzere ABD'nin Bretton Woods kentinde bir konferans toplanmıştır.¹¹⁵

¹¹³Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, ss. 534-535.

¹¹⁴Gül Günver Turan, *Uluslararası Para Sistemi Dünü ve Bugünü*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1980, s. 83.

¹¹⁵Karluk, *Uluslararası Ekonomi*, s, 441.

Savaştan sonra uygulanmak üzere kararlaştırılan para sistemine, toplantıların yapıldığı yerin ismine istinaden, Bretton Woods Sistemi denmiştir. Bu sistem, ABD ile İngiltere arasında bir uzlaşmanın sonucunda şekillenmiştir. Konferansa biri ünlü iktisatçı Keynes tarafından hazırlanan “İngiliz Planı”, diğeri de ABD Hazine Bakanı başkanışmanı White tarafından önerilen “Amerikan Planı” olmak üzere iki tasarı sunulmuştur.¹¹⁶ ABD’nin savaş sonrası ekonomik ve siyasal üstünlüğü nedeniyle görüşmeler sonunda ufak bazı değışikliklerle Amerikan Planı benimsenmiştir.¹¹⁷

John Maynard Keynes tarafından hazırlanan İngiliz Planına göre, apolitik ve sadece teknisyenlerden oluşacak bir Uluslararası Kliring Birliğı kurulacaktı.¹¹⁸ Uluslararası bir Merkez Bankası olarak görev yapacak bu birlik, uluslararası ödemelerde kullanılmak üzere “bancor” adında, değeri altın cinsinden sabit tutulan ve altına konvertibilitesi bulunmayan bir para çıkartacaktı. Bu birliğe üye olacak ülkelerin merkez bankalarının Birlik’te bir “bancor hesabı” bulunacak, dolayısıyla ülkeler arasındaki borç-alacak ilişkileri bu hesaplar arasında yapılacak aktarmalar yoluyla düzenlenecekti.¹¹⁹

White tarafından sunulan Amerikan Planı’na göre, bütün ülkeler paralarının değerlerini altın ile ifade edecek ve sadece ödemeler bilançosunda yapısal sorunlar ortaya çıktığı zaman devalüasyon yapabileceklerdir. ABD bu plana göre, doların değerini altına bağlamakta ve 1 ons (31 gram) altının fiyatını 35 dolar olarak belirlemektedir. ABD Merkez Bankası çıkaracağı dolarlar için % 25 parasal altın stoku bulundurma şartını kabul etmektedir. Aynı zamanda doların altın konvertibilitesi tam olarak kabul edilmektedir. ABD Merkez Bankası, diğerk ülkelerin merkez bankalarının talebi halinde, anında dolarları 1 ons altın = 35 dolar paritesi üzerinden altına çevirecekti. Amerikan Planı’nın sonucu olarak Bretton Woods anlaşmalarıyla uluslararası para ve ödeme sistemi olarak Altın Kambiyo sistemi kabul edilmiş bulunmaktadır.¹²⁰

¹¹⁶Seyidođlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 536.

¹¹⁷Sacit Önen, *Uluslararası Mali Kuruluşlar*, 2.b., Ankara: Gazi Ün. Yayınları, No: 136, 1990, s. 23.

¹¹⁸Turan, a.g.e., s. 85.

¹¹⁹Önen, s. 22-23.

¹²⁰Önen, a.g.e., s. 24.

Bretton Woods Anlaşması'nda ayrıca Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın (IBRD) veya günlük dilde yaygın anılışıyla Dünya Bankası'nın ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulması öngörülmüştür.¹²¹ Bu ikiz kuruluşlardan birincisi Avrupa'nın onarım ve kalkınma çabalarına mali kaynak sağlayacak, ikinci ise uluslararası para sisteminin işleyişinden sorumlu olacaktır.¹²²

1946 yılından 1973 yılına kadar uluslararası parasal sistemde geçerli olan Bretton Woods sistemi, ABD dolarına ve onun aracılığıyla, altına bağlı bir para sistemidir.¹²³ Mali piyasanın düzenli işleyişini sağlama görevi kendisine verildiği için "IMF sistemi" olarak da ifade edilen¹²⁴ bu sistem, asıl olarak üç temel amaç taşımaktadır:¹²⁵

- i. Sabit bir döviz paritesinin oluşturulması,
- ii. Döviz kurlarında ortaya çıkabilecek ani değişikliklerinin yalnızca ödemeler dengesi açık ya da fazlaları nedeniyle oluşmasına izin verilmesi,
- iii. Söz konusu ödemeler dengesi açık veya fazlalarından dolayı yapılacak parasal ayarlamaların (devalüasyon veya revalüasyon) uluslararası bir danışma mekanizması aracılığıyla yapılması ve bu şekilde karşılıklı rekabete yol açıcı ayarlamaların önlenmesi.

Bretton Woods Sistemi, ulusal paraların dolar paritesi etrafında dalgalanma marjını, alt ve üst yönde yüzde bir (% 1) olarak öngörmektedir. Üye ülkelerin merkez bankaları, ulusal paralarının değerinin bu alt ve üst sınırlarının dışına çıkmasına engel olmak amacıyla döviz piyasasına müdahale edeceklerdi. Söz konusu müdahalede kullanılacak para da sistemin niteliği gereği, yine ABD doları olacaktır.

Sistemde, dış ödeme dengesizliklerini gidermek için üye ülkelere paritelerde değişiklik yapma olanağı tanınmaktadır. Ancak, temelde bir sabit kur sistemi söz konusu olduğu için devalüasyon ve revalüasyon gibi kur değişiklikleri en son başvurulacak önlemlerdir. Dış açıkla karşılaşan ülkelerin önce döviz rezervlerini

¹²¹İlker Parasız, *Uluslararası Para Sistemi*, 1.b., Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1996, s. 85.

¹²²Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 536.

¹²³Seyidoğlu, *Uluslararası Finans*, s. 11.

¹²⁴Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 536.

¹²⁵Mahfi Eğilmez, *IMF Dünya Bankası ve Türkiye*, 2.b., İstanbul: Creative Yayıncılık, 1997, ss. 18-19.

kullanmaları ve para-maliye politikası gibi yurtiçi önlemlerle toplam harcamalarını kısma çalışmaları gerekmektedir.¹²⁶

1944 yılında kurulan Bretton Woods Sistemi'nde yirmibeş yıla yakın sürede herhangi bir aksama olmamış, 1968 yılından itibaren sistemin işleyişinde ciddi sıkıntılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Söz konusu sistem, ABD'nin elinde yeterli ölçüde altın stoğu bulunduğu ve ödemeler bilançosu açıklarının uluslararası likidite ihtiyacını karşıladığı sürece aksamadan işlemiştir.¹²⁷

II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaklaşık çeyrek yüzyıl dünya ekonomisinde geçerli olan Bretton Woods Sistemi'nin anahtar para olarak dolara tanıdığı merkezi rolden ve dış denge mekanizmasının işleyişinden kaynaklanan sorunlar, uluslararası para sisteminde aksaklıklar meydana getirmiştir. Aşağıda inceleneceği gibi, bu sorunlar dünya ekonomisindeki gelişmelerin etkisiyle büyümüş ve sözü edilen sistemin çökmesine neden olmuştur.¹²⁸

Sistemin birinci sorunu, likidite sorunu olarak ifade edilebilir. Bu sorun, altınla birlikte uluslararası ödemelerde kullanılan ana rezerv rolünü üstlenen ABD dolarından kaynaklanmaktadır. Savaş sonrasında uluslararası ekonomik ilişkilerin ve dünya ticaretinin gösterdiği gelişme, doları kısa zamanda çok aranan bir rezerv para konumuna getirmiştir. Altının üretiminin sınırlı olması ve bunun yanında sanayi gibi başka alanlarda kullanılması, doları en önemli ödeme aracı yapmıştır. Dolayısıyla bu durum, dünyadaki dolar talebinin ABD'nin büyük ödemeler dengesi açıklarıyla karşılanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. ABD'nin ödemeler dengesi açıkları bu amaca hizmet etmiş, ancak bu defa ABD dolarının hızla değer kaybetmesi olgusuyla karşılaşmıştır. Bretton Woods anlaşmasıyla bütün paraların değerinin kendisine bağlandığı ABD dolarının, resmi değerini temsil edemez duruma gelmesi ise, sistemin temel dayanaklarından birisinin yok olması anlamını taşımaktadır.¹²⁹

İkincisi güven sorunudur. Sistemin temelini altına dayalı olması, bununla birlikte ABD'nin sınırsız dış açıklar vermesi, günün birinde ABD'nin yabancı

¹²⁶Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 537.

¹²⁷Karlık, *Uluslararası Ekonomi*, s. 444.

¹²⁸Alpar ve Ongun, Cem Alpar ve Tuba Ongun, *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar Az Gelişmiş Ülkeler Yönünden Değerlendirme*, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, 1987, s. 145.

¹²⁹Alpar ve Ongun, a.g.e., s.145.

merkez bankalarına tanıdığı doların altına konvertibilitesini sürdüremeyeceği beklentisine yol açmıştır. Bu durum resmi altın fiyatlarındaki olası bir yükselişten yararlanmak amacıyla altın spekülörlerini yoğun bir faaliyete yöneltmiştir.¹³⁰Nitekim 1960 yılında ABD'nin eriyen stokları karşısında spekülörler, doların er geç altına göre devalüe edileceğini tahmin ettiklerinden, başlıca altın borsası olan Londra'da yoğun şekilde altın alımına başlamışlardır. Dolar-altın paritesini sabit tutmak için çeşitli tedbirler alınmasına rağmen 1968 başlarında spekülörlerin yeniden altına hücum etmeleri altının değerini yükseltmiştir. Başka bir deyişle devalüasyonu ifade eden bu durum, dünya ticareti ile sermaye hareketleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır.¹³¹

Senyoraj adı da verilen emisyon kazançları, sistemin üçüncü sorunudur. Bir paranın tedavül değeri ile bunun üretim ve basım maliyeti (reel maliyet) arasındaki farkı¹³² ifade eden emisyon kazançları sorununu ilk kez Fransa Devlet Başkanı De Gaulle gündeme getirmiştir.

De Gaulle, her ülkenin dış ödemelerini finanse edebilmek için döviz geliri elde etmek zorunda olmasına rağmen ABD'nin böyle bir zorunluluğu bulunmadığını, çünkü doları uluslararası rezerv aracı yapan para sistemi sayesinde ABD'nin bu tür ihtiyaçlarını karşılamak için emisyon yapmasının yeterli olduğunu öne sürmüş ve bu ayrıcalığı ortadan kaldıracak olan altın sistemine geri dönülmesini savunmuştur.

Dördüncüsü, dış denkleme veya dış denge sorunudur. Bretton Woods Sistemi, altın standardı veya dalgalı kur sistemlerinde olduğu gibi otomatik bir denkleme mekanizmasından yoksundu. Dış denge, hükümetlerin alacağı kararlara bırakılmıştı. Dış dengeyi sağlamak için kullanılacak başlıca araç kur ayarlamaları, yani açık veren ülkenin devalüasyon, fazla veren ülkenin de revalüasyon yapmasıydı. Fakat sistem sabit kur sistemi olduğundan, çok sık kur ayarlaması yapılamıyordu.¹³³ Ancak, kur ayarlamaları uzun aralıklarla ve çok yüksek oranlarda yapılabiliyordu. Bu durum, dış dengenin sağlanabilmesi için zamanında ve

---

¹³⁰Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 545.

¹³¹Demir, a.g.e., s. 6.

¹³²Karlık, *Uluslararası Ekonomi*, s. 446.

¹³³Alpar ve Ongun, a.g.e., s.147.

yeterli oranda yapılamayan devalüasyonun daha sonra çok yüksek oranda yapılmasına, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklara yol açıyordu.¹³⁴

Bretton Woods Sistemi uluslararası denkleşmenin yükünü, ödemeler bilançosu açık veren ülkelerin sırtına yüklemektedir. Ödemeler bilançosu açık veren ülkeler, önce sahip bulunduğu dış rezervleri kullanacak, sonra da öteki ülkelerden ve IMF'den kısa süreli borç alarak bu açıkları finanse etmeye çalışacaklardır. Ancak gerek dış rezervlerin, gerekse dış borçlanmanın bir sınırının bulunması, bu sınıra ulaşılmadan dış açığı kapatıcı önlemler alınmasını gerektirmektedir. Buna karşılık, dış fazla veren ülkeler açısından dış rezerv biriktirmenin bir üst sınırı olmadığından, dış fazla veren ülkeyi denkleşmeye zorlayan böyle bir mekanizma bulunmamaktadır. Bu da denkleşmenin yükü açısından açık veren ülkelerle dış fazlaya sahip ülkeler arasında eşitsizlik durumunu ortaya koymaktadır.

Beşincisi, az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunlarıdır. Bretton Woods Sistemi, az gelişmiş ülkelerin kalkınma gereksinimlerini karşılamakta yetersiz kalmıştır. Sistemin temelinde yatan serbest ticaret ve sınırsız konvertibilite, o dönemlerde çoğu gelişmekte olan ülkenin ekonomik gerçeklerine ters düşmüştür. Bretton Woods Sistemi'nin az gelişmiş ülkelere yeterli ölçüde reel kaynak transferi sağladığını söylemek güçtür.¹³⁵

Bretton Woods Sistemi'nin sabit kur özelliği, uygulamada döviz kurlarına adeta bir dokunulmazlık kazandırmıştı. Çünkü kamuoyu, devalüasyonu hükümetlerin uyguladığı ekonomik ve mali politikaların başarısızlığının bir göstergesi olarak değerlendiriyordu. Dolayısıyla, hükümetler bu aracı kullanmaktan olabildiğince kaçınmışlar ve birtakım yapay önlemlerle dış açıkları baskı altına alma yoluna gitmişlerdir. Devalüasyon aracı etkin bir biçimde kullanılamayınca geriye, daraltıcı para ve maliye politikası ile dış ticaret ve kambiyo kısıtlamaları gibi önlemler kalmaktadır. Dış ticaret ve kambiyo kısıtlamaları gibi önlemler de, serbest ticaret mantığına ters düşerler. Para ve maliye politikası ile toplam harcamaları değiştirerek dış denkleşmeyi sağlamanın da güçlükleri vardır. Örneğin dış ticaret kesiminin ulusal ekonomi içindeki payı göreceli olarak küçük olan ülkelerde, bir dış ödeme açığını gidermek için toplam harcamaların çok büyük ölçülerde kısılması gerekir ki, bu,

¹³⁴Karlık, *Uluslararası Ekonomi*, s. 447.

¹³⁵Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, ss. 546-547.

ülkedeki işsizlik sorununu önemli ölçüde artırabilir. Başka bir ifadeyle, istikrar yönünden ekonominin içinde bulunduğu durum, dış dengeyi sağlamak amacıyla toplam harcamaların kısılmasına imkan vermeyebilir.¹³⁶

Bunların yanında, ABD'nin dış açıklarının süreklilik kazanması Bretton Woods sisteminin yıkılışında etkili olmuştur. 1960'larda önemli bir ekonomik güç olarak ortaya çıkan Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya'nın, savaşta eriyen altın stoklarını genişletmek üzere dolar rezervlerini ABD'ye arz ederek altına çevirmeye başlamaları, devalüasyonu kaçınılmaz hale getirmiştir. 1971 yılında Smithonian Anlaşması ile dolar diğer paralar karşısında % 9 oranında devalüe edilmiş, resmi fiyatı, 1 ons = 35 dolardan 38 dolara çıkarılmış ve doların altına konvertibilitesi kaldırılmıştır. Doların devalüasyonuna karşın ABD'in dış açıklarının artmaya devam etmesi, uluslararası ticari ve mali çevrelerde doların devalüasyonunun yeterli olmadığı görüşünün kabul görmesine neden olmuştur. 1973 Şubatı'nda dolar ikinci kez, % 5 oranında devalüe edilmiş ve altının resmi fiyatı da yükseltilmiştir. 1944 yılında kurulan sabit ayarlanabilir kur sistemi, 1973 Martı'nda başlıca sanayileşmiş ülkelerin paralarını dalgalanmaya bırakmasıyla yıkılmıştır.¹³⁷

Kısacası, sistemin temel dayanağı olan sabit kur uygulaması (altın veya dövize göre), doğurduğu güvensizlik dolayısıyla adeta spekülasyonu özendiren bir mekanizma gibi etkide bulunmuştur.¹³⁸

2.1.4. 1973 Sonrası Dönem

Bretton Woods sisteminin yıkılışından sonra sanayileşmiş ülkelerde serbest değişken kur rejimleri uygulamaya konu olmuştur. Ancak bu uygulamalar kısa süreli bir çözüm olarak görülmüş, ileride Bretton Woods benzeri uluslararası anlaşmalara dayalı geniş kapsamlı yeni bir düzenleme getirileceği düşünülmüştür. Uluslararası para sistemi reformu konusundaki çalışmalar bir hayli ağır ilerlemiş, ancak 1997 yılı ortalarında Asya ülkelerinde yaşanan kriz, uluslararası para sisteminin düzenlenmesi konusunu yeniden gündeme getirmiştir.¹³⁹

¹³⁶Seyidođlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 544.

¹³⁷Demir, a.g.e., s. 6.

¹³⁸Seyidođlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 545.

¹³⁹Demir, a.g.e., s. 6-7.

Günümüzde döviz kurları, sabit kur rejimlerinden serbest dalgalanmaya kadar geniş bir yelpaze içinde belirlenmektedir.¹⁴⁰ Döviz kuru rejimleri genel olarak önceki uygulamalara göre daha esnektir. Sabit kur sisteminin benimsendiği ülkelerde döviz kurları daha kısa aralıklarla değişmekte, paralarını dalgalanmaya bırakan ülkelerin de döviz kurlarına müdahalelerde buldukları görülmektedir. Ancak yeni uygulamalar çerçevesindeki müdahaleler Bretton Woods döneminden farklıdır. Eski sistemde döviz piyasasına hükümet müdahalelerinin amacı döviz kurlarını, dolar paritesi etrafında öngörülen sınırlar içinde tutmayı hedeflemesine rağmen şimdi çoğu ülkede bu gibi pariteler yoktur. Müdahaleler döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmaları önleme amacını taşımaktadır.¹⁴¹

Özet olarak ifade edilmek istenirse, bugün dünyada bütün ülkeler tarafından paylaşılan, uluslararası anlaşma ile oluşturulmuş, tek kur sistemine bağlı bir uluslararası ödemeler sistemi yoktur. Bunun yerine, sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine kadar değişebilen ve ülkelerin kendileri tarafından tercih edilen, farklı sistem ve uygulamalar vardır.¹⁴²

2.2. ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)

Uluslararası parasal ve mali kurum olan Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund: IMF), aynı zamanda SDR (özel çekme hakları) adı verilen bir likit değer oluşturduğu için uluslararası likiditenin başlıca yaratıcısı durumunda bir kurumdur. Yaygın ve yanlış bir kanının aksine IMF, uluslararası bir merkez bankası olarak kurulmamış, fakat 1969 yılından itibaren SDR (özel çekme hakları) adı verilen bir uluslararası likidite meydana getirerek, uluslararası bir merkez bankası olmaya yönelmiştir.

IMF, geçici olarak ödemeler dengesi sorunlarıyla karşılaşan üye ülkelere bu sorunları çözmede yardımcı olmak amacıyla ödemeler dengesi yardımları sağlamaktadır. Zaman içinde IMF'in sağladığı desteğin kapsam ve şeklinde bazı

---

¹⁴⁰Karlık, *Uluslararası Ekonomi*, s. 457.

¹⁴¹Demir, a.g.e., s. 7.

¹⁴²Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, ss. 554-555.

değişiklikler ortaya çıkmakla birlikte asıl olarak desteğin yöneldiği alan, ödemeler dengesi sorunlarının çözümüdür.¹⁴³

2.2.1. IMF'in Kuruluşu

IMF'in kurulmasına yol açan nedenleri 1930'lu yıllarda aramak gerekir. Büyük Buhran (1929) yılları olarak bilinen söz konusu dönemde uluslararası ekonomik ilişkiler tam bir darboğaz içine girmiştir. Büyük Bunalım'ın milli gelir ve istihdam düzeyleri üzerinde meydana getirdiği daraltıcı etkilerden kurtulabilmek ve küçülen dünya piyasalarındaki mevcut paylarını koruyabilmek için, çoğu ülke hem rekabetçi devalüasyonlara başvurmuşlar, hem de kendi pazarlarını dış rekabetten korumak amacıyla gümrük tarifelerini yükselterek, miktar kısıtlamaları getirmişler ve ithalatta döviz tahdidine gitmişlerdir.

Komşuyu fakirleştirme politikası adı verilen söz konusu tüm uygulamaların sonucunda dünya ticaret hacmi ve üretim miktarı daralmıştır. Bu dönemin başka bir özelliği de, dünya ticaretinin serbest dövizle ticaretten, kliring ve takas anlaşmalarıyla yapılan ticarete kaymasıdır.¹⁴⁴ Yaşanan bu deneyimler daha II. Dünya Savaşı bitmeden uluslararası ekonomik düzene hakim olan korumacılık, rekabetçi devalüasyonlar ve “komşuyu zarara sokma” politikaları yerine özünde serbestliğin yer alacağı yeni bir uluslararası para sisteminin kurulması¹⁴⁵, bu sistem aracılığıyla döviz kurlarında istikrar sağlanması, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi, uluslararası rezerv sorununun çözüme kavuşturulması ihtiyaçlarını gündeme getirmiştir. Bu ihtiyaçlara cevap verecek bir uluslararası para sistemini oluşturmak için ABD ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerin öncülük etmesiyle 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında 44 ülkenin delegasyonlarıyla Danimarka temsilcisinin katıldığı bir konferans toplanmış ve burada IMF'in kurulması kararlaştırılmıştır. 27 Aralık 1945'de 30 ülkenin, kuruluşu meydana getiren anlaşmayı imzalamasıyla doğmuş olan IMF, mali anlamda çalışmalarına 1 Mart 1947'de başlamıştır.¹⁴⁶

---

¹⁴³Eğilmez, a.g.e., s.21.

¹⁴⁴Alpar ve Ogun, a.g.e., s.142.

¹⁴⁵Yusuf Bayraktutan, “Küreselleşme Kriz ve IMF”, *Liberal Düşünce*, Yıl: 5, Sayı: 19, 2000, s. 16.

¹⁴⁶Alpar ve Ogun, a.g.e., s.142.

Fon, “Articles of Agreement of the International Monetary Fund” adı verilen bir Anasözleşme ile kurulmuştur. Üç kez çeşitli değişikliklere uğrayan bu Anasözleşme 31 madde ve çeşitli eklerden oluşmakta ve Fon’un örgütlenmesinden işleyişine, üye ülkelerle ilişkilerden Fon personeline kadar çeşitli hükümleri kapsamaktadır.¹⁴⁷

2.2.2. IMF’in Temel Amaçları

IMF’nin kuruluşundaki temel amaçları, Fon Anasözleşmesinin birinci maddesinde ifade edildiği gibi, altı nokta etrafında toplanabilir:¹⁴⁸

- i. Uluslararası para sorunları konusunda danışma ve işbirliği olanağını sağlayacak geçici olmayan bir kurumun aracılığıyla, uluslararası parasal işbirliğini teşvik etmek,
- ii. Uluslararası ticaretin gelişmesini ve dengeli büyümesini kolaylaştırmak ve böylelikle ekonomi politikasının ana hedefleri olan yüksek istihdam ve reel gelir seviyelerinin artışı teşvik etmek, düşüşünü önlemek ve üye ülkelerin verimli kaynakların gelişmesine etkide bulunmak,
- iii. Kambiyo istikrarını teşvik etmek, üyeler arasında düzenli kambiyo ilişkilerini temin etmek ve birbirini izleyen kambiyo kuru düşüşlerini önlemek,
- iv. Üye ülkelerin aralarındaki cari işlemlerin yürütülmesi için çok yönlü bir ödemeler sisteminin kurulması ve dünya ticaretinin gelişmesini engelleyen kambiyo kontrollerinin kaldırılmasını desteklemek,
- v. Fonun kaynaklarını yeterli güvenceler altında (geçici olarak) üye ülkelere tahsis ederek, kendilerine güvenlerini arttırmak ve böylelikle dış ödemelerindeki dengesizlikleri ulusal ya da uluslararası refahı zedeleyen önlemlere başvurmadan düzeltmelerini sağlamak,
- vi. Yukarıda sayılan amaçlara paralel olarak, üyelerin uluslararası dış ödemelerindeki dengesizliklerin derecesini azaltmak ve süresini kısaltmak.

¹⁴⁷Eğilmez, a.g.e., s.21.

¹⁴⁸<http://www.imf.org>; Margaret Garritsen De Vries, *The IMF in a Changing World 1945-85*, Washington, D.C.: International Monetary Fund, 1986, s. 14.

Yukarıda görüldüğü gibi, IMF'in temel amacı, uluslararası refahı artırmaya yönelik olarak uluslararası ticaretin ve işbirliğinin artırılmasına engel teşkil edebilecek birtakım mekanizmaların ortaya çıkmasını önlemektir. Bu çerçevede ödemeler dengesi açısından zora düşen üye ülkelere gerekli mali ve yapısal desteği vermek suretiyle söz konusu ülkelerin dış ticareti kısıtlayıcı önlemlere başvurmalarını ve böylece yaratılabilecek karşılıklı kısıtlamalar sonucu uluslararası ticaret ve refah artışı tehlikeye düşürebilecek girişimleri önlemek temel amacın parçaları olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁴⁹

2.2.3. IMF'in Örgüt Yapısı ve İşleyişi

2.2.3.1. IMF'in Üyeleri

Kurulduğunda 45 ülkeden ibaret olan üye sayısı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Ermenistan, Gürcistan, Tacikistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Ukrayna, Beyaz Rusya, Rusya Federasyonu, Moldova, Estonya, Litvanya, Letonya ile Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya ve Makedonya gibi son yıllarda birçok ülkenin Fon'a üye olmasıyla, 2000'de 183'e yükselmiştir.¹⁵⁰

“Türkiye, IMF ve Dünya Bankası'na, 19 Şubat 1947 tarih ve 5016 sayılı Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına Katılmak İçin Hükümete Yetki Verilmesine Dair Kanun ile katılmıştır. Bu yasa daha sonra, 7 Kasım 1980 tarih ve 2335 sayılı, 16 Ağustos 1983 tarih ve 2877 sayılı, 30 Ekim 1984 tarih ve 3066 sayılı ve 26 Ekim 1988 tarih ve 3486 sayılı Yasalar ile değiştirilmiştir.”¹⁵¹

2.2.3.2. Sermayesi (Kotalar)

Uluslararası Para Fonu'nda sermaye (kotalar) çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Çünkü, ülkelerin sermayeye katılma payları olan kotalar, üyelerin oy güçlerini belirlemede, Fon'a katkılarına etki etmektedir. Kotanın üç açıdan önemi vardır.¹⁵² İlk olarak kota, IMF'de üye ülkenin oy ağırlığını belirlemektedir. Üye ülkenin IMF'deki kotasının yüksekliği oranında oy gücü de artmaktadır. İkinci olarak

¹⁴⁹Eğilmez, a.g.e., s.22.

¹⁵⁰Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5.b., Ankara: Turhan Kitabevi, 2002, s. 290.

¹⁵¹Karluk, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, s. 290.

¹⁵²Karluk, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, s. 291.

kota miktarı, üye ülkenin, IMF'den yararlanabileceği mali imkanları belirlemektedir. Yüksek kota miktarı, sağlanabilecek mali imkanın da yükselmesine imkan vermektedir. Üçüncü olarak kota, üye ülkeye tahsis edilecek SDR miktarını belirlemektedir.¹⁵³

Bretton Woods Konferansı sonucunda belirlenen ilk kotalar, $Kota = (0.02Y+0.05R+0.010M+0.10V) (1+X/Y)$, formülü ile hesaplanmıştır. Burada Y, 1940'daki milli geliri; R, 1 Haziran 1943'deki altın ve dolar dengesini; M, 1934-1938'deki ortalama ithalatı; V, 1934-1938'deki maksimum ihracat çeşitliliğini; X, 1934-1938'deki ortalama ihracatı göstermektedir. 9'uncu genel kota artırımını için 5 ayrı kota formülünün uygulanması benimsenmiştir. Bunlar arasında genel kullanım konusu olan İndirgenmiş Bretton Woods Formülü'dür:

$$Kota = (0.014 + 0.025R + 0.05P + 0.2276VC) \times (1 + C/Y)$$

Burada;

Y: Üye ülkenin 1985 yılı Gayrisafi Yurtiçi Hasılası,

R: Üye ülkenin 1985 yılı ortalama rezervleri,

P: Üye ülkenin 1981-1985 yıllarındaki cari dış ödemelerinin yıllık ortalaması,

C: Üye ülkenin 1981-1985 yıllarındaki cari dış gelirlerinin yıllık ortalaması,

VC: Üye ülkenin 1981-1985 yıllarındaki hareketli ortalamadan standart sapma olarak hesaplanmış cari dış gelirlerindeki değişmedir.

Bu formülden farklı olarak dört adet formül daha vardır. Üye ülkelerin kotaları, geniş ölçüde İndirgenmiş Bretton Woods Formülü ile diğer 4 formülden en düşük sonucu vermiş olan iki adedinin ortalaması kullanılarak bulunmaktadır.¹⁵⁴

Fon yasasına göre kotalar ilke olarak, üye ülkenin milli gelir, dış ticaret ve sermaye işlemlerinin hacmi gibi ekonomik ve mali göstergelere göre

¹⁵³Eğilmez, a.g.e., s.27.

¹⁵⁴Karlık, Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar, s. 192.

belirlenmektedir. Mevcut kotalar beş yılda bir gözden geçirilmekte ve gerek görülürse Yönetim Kurulu'nun (Board of Governors) % 85 ağırlıklı oyu ile arttırılmaktadır. 1944'de kotaların toplamı 8.8 Milyar Dolar olarak belirlenmiştir. Bugün geçerli olan kotalar ise 1998 yılında onbirinci gözden geçirme sırasında 212 Milyar SDR olarak kararlaştırılmıştır. 22 Ocak 1999 tarihinde de bu artış için gerekli katılım koşulu (kotaların yüzde 85'ine sahip ülkelerin onayı) sağlanarak yeni kotalar uygulamaya girmiştir. Bu son artıştan sonra bazı ülkelerin kotaları Tablo 2-1'de gösterilmiştir.¹⁵⁵

Tablo 2-1'de görüldüğü gibi, ABD % 17,5 ile en büyük paya sahiptir. O'nu % 6,3 ile Japonya, yüzde 6,1 ile Almanya, % 5,1'er payla İngiltere ve Fransa, % 3,3 ile İtalya ve diğerleri izlemektedir. Türkiye'nin payı ise % 0,4'tür.

Tablo: 2-1 Seçilmiş ülkelerin IMF Kotaları, 30 Nisan 2000 (milyon SDR)

Üye ülke	Kotası	%	Üye ülke	Kotası	%
ABD	37.143,3	17,7	Arjantin	2.117,1	1,0
Japonya	13.312,8	6,3	Endonezya	2.079,3	0,9
Almanya	13.008,2	6,2	Avusturya	1.872,3	0,8
İngiltere	10.738,5	5,1	G. Afrika	1.868,5	0,8
Fransa	10.738,5	5,1	Nijerya	1.753,2	0,8
İtalya	7.055,5	3,4	Danimarka	1.642,8	0,7
S.Arabistan	6.985,5	3,3	Kore	1.633,6	0,7
Kanada	6.369,2	3,0	İran	1.497,2	0,7
R.Federasyonu	5.954,4	2,8	Malezya	1.486,6	0,7
Hollanda	5.162,4	2,4	Kuveyt	1.381,1	0,6
Çin	4.687,2	2,2	Ukrayna	1.372,0	0,6
Belçika	4.605,2	2,1	Polonya	1.369,0	0,6
Hindistan	4.158,2	1,9	Finlandiya	1.263,8	0,6
İsviçre	3.458,5	1,6	Cezayir	1.254,7	0,5
Avustralya	3.236,4	1,5	Libya	1.123,7	0,5
İspanya	3.048,9	1,4	Tayland	1.081,9	0,5
Brezilya	3.036,1	1,4	Türkiye	964,0	0,4
Venezuela	2.659,1	1,3	Yunanistan	832,0	0,3
Meksika	2.585,8	1,2	Azerbaycan	160,9	0,1
İsveç	2.395,5	1,1	Toplam	210.251,4	100,0

Kaynak: IMF Annual Report, 2000

2.2.3.3. Yönetim Yapısı

IMF'in örgüt yapısı; Governörler Kurulu, Yürütme Kurulu (İcra Direktörleri Kurulu), IMF Başkanı ve IMF personelinden oluşmaktadır.¹⁵⁶

¹⁵⁵Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 570-571

¹⁵⁶Mahfi Eğilmez, *Hazine*, İstanbul: Finans Dünyası Yayın No:3, 1996, s. 185.

İMF'in en yüksek yetkili organı olan Guvernörler Kurulu, uygulamada genellikle ülkelerin Maliye Bakanları ya da Merkez Bankası başkanlarından oluşmaktadır. Kurul, yetkilerinin bir kısmını Yürütme Kurulu'na devredebilmektedir. Devredilemeyen yetkileri; Fon'a üye kabulü ve bunun belirlenmesi, kotaların belirlenmesi, Özel Çekme Hakları (SDR) dağıtımları, Fon'un net gelirlerinin dağıtımı, Yürütme Kurulu'nun Fon Anasözleşmesiyle ilgili yorumlarına itirazların karara bağlanması olarak sıralanabilir.¹⁵⁷ Genellikle yılda bir kez Dünya Bankası ile birlikte toplanan Guvernörler Kurulu kendi aralarından bir guvernörü Guvernörler Kurulu Başkanlığı'na (Chairman of the Board of Governors of the IMF) seçer.¹⁵⁸

İMF'in sürekli karar organı olan İcra Direktörleri Kurulu (Board of Executive Directors of the IMF), Fon'un günlük işlerini yürütür. Söz konusu Kurul, üye ülkeler tarafından seçilen veya atanan direktörlerden oluşmaktadır.¹⁵⁹ Kararlarını toplam oy gücünün en az yarısıyla almak zorunda olan bu Kurul, Fon'da en yüksek kotaya sahip olan 5 ülkenin (ABD, Almanya, Japonya, Fransa ve İngiltere) atadıkları birer (atanmış icra direktörü), kurulda tek başlarına temsil edilmesi uygun bulunan 3 ülke (Suudi Arabistan, Çin ve Rusya) ile diğer ülkelerin oluşturdukları 16 adet ülke grubunun (constituency) seçtikleri birer (seçilmiş icra direktörü) ile 24 üyeden oluşmaktadır.¹⁶⁰

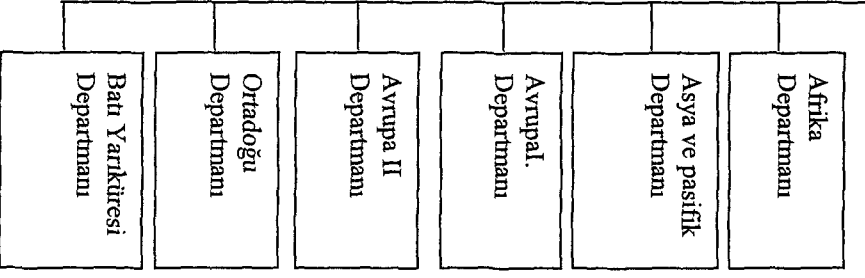
¹⁵⁷ Alpar ve Ogun, a.g.e., s. 151.

¹⁵⁸ Eğilmez, *İMF Dünya Bankası ve Türkiye*, s.23.

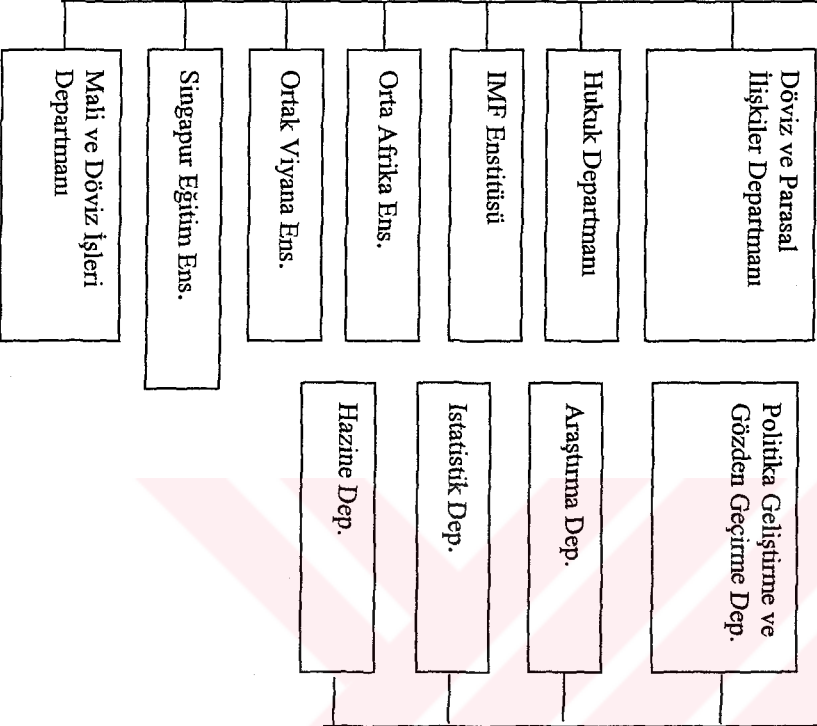
¹⁵⁹ Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 571.

¹⁶⁰ Eğilmez, *Hazine*, s. 186.

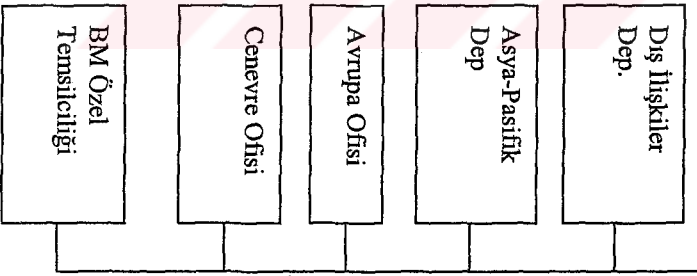
BÖLGESEL DEPARTMANLAR

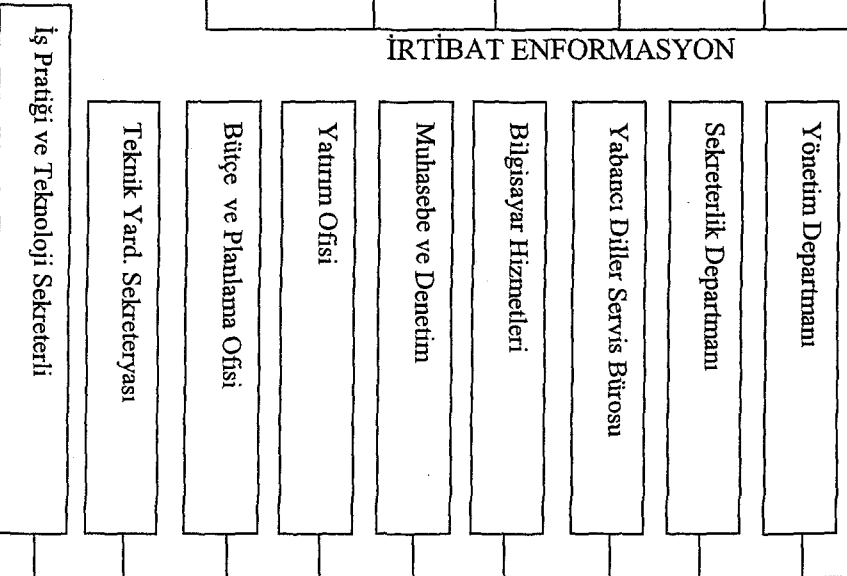
FONKSİYONEL VE ÖZEL HİZMETLER DEP.

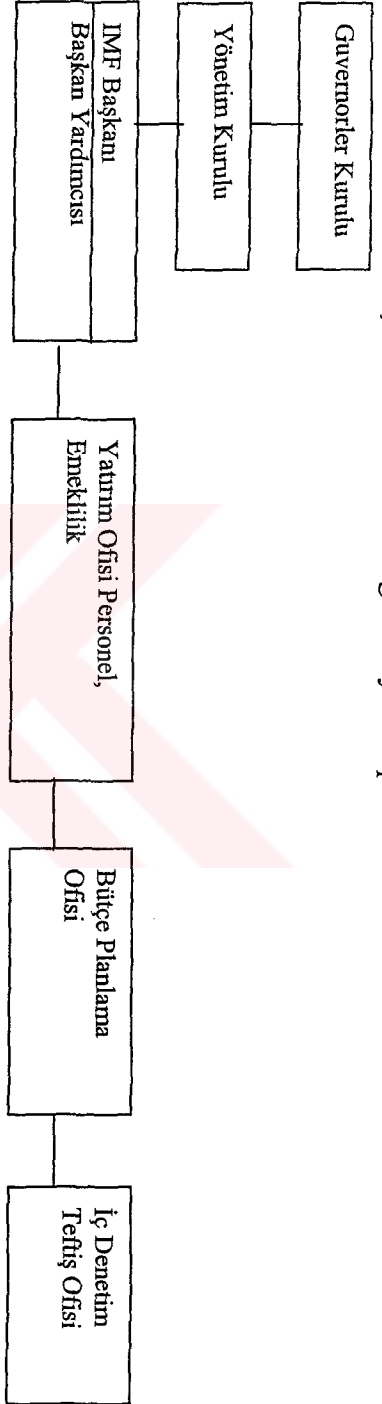
FONKSİYONEL VE ÖZEL HİZMETLER DEP.

İRTİBAT ENFORMASYON

DESTEK HİZMETLERİ

Şekil 2.1: IMF'in Organizasyon Yapısı

İcra Direktörleri Kurulu, guvernör ve icra direktörü olmayan bir kişiyi IMF Başkanlığı'na (Managing Director of the IMF) atar. Geleneklere göre Avrupa ülkelerinin birinden seçilen IMF Başkanı, IMF personelinin yöneticisi olup Fon'u, İcra Direktörleri Kurulu kararları doğrultusunda yönetmekle yükümlüdür. İcra Direktörleri Kurulu'nun genel denetimi altında olmak üzere, personelin işe alınıp işten çıkarılması, Başkan'ın görevleri arasındadır. Üç yardımcısı olan IMF Başkanı, İcra Direktörleri Kurulu toplantılarına başkanlık eder. Başkanın, oylarda eşitlik hali dışında, İcra Direktörleri Kurulu'nda oy kullanma hakkı yoktur.

Her İcra Direktörünün danışmanlar, teknik asistanlar ve yardımcı personelden oluşan bir icra direktörlüğü ofisi vardır. IMF'de departmanlar, idari, hukuki, mali ve teknik departmanlar olmak üzere dörde ayrılabilir.¹⁶¹

Bunların dışında, belirli konularda Fon'un çalışmalarına yardımcı olan Ara Komite ve Kalkınma Komitesi olmak üzere iki komite vardır. Ara Komite, uluslararası para sisteminin yönetimi ve uygulamanın gözetimiyle ilgilenir ve bu konulara ilişkin hazırladığı raporları Yürütme Kurulu'na sunar. Kalkınma Komitesi ise, az gelişmiş ülkelere mali kaynak transferine ilişkin kararlar üzerinde çalışır. Bununla birlikte, Fon'a resmen bağlı olmayan, ama işbirliği içinde olan 24'ler Grubu vardır. Söz konusu Grup, uluslararası para sisteminin reformuna ilişkin görüşmelerde, az gelişmiş ülkelerin çıkarları doğrultusunda hareket ederek, bu ülkelerin savunuculuğunu yapar.¹⁶²

2.2.4. Kredi Politikası ve Mekanizması

IMF'in önemli fonksiyonlarından birisi, üye ülkelere geçici dış ödeme açıklarının giderilmesi için kredi sağlamaktır. Genelde kısa vadeli olan IMF'in kredileri, son dönemlerde orta vadeli de olabilmektedir. Bazı koşullar altında yapısal değişimin, söz konusu ülke ekonomilerinde dış dengenin sağlanmasındaki zorunluluğu, böyle bir gelişmede etkili olmuştur. IMF'in söz konusu amacı gerçekleştirmeye yönelik kredi mekanizması, borçlanacak ülkenin kendi ulusal parasının, tercih ettiği başka bir ülke parasıyla değiştirilmesi veya satın alınması

¹⁶¹Eğilmez, **IMF Dünya Bankası ve Türkiye**, s. 25.

¹⁶²Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, 572.

şeklinde işlemektedir. Bununla birlikte, IMF'ten yabancı paralar kadar SDR de (Özel Çekme Hakları) satın alınabilmektedir.

IMF'ten borçlanacak ülkenin, stand-by veya benzer anlaşmalarla dış açığını gidermek için bu kaynakları kullanacağını ve bir istikrar programı izleyeceğini taahhüt etmesi gerekir. Aksi takdirde Fon, söz konusu ülkeyi izlediği politikaları yeniden gözden geçirmesi konusunda uyarır ve o ülkenin ekonomisini belirli aralıklarla uzmanları vasıtasıyla denetler. Denetim sonucunda anlaşmaların ihlal edildiği anlaşılırsa, Fon kredileri durdurulur.¹⁶³

Fon kaynaklarının kullanımı için üye ülkenin ödemeler dengesi sorununu aşmak üzere bir talepte bulunması ve konuyu yerinde inceleyecek IMF misyonunun bu isteği geçerli bulması gerekmektedir. Ödemeler dengesi gereksinimi başlıca üç konu üzerinde durularak belirlenir: üye ülkenin ödemeler dengesi pozisyonu, uluslararası rezerv pozisyonu ve uluslararası rezerv pozisyonundaki gelişmeler. Ödemeler dengesi sorununu aşmak amacıyla destek talep eden üye ülke bu üç konudan herhangi birine dayanarak IMF'ye başvurabilir. Bununla birlikte Fon, başvuruya ilişkin değerlendirmesini bu üç konuyu bir arada ele alarak yapar.¹⁶⁴

IMF'in kredi politikası temel olarak "şartlılık" ilkesine dayanmaktadır. Buna göre, Fon'dan kredi almak isteyen ülke, dış ödemeler dengesini sağlamaya yönelik bir istikrar programı hazırlayarak Fon'a sunmak ve onunla anlaşmak zorundadır. Ülkenin uygulayacağı ekonomik ve mali politikaları gösteren ve Fon'a sunulan bu programa "niyet mektubu" (letter of intent) adı verilmektedir.¹⁶⁵ IMF, kaynaklarını üye ülkelere kullandırırken tahsis ettiği fonların geriye dönmesini sağlayacak politikaların söz konusu ülkeler tarafından uygulanmasını zorunlu bir şart olarak öne sürmektedir. Fon'un bu politikasına "şartlılık politikası" (conditionality) denmektedir.¹⁶⁶ Fon'un şartlılık politikasına ilişkin önemli ilkeleri aşağıda sıralanmıştır:¹⁶⁷

¹⁶³Seyhun Doğan, *IMF İstikrar Programları ve Türkiye*, 1.b., İstanbul: Işıklı Yayın, 1997, s. 25.

¹⁶⁴Eğilmez, *IMF Dünya Bankası ve Türkiye*, s. 38.

¹⁶⁵Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 573; Manuel Guitian, "Conditionality: Past, Present, Future", *IMF Staff Papers*, Vol: 42, No: 4, 1995, ss793-795.

¹⁶⁶Karlık, *Uluslararası Ekonomik...*, s. 314.

¹⁶⁷Alpar ve Ongun, a.g.e., ss. 159-160.

i. İstikrar ve dış denkleşme programlarının bir yılda tamamlanamaması durumunda stand-by düzenlemelerinin süresi üç yıla çıkartılabilir.

ii. IMF, üyelerinin dış denge sorunlarının giderilmesine yönelik programların oluşturulmasında, ilgili ülkelerin sosyal ve politik amaçlarıyla, ekonomik önceliklerini göz önüne almalıdır.

iii. Stand-by düzenlemeleriyle desteklenen programlar, İcra Direktörleri tarafından belirli dönemlerde gözden geçirilmelidir.

iv. Stand-by düzenlemeleri uluslararası anlaşmalar değildir. Bu tür düzenlemelerde sözleşme dili kullanılmamalıdır. Dolayısıyla, program hedeflerine ulaşamaması, borçlanan ülkeler için uluslararası bir yükümlülük doğurmaz.

v. Bazı koşullarda, ilgili üye ülkelerin IMF ile bir stand-by düzenlemesine gitmeden önce, programın etkin bir biçimde yürütülmesini sağlamak amacıyla bazı ekonomik tedbirleri almaları gerekebilir.

vi. Performans kriterleri ve aşamalandırma, ilk kredi dilimine ilişkin stand-by düzenlemelerini kapsamamalı, diğer kredi dilimlerine ilişkin düzenlemelerde uygulanmalıdır.

vii. Üye ülkelerin istikrar programları bir yılı aşarsa veya program dönemi bir yıl olmasına rağmen, söz konusu üyeler bütün döneme ilişkin performans kriterlerini önceden oluşturamamışsa, programın etkin dönemi konusunda ortak bir anlayışa ulaşmak için durumun gözden geçirilmesi gerekir.

IMF'in şartlılık ilkesi çerçevesinde politika dayanaklı ödünç verişinde, genel politika yaklaşımı, belirli bir tercih ve politika enstrümanları karışımı ve programların uygulanışını izleme amacıyla performans kriterleri olarak ara hedef değişkenlerin belirlenmesi olmak üzere üç öge söz konusudur.¹⁶⁸

¹⁶⁸Azizali F. Mohammed, "Recent Evolution of Fund Conditionality", **International Financial Policy**, (Ed.) Jacob A. Frenkel and Morris Goldstein, Washington D.C.: International Monetary Fund, 1991, s. 244.

Fon'un günümüzdeki politika yaklaşımı iki unsuru vurgulamaktadır: makroekonomik dengeyi sağlamak ve piyasaların işleyişlerine müdahale ile yaratılan bozulmaları azaltmak.

Fon yaklaşımının niteliği, "talep yönetimi" ve amacı da "istikrar" şeklinde nitelenmektedir. Ama bu tam olarak doğru değildir. İlk programlarda bile IMF'in önerileri, kaynakları ödemeler dengesine kaydırmak için talep yönetimi önlemlerinin ötesine geçmiştir. Fon, ayrıca tasarrufları teşvik ve etkin kaynak dağılımı amacıyla uygun faiz oranı üzerinde durmuştur.

Şartlılık ilkesinde zaman içinde ortaya çıkan değişimlerin çoğu bir kırılmadan çok evrimi yansıtmaktadır. Bunlardan sadece bir kaç çok farklı nitelik taşımaktadır. Mesela Fon borç krizinden sonra ticari bankaların davranışlarını etkilemeye çalışmıştır.

Doğrudan ödünç alan ülkeye uygulanan şartlılık ilkesine dair uygulamalar şöyle özetlenebilir:¹⁶⁹ i. Yapısal reformlar yoluyla ekonomide yeniden büyümeye önem verme, ii. Beklenmeyen olaylar yüzünden yarım bırakılma riskine karşı programları koruma çabası, iii. Fon kaynaklarının uzun vadeli kullanımına artan ilgi, iv. Uyum önlemlerinin düşük gelirli ülkeler üzerindeki etkisini hesaba katma çabası.

Üye ülkenin hazırladığı ekonomik tedbirlerin IMF tarafından onaylanması, resmi ya da özel uluslararası finans çevrelerinden yapılacak borçlanmalar açısından büyük önem taşımaktadır. Başka bir deyişle, resmi veya özel uluslararası finans çevrelerinin ilgili ülkeye kredi açmaları, genellikle IMF'in "yeşil ışığına" bağlı olmaktadır.¹⁷⁰ Çünkü günümüzde uluslararası ödemeler sistemi, IMF'in öncülüğünü benimsemiştir.¹⁷¹ Ancak şunu ifade edelim ki, IMF'den alınan krediler, kredi geri ödendiğinde rezervlerin eski seviyesine ulaşması nedeniyle, toplam uluslararası rezervlerde sürekli bir artışa yol açmaz.¹⁷²

¹⁶⁹Mohammed, a.g.m., ss. 245-246.

¹⁷⁰Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 573.

¹⁷¹Gülten Kazgan, *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*, 2.b., İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1988, s. 185.

¹⁷²Doğan, a.g.e., s. 27.

2.2.5. IMF'in Üye Ülkelere Sağladığı İmkanlar

IMF'in geliştirmekte olan ülkelere sunduğu finansal imkanlar genel olarak makroekonomik veya yapısal sorunlara göre şekillenmektedir. Buna göre, IMF'in sağladığı mali imkanları, Normal Mali İmkanlar, Özel İmkanlar, Azgelişmiş Ülkelere Yönelik İmkanlar ve Geçici İmkanlar olmak üzere dört ana başlıkta toplanabilir.¹⁷³

2.2.5.1. Normal Mali İmkanlar

Kredi Dilimleri ve Destekleme Anlaşmaları, Uzatılmış Fon Kolaylığı ve Genişletilmiş Kullanım Politikası olmak üzere üç grupta toplanmıştır. Şimdi sırasıyla bunları ele alalım.

2.2.5.1.1. Kredi Dilimleri (Tranşları) ve Destekleme (Stand-by) Anlaşmaları

IMF'den kredi sağlamada kullanılan kredi dilimleri ve destekleme anlaşmaları (stand-by arrangements), IMF'in klasik kredi mekanizmalarının en önemlileri arasında yer almaktadırlar.

Her IMF üyesi ülke, kendisine tahsis edilen kota çerçevesinde IMF'den kredi sağlayabilmektedir. Üyelerin kotaları ile sınırlı kalarak kullandıkları Fon kaynaklarına "normal çekme hakları" denmektedir.¹⁷⁴ Kredi dilimlerinden yapılan çekmeler genellikle IMF'in "temel borç verme politikası" olarak görülmektedir. Krediler, kotanın dört eşit dilimi şeklinde kullanılmaktadır.¹⁷⁵

Kotanın ilk % 25'lik bölümüne rezerv dilimi denmektedir. Söz konusu dilim üye ülkenin IMF'e ödediği % 25'lik SDR veya diğer ulusal paralar miktarına eşittir. Birinci kredi dilimleri çerçevesinde yapılacak kaynak kullanımlarında üye ülkenin dış ödeme güçlüklerini gidermek için gerekli çabayı göstereceğini belirtmesi yeterli görülmekte, performans kriteri (şartlılık ilkesi) aranmamaktadır. Dolayısıyla buna birinci tranş çekişi adı verilmektedir. Daha sonraki borçlanmalar, yani ikinci, üçüncü ve dördüncü kredi tranşları, "yüksek kredi tranş" veya "üst kredi dilimi" kredileri olarak adlandırılmaktadır. Yüksek kredi tranş çekişlerinde koşullar

¹⁷³Doğan, a.g.e., s.27.

¹⁷⁴Karlık, *Uluslararası Ekonomi*, s. 508.

¹⁷⁵Alpar ve Ongun, a.g.e., s. 160.

ağırlaşmaktadır. Performans kriterlerine tabi olan bu çekmeler, üye ülkenin mali, parasal ve kur politikalarını hedefleyen ve bir, iki ya da üç yıllık bir dönemi kapsayan “stand-by anlaşması”na bağlı olarak verilmektedir.

Performans kriterleri, borç alan üye ülkenin belirli bütçe ve kredi tavanlarına uyması, uygun kambiyo ve faiz politikası uygulaması, cari işlemler ve sermaye transferleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırması gibi tedbirler alması zorunluluğunu içermektedir.

Kredi tranşlarından yapılan borçlanmalardaki geri ödeme süresi 3 ¼ yıldan 5 yıla kadar değişmektedir.¹⁷⁶

2.2.5.1.2. Uzatılmış Fon Kolaylığı (Extended Fund Facility: EFF)

Uzatılmış Fon Kolaylığı imkanı, üretim düzeyleri yetersiz, büyüme hızları düşük, dış ödemeleri dengesiz ve yapısal sorunları olan az gelişmiş ülkeler için oluşturulmuştur.¹⁷⁷ Esas olarak 3 yıl için olsa da, 4 yıla da uzayabilen bu kolaylıktan yararlanmak isteyen ülke, yapısal uyumu gerçekleştirememesi dolayısıyla üretim ve ticaret sektörlerinde ciddi fiyat ve maliyet çarpıklıkları ile karşılaşmalıdır. Dolayısıyla, ödemeler dengesinde sürekli açık meydana gelmeli, sürekli düşük büyüme ve zayıf ödemeler dengesi nedeniyle aktif bir kalkınma politikası izleyememelidir.

Bu kaynaktan yararlanmak isteyen ülkenin, aynen stand-by anlaşmalarında olduğu gibi, IMF ile Süresi Uzatılmış Düzenleme (extended arrangement) imzalaması zorunludur. Performans kriterlerine tabi olan söz konusu anlaşma ile ilgili ülke, istikrar programlarındaki hedeflere ulaşma oranında kredi alma hakkına sahip olmaktadır. Bu imkanın geri ödeme süresi 4.5-10 yıl arasında değişmektedir.¹⁷⁸

2.2.5.1.3. Genişletilmiş Kullanım Politikası (Enlarged Access Policy: EAP)

Genişletilmiş Finansman Hesabı olarak da ifade edilen bu kaynak, Destekleme ve Uzatılmış Fon Kolaylığı kaynaklarından finanse edilen ve IMF'in

¹⁷⁶Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 574.

¹⁷⁷Doğan, a.g.e., 28.

¹⁷⁸Karluk, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, s. 308; Guitian, a.g.m, s. 827.

büyük desteğini gerektiren programlara ek kaynak sağlamak amacıyla kullanılmaktadır.¹⁷⁹ 1981 yılında uygulamaya konulan Genişletilmiş Kullanım Politikası'ndan yararlanma koşullarını şu şekilde özetleyebiliriz:¹⁸⁰

i. Dış dengesizliğin giderilmesi için gerekli süre normal olarak bir yıldan uzun olmalıdır.

ii. Üyenin ihtiyaç duyduğu finansman, kredi tranşları ya da Genişletilmiş Fon'dan sağlayabileceği tutarı aşmalıdır.

iii. Kredi kullanımı, üst kredi dilimi destekleme (stand-by) düzenlemesi veya IMF'le varılacak genişletilmiş düzenlemeyle uyumlu bir şekilde yapılmalıdır.

2.2.5.2. Özel İmkanlar

Telafi Edici ve Olağanüstü Finansman Kolaylığı ve Tampon Stok Finansman Kolaylığı olmak üzere iki başlık altında ele alınan özel imkanlar, IMF üyesi ülkelerin ekonomilerini etkileyen beklenmedik olumsuz gelişmelerin etkilerini gidermek için oluşturulmuştur.

2.2.5.2.1. Telafi Edici ve Olağanüstü Finansman Kolaylığı (Compansatory and Contingency Financing Facility: CCFF)

Amacı iki yönlü olan bu kaynağın telafi edici bölümü, ihracat gelirlerinde ve hizmet kazançlarındaki düşüşleri ve tahıl ithalindeki aşırı artışları karşılamak üzere kredi sağlamaktadır.¹⁸¹ Belirsizlik bölümü ise, IMF'in kendisiyle anlaşarak bir program uygulayan ülkelerin söz konusu reformlarının dış şoklardan (ihracat fiyatlarındaki tahmin edilemeyen düşüşler, faiz oranlarında dalgalanmalar vb.) etkilenmeden devamı için gerekli yardımları kapsamaktadır.¹⁸²

Bu kolaylıktan yararlanmak için iki şart gerekmektedir: i. dış dengesizlik kısa vadeli olmalıdır, ii. bu dış dengesizlik ülkenin denetimi dışında çıkmalıdır. Geri

¹⁷⁹Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 575.

¹⁸⁰Alpar ve Ogun, a.g.e., s. 162.

¹⁸¹Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 575.

¹⁸²Doğan, a.g.e., 29.

ödemeler, 3 ¼ - 5 yıl arasında ya da dış ödemeler dengesizliği giderildiğinde yapılmaktadır.¹⁸³

2.2.5.2.2. Tampon Stok Finansman Kolaylığı (Buffer Stock Financing Facility: BSFF)

1969 yılında IMF İcra Direktörleri Kurulu'nun aldığı kararla yürürlüğe konulan¹⁸⁴ bu kolaylığın amacı, bazı ana madde ihracatçısı ülkelerin ihracat gelirlerinde istikrar sağlamak, uluslararası mal anlaşmaları çerçevesinde oluşturulan tampon stokların finansmanına ilgili ülkelerin katılmalarını sağlamak için onlara kredi açmaktır. Bu imkan ile, ana maddelerin stoklanması sağlanması, stok harcamalarının finanse edilmesi ve dolayısıyla fiyat düşüşleri önlenerek ekonomisi söz konusu mallara bağımlı olan ülkelerin gelir kaybına uğramalarının engellenmesi istenmektedir. Söz konusu kolaylık, üye ülkenin kotasının % 35'i kadardır. Geri ödemeler, 3 ¼ - 5 yıl ya da daha erken yapılabilmektedir.¹⁸⁵

2.2.5.3. Azgelişmiş Ülkelere Yönelik İmkanlar

IMF'in gelir düzeyi çok düşük ülkelere sağladığı özel imkanlar, Yapısal Uyum Kolaylığı ve Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır.

2.2.5.3.1. Yapısal Uyum Kolaylığı (Structural Adjustment Facility: SAF)

1986 yılında oluşturulan bu imkanın diğer IMF imkanlarından en belirgin farkı çok düşük faizli ve uzun vadeli imtiyazlı imkan olmasıdır.¹⁸⁶ Söz konusu imkanın amacı, en düşük gelirli azgelişmiş ülkelere, Dünya Bankası'nın da işbirliği ile ödemeler dengesi sorunlarını gidermek için düşük faizli kredi sağlamaktır. Bu kolaylıktan yararlanabilmek için ilgili ülkelerin, IMF ve Dünya Bankası ile işbirliği içinde hazırladıkları orta vadeli (3 yıllık) bir yapısal uyum programını IMF'e kabul ettirmeleri gerekmektedir.¹⁸⁷

¹⁸³Karlık, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, s. 309.

¹⁸⁴Doğan, a.g.e., 29.

¹⁸⁵Karlık, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, s. 310.

¹⁸⁶Eğilmez, *IMF Dünya Bankası ve Türkiye*, s. 47.

¹⁸⁷Karlık, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, s. 312.

2.2.5.3.2. Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı (Enhanced Structural Adjustment Facility: ESAF)

1988 yılında işlemeye başlayan Güçlendirilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı'nın (ESAF) amaçları, temel prosedürleri, finansman şartları ve faizi, Yapısal Uyum Kolaylığı (SAF) gibidir. IMF'in bu imkanından yararlanmak isteyen bir ülke, aynen SAF'da olduğu gibi, IMF ve Dünya Bankası uzmanlarının da katkılarıyla hazırlayacağı ve üç yıllık bir dönemi kapsayan yapısal uyum programını, IMF'in onayından geçirmesi gerekmektedir. Alınan kredilere uygulanan faizler, SAF için uygulanan faizler gibi, yıllık % 0,5'tir. Ancak bu faizler dönemsel olarak ayarlanabilmeye açıktır. Bu kolaylığın geri ödeme süresi 5.5–10 yıl arasında değişmektedir.¹⁸⁸

2.2.5.4. Geçici İmkanlar

Geçici ekonomik nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan ödemeler dengesi sorunlarını çözmek için IMF tarafından bazı geçici imkanlar geliştirilmektedir. Söz konusu geçici sorunların ortadan kalmasıyla ömrü sona eren bu imkanlar, Petrol Kolaylığı ve Sistem Değişimi Kolaylığı olmak üzere ikidir.¹⁸⁹

2.2.5.4.1. Petrol Kolaylığı (Oil Facility: OF)

Kullanım şekli ve koşulları telafi edici ve olağanüstü finansman kolaylığı içinde düzenlenen Petrol Kolaylığı, ilk kez 1974 yılında yaşanan petrol krizi ve daha sonra 1990 yılında ortaya çıkan Körfez Krizi'nin yol açtığı petrol fiyatları artışı karşısında yürürlüğe konulmuş ve petrol fiyatlarının normal seviyesine dönüşü ile yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁹⁰

2.2.5.4.2. Sistem Değişimi Kolaylığı (Systemic Transformation Facility: STF)

Sistem Değişimi Kolaylığı (STF), Rusya, eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinin sistem değişikliği sürecini sorunsuz geçmelerini sağlamak için

¹⁸⁸Karlık, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, ss. 312-313.

¹⁸⁹Eğilmez, *IMF Dünya Bankası ve Türkiye*, s. 49.

¹⁹⁰Doğan, a.g.e., 31.

oluşturulmuştur.¹⁹¹ Bu imkandan yararlanmanın temel koşulu, üye ülkenin, IMF ile bir stand-by, uzatılmış düzenleme veya genişletilmiş fon kolaylığı düzenlemesi yapmış olması gerekmektedir. Üye ülke kotasının % 50'si ile sınırlı tutulan bu kolaylığın geri ödemesi 4.5-10 yıl arasında değişmektedir.¹⁹²

2.2.6. Özel Çekme Hakları (Special Drawing Rights: SDR)

Özel Çekme Hakları (SDR), 1970 yılında IMF tarafından uluslararası likiditeyi artırmak için kağıt üzerinde oluşturulan ve karşılığı olmayan bir uluslararası rezervdir. IMF'in aynı adı taşıyan ayrı bir departmanı tarafından çıkartılan ve uygulamada kağıt altın adıyla da tanımlanan SDR'nin en başta gelen özelliği, karşılıksız olması ve ödeme aracı olarak gücünü IMF'e üye ülkelerin onu kabul etmek isteğinden almasıdır. SDR'nin zamanla uluslararası ödemeler sisteminin ana rezervi konumuna getirilmesi IMF'in amaçlarından biri olmuştur.¹⁹³

SDR, yasal olarak değişim aracı, para veya kredi aracı şeklinde tanımlanamaz. Çünkü SDR, bir rezerv aracı olarak oluşturulmuştur. Kendi başına bir değeri olmayan SDR, bir çeşit "açık kredi"dir (line of credit). Söz konusu açık kredi, IMF üyesi ülkelerin birbirlerine olan borçlarının mahsup edilmesinde kullanılmaktadır. SDR'yi kullanan üye ülke, diğer üyeler yerine IMF'ye SDR cinsinden borçlanmaktadır.

SDR, yukarıda dile getirildiği gibi, IMF'in normal çekme haklarından farklı olarak üye ülkelere uluslararası rezerv sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Uluslararası rezerv arzının, dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak hızla arttırılmaması SDR'nin oluşturulmasında etkili olmuştur. IMF'ye üye olan her ülkenin aynı zamanda SDR Hesabına da katılması gerekmektedir. Böylece üye ülkeler, karşılıklı olarak birbirlerinin merkez bankalarından ulusal paralarını çekme hakkına sahip olurlar. Örneğin Türkiye, ABD dolarına ihtiyaç duyması durumunda, portföyündeki SDR'leri ABD Merkez Bankası'na devrederek ABD'nin ulusal

¹⁹¹Eğilmez, **IMF Dünya Bankası ve Türkiye**, s. 49; Guitian, a.g.m., 827.

¹⁹²Karlık, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, s. 313.

¹⁹³Alpar ve Ongun, a.g.e., s. 165.

parasını SDR mukabilinde satın alır. Bu işlem sonucunda dolar alan Türkiye'nin sahip olduğu SDR miktarı azalırken ABD'nin SDR rezervleri artar.¹⁹⁴

Oluşturulan SDR'ler, SDR Hesabına katılan ülkelere, IMF'deki kotalarına göre dağıtılmaktadır. Bununla birlikte, SDR kabul eden ülkeler IMF aracılığıyla kendilerine SDR devreden ülkelere belli miktarlarda faiz alırlar. Tüm bunlar SDR'nin "hesap birimi" ve uluslararası rezerv" olmak üzere iki önemli niteliğini ortaya çıkarmıştır.¹⁹⁵

Tablo: 2-2 SDR Sepetinin Oluşumu (1981-1996)

Sepette Yer Alan Paralar	Paraların Sepet İçindeki Ağırlıkları (%)				Sepet İçindeki Paraların Sabit Miktarları (İlgili Para Cinsinden)			
	Ocak 1981	Ocak 1986	Ocak 1991	Ocak 1996	Ocak 1981	Ocak 1986	Ocak 1991	Ocak 1996
ABD Doları	42	42	40	39	0.540	0.452	0.572	0.582
Alman Markı	19	19	21	21	0.460	0.527	0.453	0.446
Japon Yeni	13	15	17	18	34	33.4	31.8	27.2
Fransız Fransı	13	12	11	11	0.740	1.02	0.8	0.813
İngiliz Sterlini	13	12	11	11	0,071	0.0893	0.0812	0.105
Yüzde	100	100	100	100	-	-	-	-

Kaynak: Karluk, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, s. 319.

Önceleri SDR'nin hesaplanmasında onaltı sanayileşmiş ülke parası dikkate alınırken, 1981'den beri değerlendirme ABD doları, Alman Markı, Japon yeni, Fransız fransı ve İngiliz sterlini olmak üzere beş büyük ulusal para üzerinden yapılmaktadır. IMF uygulamalarına göre, SDR'ye dahil olacak beş ulusal para ile bunların ağırlıkları, ilgili ülkelerin dünya ticaretindeki ağırlıklarına göre her beş yılda bir yeniden gözden geçirilmektedir.¹⁹⁶ SDR'de yer alan ülke paralarının 1981, 1986, 1991 ve 1996 ayarlamalarındaki yüzde ağırlıkları ve ulusal paraların tutarları Tablo 2-2'de verilmiştir. Ayrıca, IMF SDR'de yer alan Alman markı ve Fransız fransı

¹⁹⁴Karluk, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, ss. 312-313.

¹⁹⁵Doğan, a.g.e., 24.

¹⁹⁶Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, s. 579.

değerlerinin sabit çevrim oranları kullanılarak eşit miktarda Euro ile 1 Ocak 1999 tarihinde değiştirileceğini açıklamıştır.¹⁹⁷

2.2.7. IMF Kaynaklarının Oluşumu

IMF, üye ülkeleri mali bakımından desteklemek için yeteri büyüklükte bir likiditeye sahip olmalıdır. IMF'in likiditesi normal ve ödünç alınan kaynaklar olmak üzere iki şekilde oluşmaktadır.¹⁹⁸

IMF'in normal kaynakları, Fon'da toplanan kullanılabilir dövizler ve SDR'den meydana gelmektedir. İcra Direktörleri Kurulu tarafından ödemeler dengesi ve uluslararası rezervleri güçlü olan üye ülkelerin paraları arasından seçilen kullanılabilir dövizler, genellikle sanayileşmiş ve dünya ticaretinde önemli yer tutan ülkelerin paralarıdır.

IMF'in elinde mevcut altın stokları, normal kullanılabilir kaynaklar arasında sayılmamaktadır. Çünkü önce bu altınların satılması gerekmektedir. Bu da IMF üyelerinin toplam oylarının % 85'i ile mümkün olmaktadır.¹⁹⁹

İkinci olarak IMF, normal kaynaklarının üye ülkelerin kredi taleplerini karşılayamaması durumunda, bu kaynakları geçici olarak desteklemek için borçlanma yoluna da gidebilmektedir.²⁰⁰ Ancak, IMF'in yürürlükteki ilkelerine göre, borç alınan fonların toplam kotaların % 50-60'ını geçmemesi temel amaç edinilmiştir.²⁰¹ IMF, Ödünç Alma Genel Anlaşması ve Diğer borçlanmalar olmak üzere başlıca iki kaynaktan borçlanmaktadır.²⁰²

i. Ödünç Alma Genel Anlaşması (General Agreement to Borrow-GAB): IMF ile "Onlar Grubu" diye bilinen on sanayileşmiş ülke arasında, uluslararası ödemeler sistemini bozacak ya da sistemin işleyişini engelleyecek herhangi bir gelişme karşısında, söz konusu ülkeler tarafından Fon'a ek kaynak sağlamak için 1962 yılında yapılmış olan bir anlaşmadır. Bu anlaşmanın ortaya çıkmasında etkili olan faktör, 1960'ların başında ABD doları ile İngiliz sterlinine

¹⁹⁷Karlık, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, s. 319.

¹⁹⁸Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, s. 581.

¹⁹⁹Karlık, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, ss. 320-321

²⁰⁰Hasan Alpago, *IMF Türkiye İlişkileri*, 1.b., İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş., 2002, s. 44.

²⁰¹Eğilmez, *IMF Dünya Bankası ve Türkiye*, s. 30.

²⁰²Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, ss. 580-582.

duyulan güvenin azalması dolayısıyla dünya piyasalarında ortaya çıkan büyük çaplı kısa vadeli sermaye hareketleridir.

Başlangıçta dört yıllık bir dönem için yapılmış olan bu anlaşma, sonraları sürekli gözden geçirilerek ve bazı düzenlemeler yapılarak günümüze kadar yenilenmiştir.

Ayrıca 1997 yılında Yediler Grubu ülkeleri ile IMF arasında yapılmış olan Yeni Ödünç Alma Düzenlemeleri (New Arrangements to Borrow: NAB) adı verilen bir anlaşmayla acil durumlarda kullanılmak üzere GAB altında Fon'a sağlanacak kaynak miktarının, iki katına çıkartılması öngörülmüştür.

ii. Diğer Borçlanmalar: IMF, likiditeyi artırmak amacıyla çeşitli resmi kuruluşlardan kısa ya da orta vadeli olarak borçlanabilmektedir. Bu kuruluşlar arasında üye ülkelerin merkez bankaları ve bazı uluslararası mali kurumlar bulunmaktadır. Örneğin Uluslararası Denkleştirme Bankası (Bank for International Settlements) ve Suudi Arabistan Para Ajansı (Suudi Arabian Monetary Agency) IMF'in geçmişte borçlandığı kuruluşlardandır.

Aynı anda farklı iki döviz işlemi öngören Swap Anlaşmaları, IMF'in mali kaynakları arasında sayılmamakla birlikte Fon kaynaklarına olan talebi azaltıcı etkide buldukları için burada kısaca ele alınmıştır. Bu anlaşmalar, merkez bankaları arasındaki iki yanlı anlaşmalardır. Söz konusu anlaşmalar aracılığıyla, iki ülke, geçici nitelikteki dış dengesizliklerinin finansmanına katkıda bulunmak için karşılıklı olarak birbirlerine kendi paralarını sunmaktadırlar; başka bir deyişle, paralarını değiş-tokuş (swap) etmektedirler.

İlk kez 1962 yılında Federal Reserve Bank (ABD) ile bazı Avrupa ülkelerinin merkez bankaları arasında imzalanan Swap anlaşmaları, o dönemlerde ABD dolarına yönelik mevcut spekülasyon akımları caydırmayı amaçlamıştır. Günümüzde bu anlaşmalar daha çok piyasa kurlarındaki ani değişimleri gidermek ya da kur dalgalanmalarını yumuşatmak için kullanılmaktadırlar.

2.2.8. IMF Gözetimi (Surveillance) ve Konsültasyonları

IMF, gözetim işlevi aracılığıyla uluslararası ödemeler sisteminin istikrarını sürdürmek istemektedir.²⁰³ IMF Anasözleşmesi, Fon'un üye ülkeler üzerinde, döviz kuru politikalarının uygulanışıyla ilgili olarak sürekli gözetim (surveillance) yapmasını, ulaştığı sonuçları Fon tarafından kabul edilmiş genel kurallara uygunluk açısından değerlendirerek İcra Direktörleri Kurulu'na sunmasını öngörmektedir. Döviz kuru politikaları açısından yapılan bu gözetim, ekonominin iç ve dış dengelerini de ilgilendirdiği için, IMF'in yapacağı gözetim, üye ülke ekonomilerinin tüm sorunlarını kapsamaktadır.

Üye ülkelerin ekonomik durumu IMF tarafından konsültasyon adı verilen karşılıklı görüşmeler sonucuna göre değerlendirilmektedir. Fon Anasözleşmesi'nin IV. maddesi uyarınca üye ülkelerin büyük çoğunluğu yılda bir defa (IV. Madde Konsültasyonu) konsültasyona tabi tutulmaktadır. Yalnızca sınırlı sayıda üye ülkeye ilişkin konsültasyonlar ise, 18-24 aylık aralıklarla yapılmaktadır. IV. madde konsültasyonu, IMF Heyeti'nin üye ülkeye genellikle ortalama iki hafta süren ziyareti esnasında yapılmaktadır. Genellikle yılın ikinci yarısında yapılan bu ziyarete, Dünya Bankası'ndan da bir uzman katılabilmektedir. Eğer ülke, Fon destekli bir program yürütmekte ya da Fon kaynaklarını kullanmakta ise, söz konusu konsültasyonlar yılda bir defadan daha çok yapılabilmektedir.²⁰⁴

Konsültasyonlar, IMF misyonu ile ülkenin üst düzey bürokratları arasında gerçekleştirilmektedir. Konsültasyonlarda, gayrisafi milli hasıladaki gelişmeler (büyüme), kamu maliyesi, fiyat hareketleri, istihdam, üretim, ödemeler dengesi ve parasal göstergeler gibi ekonomik performans kriterleri üzerinde durulmakta ve ekonominin genel gidişatı ortaya konulmaktadır. Bunlara ek olarak ilgili ülkeye özgü bazı ekonomik ve sosyal konular üzerinde de durulmaktadır.

Konsültasyon sonunda IMF Misyon Şefinin, üye ülke üst seviye yetkililerine ekonominin durumuna ilişkin görüşlerini açıkladığı bir kapanış toplantısı yapılmaktadır. Bu toplantıda IMF misyonu görüşlerini, Değerlendirme Notu

²⁰³Ross B. Leckow, "The International Monetary Fund and Strengthening The Architecture of The International Monetary System", *Law and Policy in International Business*, Mid-Summer 1999, s. 117.

²⁰⁴Karlık, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, ss. 326-327.

(concluding remarks) ile üye ülke yetkililerine iletmektedir. IMF misyonu merkeze döndüğünde, IV. Madde Konsültasyon Raporu (Article VI Consultation Report) adını taşıyan bir rapor hazırlamaktadır. Raporun istatistik bilgilerin yer aldığı geçmiş uygulama sonuç ve yorumlarını içeren Yakın Geçmiş İlişkin Ekonomik Gelişmeler (Recent Economic Developments) adlı bir eki vardır. Bu rapor ve eki, IMF Kurulu'nda tartışılmaktadır. Dolayısıyla, üye ülkelerin büyük çoğunluğundaki ekonomik gelişmeler yılda bir defa Kurul'un bilgi ve görüşlerine sunulmuş olmaktadır. Böylece, IMF'nin temel amaçları ile üye ülkelerin uygulamalarının ne kadar uyum içinde olduğu gözden geçirilmiş olmaktadır.²⁰⁵

2.2.9. IMF'in Değişen Rolü: Bretton Woods'tan Asya Krizi Sonrasına

IMF, 1944 yılında, Bretton Woods Anlaşmaları Hükümlerini düzenleyenler tarafından²⁰⁶ uluslararası ödemeler sisteminin yaşama geçirilmesi, sabit döviz kuru sisteminin işlerlik kazandırılması ve dış denge sorunu yaşayan ülkelere söz konusu sorunların aşılmasında yardımcı olmak için oluşturulmuştur. Yukarıda dile getirildiği gibi, uluslararası parasal işbirliğini sağlamak, uluslararası ticaretin uyumlu biçimde gelişmesi ve ticaret hacminin artışını kolaylaştırmak, böylece tüm üye ülkelerde istihdamın genişlemesine, reel gelirin yükselmesine ve üretken kaynakların artmasına katkıda bulunmak, döviz kurunun istikrarını korumak, üyeler arasındaki cari ödemelerde çok taraflı ödemeler sisteminin oluşturulmasına yardımcı olmak ve uluslararası ticaretin önünde engel oluşturabilecek kambiyo kısıtlamalarını ortadan kaldırmak IMF'in kuruluş amaçları arasında yer almaktadır.

IMF önceleri Avrupa ülkelerine mali yardım sağlarken, daha sonraki yıllarda az gelişmiş ülkelere kredi desteği sağlayan, yapısal uyum ve istikrar amacıyla borçlandırıran bir yapıya dönüşmüştür. Az gelişmiş ülkelere yönelik olarak, ödemeler dengesi açığının giderilmesi, sermaye birikim modellerinin yaşama geçirilmesi amacıyla kaynak aktarımı ve serbest piyasa ile bütünleşebilecek ithalat politikalarının uyumlaştırılması için kredi desteğinin sağlanması IMF'in temel amaçları arasında sayılmaktadır. IMF'in az gelişmiş ülkelere yönelik politika önermeleri istikrar ve uyum üzerinde odaklanmıştır; 1950'li yıllarda, daha çok ödemeler dengesi güçlüğü

²⁰⁵ Eğilmez, *IMF Dünya Bankası ve Türkiye*, ss. 36-37.

²⁰⁶ Anna J. Schwartzs, *Son Ödünç Verme Mercii'nin Nitelikleri*, çev. Yusuf Bayraktutan, *Liberal Düşünce*, Yıl: 5, Sayı: 19, 2000, s. 8.

çeken ülkelere yardım etme, döviz kuru sistemi ve uluslararası politika koordinasyonunu sağlama işlevini üstlenmiştir; 1950'li yıllardan sonraki dönemde ise gelişmiş ülkeler açısından uluslararası rezerv yönetimi ve kambiyo politikaları arasında eşgüdümü kolaylaştıran bir yapıya dönüşmüştür.²⁰⁷

II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllardan 1960'lı yılların sonlarına kadar gelişmiş ülkeler uzun bir genişleme süreci yaşamışlardır. ABD'nin güçlü olduğu ve doların rezerv para olarak kullanıldığı söz konusu dönemde IMF, yalnızca likidite sorunlarını aşmak üzere kısa vadeli destekleme kredileri sağlama işlevini üstlenmiştir.²⁰⁸

1971'de ABD'nin emisyon kazançlarına yönelik tepkiler, Triffin dilemması (güven-likidite sorunu), dış dengeyi sağlama yükünü dış açık veren ülkeye yükleyen asimetrik yapısı ve katı sabit kur sistemi oluşumunun karma etkisi²⁰⁹ gibi bazı nedenlerle çöken Bretton Woods sabit kurları sonrasında dalgalanan kurlar, IMF'in döviz kuru düzenleyiciliği rolünü ortadan kaldırmış ve ödemeler dengesi sorunlarının niteliğini değiştirmiştir. 1971'den sonra Fon, kendi rolünün yeniden tanımı arayışı içinde olmuştur.²¹⁰ 1976 yılında Fon yasasında bir değişiklik yapılarak IMF, uluslararası ödemeler sisteminin etkin işleyişini sağlamak üzere üye ülkelerin kur politikalarını gözetleme görevini üstelenmiştir.

1970'li yıllarda dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk nedeniyle gelişmiş ülkelerde üretim sürecinde değerlendirilemeyen para sermaye global alanda kar paylaşımı mücadelesine girmiş; gelişmekte olan ülkelerin borçlanma ihtiyacı söz konusu para sermayenin ödünç verilmesi imkanını sunmuştur. Bu süreçte Dünya Bankası ve özellikle IMF, uluslararası finans kuruluşlarının sermaye akışını etkileyen kurumlar olarak öne çıkmışlardır.

Global alanda kar arayışı, süreci uluslararası sermaye hareketlerini kısıtlayan önlemlerin kaldırılmasını gerektirmesi nedeniyle, gelişmiş ülkeler 1970'li yıllarda adım adım söz konusu sınırlamaları kaldırmaya başlamışlardır. 1973 yılında

²⁰⁷Sinan Sönmez, **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1998, ss. 306-311.

²⁰⁸Demir, a.g.e., s. 178.

²⁰⁹Bayraktutan, a.g.m., s. 16.

²¹⁰Schwartz, a.g.m, s, 8.

Almanya, Kanada ve İsviçre, 1974 yılında ABD, 1979 yılında İngiltere, 1980’de ise Japonya, uluslararası sermaye hareketlerindeki tüm sınırlamaları kaldırmışlardır. Daha sonraki yıllarda IMF’in az gelişmiş ülkelerde uygulanmasını öngördüğü geniş kapsamlı politika paketi içinde, konvertibiliteye geçiş ve finansal liberalleşme politikaları yer almıştır. Dolayısıyla IMF, sermayenin uluslararasılaşmasının gereklerine uygun politikaların AGÜ’lere genelleştirilmesi işlevini üstlenmiştir.²¹¹

1990’lara gelindiğinde IMF’in temel program hedefi serbest ticaret, ödemeler sistemi bağlamında orta vadede sürdürülebilir ödemeler dengesi sağlamak şeklinde ifade edilmiştir. ESAF programları söz konusu olduğunda hedef birinci amaç olarak ekonomik büyümeyi hızlandırmak şeklinde belirlenmiştir. 1990’da IMF Başkanı M. Camdessus şunları söylemektedir: “Temel amacımız büyümedir. Programlarımızın ve şeffaflık ilkesimizin amacı da büyümeyi sağlamaktır.”²¹²

1980’lerdeki Latin Amerika ve 1990’lardaki Asya krizi IMF faaliyet motivasyonlarının bir kere daha sorgulanma vesilesi olmuş; her krizde IMF ulusal politikacıları suçlayıp kendini mazur gösterme gayreti içinde olmuştur.²¹³ Bununla birlikte, geçen zaman içinde global ekonomideki değişimlere ve krizlere bağlı olarak IMF’in faaliyetlerinin alanı genişlemiştir.²¹⁴

1970’ler ve 1980’ler boyunca IMF’in kendine biçtiği rol, sayıları 183’e ulaşan üye ülkelere öneri ve enformasyon sunmaktı. Bununla birlikte, 1995’te Clinton yönetiminin yürüttüğü Meksika operasyonu, IMF’e yeni bir rol kazandırmıştır. Bazı yanlış adımlar sonrasında yönetim, Amerikan Merkez Bankası, Hazine Döviz İstikrar Fonu, IMF ve Uluslararası Denkleştirme Bankası (BIS) tarafından finanse edilen –gerçekte, Meksika tamamını elde etmiş olmasa da- 50 milyar dolarlık bir kurtarma paketi oluşturması, IMF’in, bir uluslararası son ödünç verme mercii fonksiyonu görebileceği düşüncesini ortaya çıkardı.

1999’da, American Economic Association toplantısındaki açılış konuşmasında, S. Fischer, reforme edilecek bir uluslararası finansal sistem içinde,

²¹¹Demir, a.g.e., ss. 179-181.

²¹²Tony Killick, *IMF Programmes in Developing Countries*, 1st Ed., New York: Routledge, 1995, s. 19.

²¹³Devsh Kapur, “The IMF: a cure or a curse?” *Foreign Policy*, no: 111, Summer 1998, ss. 114-130.

²¹⁴Margaret Garritsen De Vries, “The IMF Fifty Years Later” *Finance & Development*, Vol: 32, No: 2, 1995, s. 43.

krizle karşı karşıya olan ülkeler için son ödünç verme mercii rolü oynayacak bir kurum ihtiyacını tartışmaya açmıştır. Fisher'e göre, böyle bir kuruma ihtiyaç vardır; "IMF, artan biçimde bu rolü oynuyordu ve mevcut uluslararası sistemde meydana gelen değişimler, bu fonksiyonunun daha etkin icrasını zorunlu kılmaktaydı."²¹⁵ Bu konuşma, IMF'in son ödünç verme mercii niteliğine sahip olduğu iddiasının doğru olup olmadığı tartışmasının ortaya çıkmasına yol açmıştır.

R. N. Cooper'e,²¹⁶ göre IMF son ödünç verme rolü oynayabilir, özellikle ödemeler dengesi sıkıntısı yaşayan ülkelere büyük miktarda kaynaklar ödünç verebilir. Normal ödünç alma her bir ülkenin kotasıyla sınırlıdır, ama olağanüstü koşullarda bu sınırlar Yönetim Kurulu kararıyla ihmal edilebilmektedir. Düzenleyicilik bakımından IMF ayrıca iptidai bir merkez bankası fonksiyonu icra edebilir. Ancak buradaki otoritesi daha sınırlı olacaktır. Zira üyeleri egemen devletlerdir ve kendisi zorlayıcı otoriteye sahip değildir.

Yine Cooper'e göre, IMF hali hazırda değişik biçimlerde son ödünç verme mercii fonksiyonunu uygulamakla birlikte ulusal bir merkez bankasının yapacağı şekilde kendi yükümlülüklerini yaratamamaktadır. Bugün IMF'in son ödünç verici olarak kabiliyetinin temel engeli sınırlı kaynaklarıdır. Söz konusu kaynaklar, aynı anda ödünç almak isteyecek birkaç orta boy ekonominin ihtiyacını karşılayacak kadar geniş değildir. Merkez bankalarının likidite krizini önleyecek şekilde piyasaya fon sağlamalarına benzer biçimde IMF likidite krizi çıkmadan ülkelere ödünç verebilmelidir.

Merkez bankalarının rolü ekonomik faaliyetleri istikrarlı kılmaktır. Gerçi monetaristler Merkez bankalarının ekonomik istikrar adına müdahalelerinin veri parasal müdahaleye ekonominin tepkilerinin belirsizliği ve gecikmeleri nedeniyle istikrar sağlayıcı olmaktan çok istikrar bozucu olacağını ileri sürmektedirler. Mevcut IMF'e makul revizyonlarla dünya ekonomisinin istikrarı için üç mekanizma sağlanabilmektedir. Birincisi, IMF ödünç verme koşulları dünya ekonomisinin durumuna göre bilinçli bir şekilde değiştirilebilir. IMF şartlılık ilkesinin dünya

---

²¹⁵Schwartz, a.g.m., ss. 8-9.

²¹⁶Richard N. Cooper, *The International Monetary System*, 2nd Printing, Massachusetts: The MIT Press, 1987, ss. 245-246.

ekonomisinin koşullarına göre uyarlanması ödünç verilen kaynaklarını da alınacak faiz oranlarını da içerebilir. Böyle bir adaptasyon bir merkez bankasının ekonominin durumuna göre reeskont koşullarını değiştirmesine benzeyecektir. IMF'in bu şekilde davranışı dünya ekonomik faaliyetinde aşırı canlanma ve aşırı daralmaları elimine edecektir. Üçüncüsü, revize edilmiş IMF, ekonomik dalgalanmanın niteliğine göre SDR arzını ayarlayabilir. Bu da merkez bankasının para arzını ayarlaması türü bir fonksiyondur. Revize edilmiş bir IMF için merkez bankası benzeri başka bir rol de üye ülkelerin iktisat veya en azından para politikalarını düzenlemek olacaktır (ulusal ekonomileri düzenleme rolü). Ayrıca piyasalara istikrar kazandırma rolü taşıyabilir. Bunun için bir dünya merkez bankası rolü oynayacak işlevsel esneklik taşıyan yönetim yapısına kavuşturulması gerekmektedir.²¹⁷

IMF kuruluşundan itibaren 35 yılda büyük ölçüde uluslararası bir merkez bankası olma yönünde gelişmiştir. Uluslararası ekonomik düzende ulaştığı konum özellikle şartlılık çerçevesinde elde ettiği otorite ödünç verme ve SDR dağıtım faaliyetleri yoluyla rezerv oluşturma kabiliyeti bu bağlamda anılabilir. 1970'lerin ortasından itibaren IMF ödünç verme faaliyetlerini, tek tek ülke problemi görmek yerine global bir sorun olarak algılamaya başlamıştır.²¹⁸

Buna karşılık, Anna J. Schwartz'a göre²¹⁹ IMF, merkez bankalarının sahip olduğu kendi ulusal paralarıyla yüksek-güçlü baz para yaratabilme, hızlı hareket edebilme ve harekete geçmek için başka bir kurumun muvafakatine ihtiyaç duymama gibi niteliklerin her birinden yoksun olduğu için bir son ödünç verme mercii olamaz.

Schwartz, bir ulusal merkez bankasının son ödünç verme mercii olması ile IMF arasında, temel bir fark bulunduğunu ve bu farkın, IMF'in herhangi bir eylemde bulunmak için, kendi Yönetim Kurulu'nda oylamaya ihtiyaç duyması olduğunu vurgulamaktadır. IMF, bir ulusal merkez bankasının sahip olduğu gibi, maliye bakanının muvafakatine tabi nitelikte olsa bile, bağımsız yetkilere sahip değildir. Üye ülkelerin oylarıyla yetkilendirilmedikçe IMF, SDR çıkaramamakta ve ödünç alamamaktadır.

²¹⁷Cooper, a.g.e., ss. 246-250.

²¹⁸Cooper, a.g.e., ss. 245-257.

²¹⁹Schwartz, a.g.m., ss. 8-9.

Schwartz'a göre, IMF hızlı hareket edemez. Ödünç alacak bir ülkeye kaynak sağlamadan önce IMF, bir istikrar programını ortaya çıkarmak üzere, uzunca müzakereler yürütmektedir. Geleneksel ilkelere uyması durumunda, ulusal son ödünç verme mercii, geçici olarak likidite darlığı yaşayan sağlam bankaları kurtarıırken zayıf kurumları kurtarmamaktadır. IMF'in bu tür ilkeleri mevcut değildir.²²⁰

IMF'in uluslararası düzeyde bir son ödünç verme mercii işlevini etkin bir şekilde üstlenebilmesi için, kaynak yapısının sağlam temellere oturtulmuş olması ve hangi durumda ne tür işlem yapacağını açıklığa kavuşturulması; başka bir deyişle, karar alma (decision making) ve uygulama prosedürünün objektif esaslara bağlanmış olması gerekmektedir. Mevcut durumda, IMF sermaye yapısında etkili olan gelişmiş ülkelerin (özellikle ABD) tercihleri doğrultusunda hareket etmekte ve dolayısıyla ülkesel anlamda olaylara müdahale, bir ölçüde de olsa, muhtemel risklerin gelişmekte olan ülkeleri ne ölçüde etkileyeceğine göre şekillenmektedir. Bu durum, IMF'e üye ülkeler arasında eşitliksizlikler yaratmakta ve hatta bazı ülkeleri nasıl olsa IMF tarafından fonlanacaklar diye, bu noktayı kullanma eğilimine (moral hazard-ahlaki tehlike) sokmaktadır. Bu yüzden, uluslararası düzeyde son ödünç verme mercii işlevini görmek üzere oluşturulacak kurumun ya da bu rolü üstlenecekse –ki son uygulamalar bunu göstermektedir- IMF'in gerekli sermaye yapısına kavuşturularak, global ekonomik sistemin izlenmesi ve muhtemel krizlerin yönetimleri konusundaki ilkelerinin net bir şekilde ortaya konması gerekmektedir.²²¹

1990'lı yıllardan sonra yaşanan finansal nitelikteki krizlerle sarsılan dünyada IMF'in görev ve sorumlulukları artmıştır. IMF'in geleneksel olarak yaptığı gözetim işlevine krizleri önleme, düşük gelirli ülkelere yönelik çabaların artırılması, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bulunan ülkelerin desteklenmesi gibi, yeni bazı görevler eklenmiştir.²²²

1990'lı yıllardan sonra yaşanan krizlerin olumsuz sonuçları IMF'nin rolünün ne olacağına yönelik tartışmaların bizzat IMF yöneticileri tarafından gündeme getirilmesine yol açmıştır. Asya krizinin ardından tarihinin en büyük

---

²²⁰Schwartz, a.g.m., s. 9.

²²¹Ali Alp, "Uluslararası Finansal Sistemin Yeni Mimarisi", *İktisat İşletme ve Finans*, Sayı: 157, 1999, ss. 90-91.

²²²Dündar Sağlam, "Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Türkiye", *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, Yıl: 35, Haziran 1998, s. 4.

likidite krizini yaşaması, IMF'nin borç veren bir kuruluş olmasının ötesinde işlevleri olması gerektiğine ilişkin tartışmaların başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Yapısal uyum adı altında uygulanan politikaların AGÜ'lerde büyüme ve istikrarı sağlayıcı ya da fakirliği azaltıcı bir etki sağlayamaması, Afrika ülkelerinde fakirliği azaltıcı programların beklenen sonuçları vermemesi ile eski sosyalist ülkelere verilen krediler IMF ve Dünya Bankası üzerindeki yükün artmasına neden olurken, yeni reçetelerin oluşturulması üzerinde durulmaktadır. IMF'nin rolünün ne olacağına dair tartışmaları klasik IMF mönüsü yerine IMF'nin herkese borç veren bir kuruluş olmaktan çıkması, diğer uluslararası kuruluşlar ile olan ilişkilerinin yeniden belirlenmesi ile daraltılmış bir yapıya kavuşup kavuşamayacağı noktasında odaklaşmaktadır. Bununla birlikte, IMF'nin işlevinin daha dar bir kapsama bürünmesi gerektiğine ve IMF'nin daha geniş kapsamlı politikaları yaşama geçirilebileceğine dair iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır.

J. Sachs, IMF politikalarının kamuya mal edilememesinin sıkıntı yarattığını, şeffaflık ilkesinin önemsenmesi gerektiğini, IMF'nin az gelişmiş üzerinde tek belirleyen aktör olmasının olumsuz etkilere neden olduğunu öne sürmektedir.²²³ Martin Feldstein, IMF'in esas rolüne, kısa dönemler için yardımlar sağlayan yapısına geri dönmesi ve uluslararası borç verme kurumu olmanın dışına çıkması gerektiğini ifade etmektedir.²²⁴

IMF destekli istikrar programlarının başarısızlığını ilan eden Stiglitz²²⁵, klasik IMF istikrar politikalarının terk edilmesi gerektiğini öne sürmektedir. IMF'in uluslararası finansın mimarı olması gerektiğini, esas sorunun koordinasyon eksikliğinden kaynaklandığını ileri süren ABD Hazine Sekreteri Laurence Summers'a göre IMF ana fonksiyonuna geri dönmeli, AGÜ'lere kredi verilmesinde IMF yerine özel finans kuruluşlarına daha çok görev verilmeli ve uzun dönemli kalkınma finansmanı IMF tarafından yapılmamalıdır.²²⁶

²²³Jeffrey Sachs, "The IMF and The Asian Flue", **The American Prospect**, No:37, March-April, 1998, ss. 16-22.

²²⁴Emine Tahsin, "Dünya Ekonomisinde Üç Aktör", **İktisat Dergisi**, Sayı: 416, Ağustos 2001, ss. 49-50.

²²⁵Murat Bayar, "IMF Çare mi?", (Söyleşi) **Finans Dünyası**, Sayı: 141, Eylül 2001, ss. 11.

²²⁶Tahsin, a.g.m., 50.

P. Mosley IMF'nin daha geniş bir role sahip olması gerektiğini öne sürmektedir. Mosley, rolleri daraltılmış bir IMF'in daha fakir ülkelere yönelik olan reformlarda başarısının sınırlı kalacağını, bunun ancak genişletilmiş bir rol bünyesinde etkili olabileceğini savunmakta, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü ile eş güdümlü bir şekilde hareket edilmesi gerekliliğini dile getirmektedir. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren uygulanan ESAF ve SAF gibi kredi programlarının IMF'in katılımı olmaksızın gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını ve dolayısıyla IMF'in rolünün daraltılmaması gerektiğini ifade etmektedir.²²⁷

Fitzgerald'e göre ise IMF'in genişletilmiş rolü diğer Bretton Woods işlevleri ile birleştirilerek tanımlanmalıdır ve aşağıdaki 4 temel başlık uluslararası kurumların ilgi alanında yer almaktadır:²²⁸

- i. G-7 ve IMF tarafından yeni bir uluslararası finans mimarına ihtiyaç duyulmaktadır.
- ii. Uluslararası ticaret ile yabancı yatırımcıların esaslarını belirleyen yeni kuralların DTÖ tarafından yürütülmesi gündemdedir.
- iii. Ağır borç yükü olan yoksul ülkelerin, uluslararası piyasalara geri dönmesine izin verilmelidir.
- iv. DAC (Development Agency of Corporation) hedeflerinin devam ettirilmesi, eğitim, sağlık ve de fakirliğin 2015 yılında yarı yarıya indirilmesi ile ilgili yardım fonlarının devam ettirilmesi gündemdedir.

G. Bird, IMF'nin fonksiyonunun ne olması gerektiğine dair tartışmanın üç ayrı başlıkta ele alınması; IMF'in krizleri önleyici (crises averter), kriz sonrası borç veren (crises lender), kriz yönetimini (crises manager) sağlayan bir kuruluş olarak tanımlanıp tanımlanmayacağı ya da bu üç başlıkta koordinasyonu sağlayan sistematik bir role bürünüp bürünemeyeceğinin sorgulanması gerektiğini ifade etmektedir. Bird'e göre, IMF'in ödemeler dengesi açığı, kurları düzenleyici ve makro

---

²²⁷Paul Mosley, "The IMF After The Asian Crisis: Merits and Limitations of the 'Long-term Development Partner' Role", *The World Economy*, Vol: 24, No: 5, 2001, s. 597.

²²⁸Mosley, a.g.m., 602,

iktisat politikalarını koordine edici bir işlevi vardır; daha çok ülkelere yardım eden, borç veren bir kurum olarak tanımlanmasından vazgeçilmesi gerekmektedir.²²⁹

J. Sachs'a göre²³⁰ IMF, görülebilir gelecekte varlığını sürdürecektir. Yapılması gereken, bu kurumun ortadan kaldırılması değil reformudur. Kamu kurumları şeffaflaştırılmakta, hatta mümkünse rekabetçi kılınmakta iken IMF de, Kongre'nin bu kuruma daha fazla parayı onaylamasını bekliyorsa, benzer iyi yönetim standartlarına erişerek güvenilir olmalıdır. Öncelikle program dokümanları kamuya açıklanmalı ve kamuoyunda tartışmaya açık olmalıdır. IMF arşivi erişebilir olunca bilim adamları ve piyasa aktörleri IMF'in başarı ve başarısızlıklarını daha doğru değerlendirebilecektir. İkinci olarak, Yönetim Kurulu personelin çalışmalarını okumanın ötesinde personeli kontrol şeklindeki asli görevini yapmalıdır. Personelin öneri ve yaklaşımlarını test edecek şekilde öncülüğü ele almalıdır. Nihayet ama en önemlisi olarak IMF, gelişmekte olan ülkelerde suni politika yapıcı olma tekeline son vermelidir. IMF sıklıkla üye ülkelerin programlara sahip çıkmadığı, bu yüzden programların uygun bir biçimde tamamlanamadığı şikayetinde bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde gerçek sahiplenme zamanı gelmiştir. Gerçek sahiplenme, üye ülkelerin IMF'in emriyle değil, katkısıyla kendi programlarını yapmaları, kendi özel ve karmaşık koşullarına uygun programlar şekillendirmelerini içermektedir. IMF istikrar politikaları (önerileri) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ortak global hedef arayışında doğru işbirliğinin bir parçası olduğu zaman başarılı olacaktır.

Kuruluşu, yapısı, işleyişi ve fonksiyon evrimini gördüğümüz IMF'in istikrar programlarının genel özellikleri ve bunların sonuçlarının tartışılması III. Bölüm'ün konusu olacaktır.

---

²²⁹Graham Bird, "Crisis Averter, Crisis Lender, Crisis Manager: The IMF In Search of a Systemic Role", *The World Economy*, Vol: 22, No: 7, 1999, ss. 961-970.

²³⁰Sachs, a.g.m., ss. 16-22.

III. BÖLÜM

ULUSLARARASI PARA FONU (IMF) DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARI

II. Bölüm'de ayrıntısıyla ele alındığı gibi, çeşitli biçimlerde kaynak sağlayan bir uluslararası finansal kurum olarak IMF, desteğini, kullandırılan fonların geri dönüşünü sağlayacak bir istikrar programı koşullarına bağlamaktadır.

IMF ile yapılan destekleme (stand-by) anlaşmaları genelde devalüasyon ve iç kredi sınırlamasıyla (para arzının daraltılmasıyla) eş anlamlı olarak görülmektedir. Bununla birlikte, IMF destekli istikrar programları gerçekte ülkenin özel şartlarına göre düzenlenmiş karmaşık istikrar paketleri olarak tanımlanmaktadır. Burada, programlardaki politikaların seçiminin ve politika karmasının doğasının, ülke otoriteleri ve IMF arasındaki yoğun görüşmelerde belirlendiği konusu üzerinde önemle durulmuştur.²³¹

Başka bir ifadeyle, “istikrar” ve/veya “yapısal uyum” adı verilen programlar genel olarak, ödemeler dengesinde kalıcı bir iyileşme ve yurtiçi enflasyon hızında düşüş ya da her ikisinin bileşimi gibi genel makro iktisadi hedeflere ulaşmak amacıyla hazırlanmış iktisadi önlemler demeti olarak tanımlanmaktadır.²³²

IMF destekli istikrar programlarının uygulanmasını gerekli kılan koşullardan en önemlisi, dış ödemeler dengesindeki açıklar olarak ifade edilmektedir. Ekonomik kalkınmaları için önemli ölçüde dış finansmana ihtiyaç duyan gelişmekte olan ülkelerde ticaret hadlerinin aleyhlerine dönmesi, aşırı değerlenmiş döviz kuru ve yerli sanayii koruyucu politikalar nedeniyle ortaya çıkması muhtemel ödemeler dengesindeki açıklar, yurt içi fiyatların bozulmasına yol açmaktadır.

Başka bir neden olarak da, ekonomide yaşanan yüksek oranlı ve kronik enflasyonun olduğu öne sürülmektedir. Üretim veriminin üstünde ve kaynakların

²³¹Muhsin S. Khan-Malcolm D. Knight, “Fund Supported Adjustment Programs And Economic Growth”, *IMF Occasional Paper*, S. 41, Washington D.C., : Intenational Monetary Fund, 1985, s. 2.

²³²Doğan, a.g.e., 34.

karşılayabileceği seviyeden daha yüksek bir toplam talep artışının olması, ekonomide yanlış kaynak tahsisine yol açmaktadır.

Bir başka neden olarak da, ekonomik istikrarı bozan bütçe açıklarının olduğu dile getirilmektedir. Bütçe gelirlerinin, özellikle vergi gelirlerinin yetersiz olması, hükümetler tarafından izlenen hızlı büyüme politikaları, kamu iktisadi teşebbüslerinin mali açıkları, hükümetlerin yanlış fiyatlandırma politikaları gibi nedenlerin yol açtığı bütçe açıkları, kaynakların kamu kesimi tarafından daha çok kullanılmasına ve kaynakların optimal tahsisinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Kamu kesimi tasarruflarının özel tasarruflardaki azalmayı telafi edememesi nedeniyle, tasarruf-yatırım eşitliği sağlanamamakta ve üretim miktarında düşme görülmektedir.

Fon destekli istikrar programlarının uygulanmasını gerekli kılan bir diğer nedenin artan dış borçların ödenmesi için gerekli dış kredi imkanlarının azalması ve mali açıkların artması olduğu öne sürülmektedir.²³³ Ödemeler dengesi açık veren bir ülkenin IMF'in desteği olmadan dış finansman sağlaması oldukça güç olmaktadır. Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerin IMF destekli istikrar programlarını uygulamaları söz konusu zorluğu ortadan kaldırmaktadır.

3.1. IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARININ AMAÇLARI

IMF tarafından desteklensin ya da desteklenmesin, istikrar programına duyulan gereklilik genelde bir ülkenin toplam iç talep ve toplam arz arasındaki dengesizliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu durum söz konusu ülkenin dış ödeme durumunun kötüleşmesine yol açmaktadır. Temel talep-toplam arz dengesizliklerinin nedeni, dış ticaret hadlerinin dışsal olarak bozulması veya uluslararası faiz oranlarının artması gibi dışsal faktörler olabilirken, bu dengesizlikler sık sık uygun olmayan iç politikalarla da kaynaklanabilmektedir. Bu politikalar, toplam iç talebi ekonominin üretim kapasitesine oranla aşırı genişletmekte ve görece fiyatlarda önemli derecede dengesizlikler oluşturmaktadır. Dış finansman bulunabiliyorsa iç talebin görece genişlemesi belli bir süre devam edebilir. Bu durum, cari işlemler açığının büyümesi, yüksek yurtiçi enflasyon nedeniyle uluslararası rekabet gücünün

²³³Süreyya Sakıncı, "IMF Programlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Değerlendirilmesi", *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, Yıl: 35, Nisan 1998, s. 52.

kaybedilmesi, görece fiyatlarda bozulmalar nedeniyle kaynakların etkin olmayan bir şekilde dağılımı ve ağır bir dış borç yükü pahasına meydana gelmektedir. Ancak bu dengesizlik sonsuza kadar devam edemez. Çünkü, söz konusu ülke sürekli olarak uluslararası rekabet gücünü ve sonunda kredibilitesini kaybeder. Uygun politika uygulaması olmadığı zaman dış finansmanın kesilmesi ülkeye bir düzenlemeyi empoze edebilmekte ve bu zorunlu düzenleme yıkıcı olabilmektedir.

Bu durumlarda, ödemeler dengesinin iyileştirilmesi ve fiyat istikrarının sağlanması gibi unsurları içeren IMF destekli istikrar programlarının temel amacı, uygun bir zaman periyodunda sağlıklı bir ödemeler dengesine ulaşmak için toplam talep ve toplam arz arasındaki dengesizliği gidermek olmaktadır.

O halde, IMF destekli istikrar programlarının temel amacı, belirtileri ödemeler dengesi açığı ve fiyat artışı olan toplam talep ile toplam arz arasındaki dengesizliği elimine etmektir.²³⁴

L. Taylor, IMF destekli istikrar programların amaçlarını üç madde olarak ortaya koymaktadır. Birincisi ve en önemli olanı dış ticaret açığının azaltılması veya dışsal sermayenin ülkeye çekilmesi yollarıyla dış ödemeler dengesinde iyileşmenin sağlanmasıdır. İkincisi, daraltıcı para ve maliye politikaları ile enflasyonda düşüşün temin edilmesidir. Son olarak da liberilizasyon çalışmalarının uygulanmasıyla ekonomide sürdürülebilir büyümenin sağlanmasıdır.²³⁵

Benzer biçimde Khan, IMF destekli istikrar programlarının temel amaçlarının cari işlemler ve ödemeler dengelerinin iyileştirilmesi, enflasyonun kontrol alınması ve tatminkar bir büyümenin gerçekleştirilmesi olduğunu ifade etmektedir.²³⁶

---

²³⁴Khosrow Doroodian, "Macroeconomic Performance and Adjustment under Policies Commonly Supported by International Monetary Fund", **Economic Development And Cultural Change**, C.41, S.4, 1993, 849'dan Seyhun Doğan, "Uluslararası Para Fonu (IMF) Destekli İstikrar Programları Ve 1980 Sonrası Türkiye Uygulamaları", (Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü. S.B.E., 1996), s. 43.

²³⁵Lance Taylor, "IMF Conditionality: Incomplete Theory, Policy Malpractice", **METU Studies in Developments**, 11, (1-2), 1984, s. 235.

²³⁶Mohsin S. Khan, "The Macroeconomic Effects of Fund-Supported Adjustment Programs", **IMF Staff Papers**, Vol: 37, No: 2, 1990, ss. 197-210.

3.2. IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARINDAKİ POLİTİKALARIN ÖZELLİKLERİ

Klasik bir IMF destekli istikrar programının özellikleri, uluslararası ticaret ve ödemelerin serbestleştirilmesini (genel olarak devalüasyon ya da esnek kur politikalarının benimsenmesiyle gerçekleştirilmektedir); ekonomideki mevcut çarpıklıkların giderilmesi için yurtiçi fiyat ayarlamalarını; mali açığın ya da dış ödeme açıklarının azaltılmasını; kısa ve orta vadeli dış borçlanmanın sınırlandırılmasını kapsamaktadır. Söz konusu programların hem reel hasılayı (arz yönü) hem de toplam talep miktarını ve bileşimini (talep yönü) etkilemesi beklenmektedir.

Fon destekli istikrar programlarında yer alan politikalar arz yönlü politikalar, talep yönlü politikalar ve uluslararası rekabeti geliştiren politikalar olmak üzere üç temel başlık halinde ele alınmaktadır.²³⁷

i. Arz Yönlü Politikalar: Herhangi bir toplam talep seviyesinde ekonomide üretilen mal ve hizmet hacmini artırmaya yönelik olan bu politikalar esas olarak üretim faktörlerinin verimliliğini ve üretim kapasitesini arttıran önlemlerden oluşmaktadırlar. Toplam tasarruf ve toplam yatırımı teşvik eden politikalar da bu grup içinde ele alınabilmektedir.

ii. Talep Yönlü Politikalar: Toplam talep seviyesini etkilemeyi hedefleyen bu politikalar, mali, parasal ve kredi kısıtlamaları önlemlerinin bileşiminden oluşmaktadırlar.

iii. Uluslararası Rekabeti Geliştiren Politikalar: Bu politikalar döviz kuru ve dış ticarete yönelik diğer politikalardan oluşmaktadırlar. Söz konusu politikalar özellikle döviz kurlarının serbest dalgalanmaya bırakılması ve dış ticaret üzerine konulan engellerin kaldırılması ve ihracatın teşviki gibi politikaları içermektedir.

---

²³⁷Sakıncı, a.g.m., 53.

3.3. IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARININ POLİTİKA ARAÇLARI

IMF uzmanları genellikle standart, farklılaşmamış bir iktisat politikasıyla donanmışlardır. Bu yüzden 1970 ve 1980'lerden günümüze IMF'nin standart programı belirgin politikaları kapsamıştır. Söz konusu politikaların araçları şunlardır:²³⁸

i. Sıkı para politikası: Para politikasının amacı, yurtiçi enflasyonun kontrolü ve toplam talebin azaltılmasıdır. Özellikle IMF destekli istikrar programları ekonomide toplam banka kredi arzını azaltmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, özel sektöre yönelik kredilerin kamu sektörüne yönelik kredilerden daha az düşürülmesini de öngörmektedir.

ii. Devalüasyon: IMF'e göre "geçici" ve "sürekli" olmak üzere iki dış dengesizlik vardır. Bu iki dengesizlik arasındaki en önemli fark, bir kur ayarlamasını gerektirip gerektirmemesindedir. Bu kritere göre, az gelişmiş ülkelerdeki dengesizlikler tamamen sürekli dengesizlikler olarak görülmektedir. Dolayısıyla, bu ülkelerin her kredi talebi, IMF'in kur ayarlama, yani devalüasyon talebini gündeme getirmektedir.

IMF'nin istikrar programlarında devalüasyonlara yer verilmesinin sebebi de, döviz kurlarını gerçekçi seviyeye getirerek, dış ticarete katlı kur uygulamaları ve miktar kısıtlamaları gibi dolaysız müdahaleleri önlemek olmaktadır.

iii. Kamu Sektörü Harcamalarının Azaltılması: Kamu harcamaları toplam talep baskısına katkı yapmakta ve çoğu kez para yaratılmasıyla finanse edilmektedir. Para yaratımı fiyat düzeyini yükseltmekte ve ithal malların fiyatlarını görece olarak daha fazla, ihraç edilecek malların fiyatlarını görece olarak daha az rekabetçi yapmaktadır. IMF destekli istikrar programları kamu sektörü açıklarının finansmanını para yaratımı yerine özel finansal piyasalara kaydırmaktadır. IMF tipi programlar eğer mümkünse kamu açıklarına bir sınır getirmeye de çalışmaktadır.

²³⁸Parasız, Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar, ss. 148-150

iv. Kamu Sektörü Gelirlerinin Arttırılması: IMF tipi programlar vergileri arttırarak, sübvansiyonları keserek ve kamusal mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırarak kamu sektörü gelirlerinde artış sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı şekilde, IMF tipi programlar toplam talebi düşürüp kamunun borçlanma gereğini azaltmayı hedef almaktadır. IMF, genellikle, fiyat sisteminde sapmalara neden olduğu için vergi yapısının dolaylı vergilerden doğrudan vergilere doğru (gelir vergileri) değiştirilmesini savunmasına rağmen, IMF programları hızlı sonuç almak istediği için vergi gelir yapısını dolaylı vergiler yönünde değiştirmektedir.

v. Piyasa Faiz Oranlarının Yükseltilmesi: Piyasa faiz oranlarının yükseltilmesinin amacı tasarrufun teşvik edilmesi, dolayısıyla toplam talebin azaltılması, sermayenin dışa kaçmasının önlenmesi ve kredi kullanımının rasyonelleştirilmesidir.

vi. Ücretlerin Kontrolü: Ücretlerin kontrolüyle hem toplam talep üzerindeki baskının azaltılması, hem de üretim maliyetlerinin hafifletilmesi, dolayısıyla ülkede üretilen mal ve hizmetlerin uluslararası düzeyde daha rekabetçi olması arzulanmaktadır. Bu durum, ayrıca hükümetin ücretlerle ilişkili harcamalarının da kontrolünü sağlamaktadır. Özel sektörde ücretlerin belirlenmesinde, birçok iktisatçı serbest müzakerelerin daha etkin olduğunu ileri sürmesine rağmen IMF destekli istikrar programlarında buna izin verilmemektedir. Bu programlar, mevcut ücret belirleme sisteminde ücretlerin sınırlandırılmasına yönelik önlemleri içermektedirler.

vii. Ticaretin Liberalleştirilmesi: Ticaretin liberalleşmesi tarifelerin, ihracat sübvansiyonlarının ve miktar kısıtlamalarının azaltılmasını içermektedir. Böyle bir yaklaşım ilk bakışta çelişkili görülebilir. Çünkü tarifelerin indirilmesi kamu gelirlerinin azalmasına neden olacaktır. Bununla birlikte buradaki temel amaç, ulusal üreticileri dış rekabete sokarak etkinliği arttırmak ve yerli üreticilerin yabancı girdileri daha düşük maliyetle kullanmalarını sağlamaktır.

viii. Fiyat Kontrollerinin Kaldırılması: Burada amaç, kamu sübvansiyonlarının azaltılması, kamu iktisadi kuruluşlarının finansal açıdan bünyelerinin sağlamlaştırılması ve ekonomik sistemin işleyişinin

rasyonelleştirilmesidir. Ayrıca fiyatları kontrollü mallardan alınan vergiler fiyat kontrolleri kaldırılınca artacaktır.

3.4. DOĞU ASYA'DA UYGULANAN IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.4.1 IMF Destekli İstikrar Programlarının Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntemler

IMF destekli istikrar programlarının makroekonomik performansının değerlendirilmesine ilişkin olarak literatürde, Program Öncesi-Sonrası Yaklaşımı, Var-Yok Yaklaşımı, Gerçek-Hedef Yöntemi, Benzetim Sonuçlarının Karşılaştırılması ve Genelleştirilmiş Değerlendirme Yöntemi olmak üzere beş yöntemin kullanıldığı gözlenmektedir.²³⁹

Program Öncesi-Sonrası Yaklaşımı, ülkenin uygulanan ekonomik programın öncesi ve sonrası makroekonomik performansını karşılaştırmaktadır. Bu yöntemde genelde bir ya da iki yıllık dönemler itibariyle karşılaştırmalar yapılmaktadır. Uzun dönemdeki etkileri görebilmek için tercih edilen dönemi uzatmak mümkündür. Fakat bu durumda birçok diğer faktörün devreye girmesi sebebiyle programın etkilerinin sağlıklı olarak belirlenmesi güçleşebilmektedir.

Program dışındaki bütün faktörlerin sabit kabul edilmesi, bu yaklaşımın en önemli sakıncasını teşkil etmektedir. Çünkü program uygulanan ülke dışındaki ülkelerdeki büyüme oranları, faiz oranları, dış ticaret hadleri gibi etkilerin program öncesinde ve sonrasında aynı olmaması, elde edilen sonuçların hatalı olmasına neden olabilmektedir.

Program Öncesi ve Sonrası Yaklaşımını kullanan ilk çalışma ile 1978 yılında Reichmann ve Stillson tarafından 1963-1972 dönemindeki IMF destekli 79 programın etkileri analiz edilmiştir. Bu çalışmada Program öncesi ve sonrasındaki iki yıllık dönemlerde ödemeler dengesi, enflasyon ve büyüme oranındaki değişimler ele alınmıştır. Söz konusu çalışmanın sonucunda, program uygulanan ülkelerin ancak dörtte birinin ödemeler dengesinde bir iyileşme görülmüş, genellikle anlamlı bir iyileşme görülmemiştir. Büyüme oranı ülkelerin % 40'ında düşerken % 47'sinde

---

²³⁹Khan,a.g.m., ss. 197-210.

artmıştır. Enflasyon oranı 11 kredi kısıtlaması uygulanan programın 6'sında, devalüasyon uygulanan 9 programın 4'ünde düşme göstermiştir. Program öncesi ve sonrasında anlamlı fark büyüme oranında görülmüştür.²⁴⁰

Var-Yok Yaklaşımı program öncesi ve sonrası yaklaşımının sakıncalarını gidermek amacıyla geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda bütün ülkelerin aynı dışsal faktörlerin etkilerine maruz kaldıkları varsayımı altında program uygulanan ve uygulanmayan ülkelerin ekonomik performansları karşılaştırılmaktadır.

Bu yöntemde de birtakım sorunlar mevcuttur. Kontrol grubunun belirlenmesi dışında program uygulanan ülkeler ile kontrol grubu arasında hiçbir fark olmadığı varsayımı tartışmaya açıktır. Çünkü program uygulanan ülkeler tesadüfi seçilmemişlerdir; zira, zor duruma düştükleri için program uygulanmaya başlanmıştır. İki grubun başlangıçtaki durumları aynı değildir. Başka bir ifadeyle, iki grubun başlangıç noktalarının aynı kabul edilmesi bu yöntemin en önemli sakıncasıdır.

Var-Yok Yaklaşımını kullanan ilk çalışma 1981 yılında Donovan tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada 1970-1976 döneminde uygulamaya konu olmuş 12 programın sonuçları incelenmiştir. Söz konusu çalışmada kontrol grubu olarak petrol ihracatçısı olmayan gelişmekte olan ülkelerin tümü alınmıştır. Programın uygulanmış olduğu ülkelerde ihracat artışının kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Büyüme oranı bir yıllık karşılaştırmalara göre program uygulanmış ülkelerde, üç yıllık karşılaştırmalara göre kontrol grubu ülkelerinde daha yüksek olmuştur. Enflasyon oranının ise, program uygulanan ülkelerde daha düşük olduğu tespit edilmiştir.²⁴¹

Ülke yönetimindekilerin IMF ile birlikte oluşturdukları hedeflerin gerçek değerler ile karşılaştırılması, Gerçek-Hedef Yöntemi'nin temelini oluşturmaktadır. Bu yöntemin çok yaygın kullanılmamasının muhtemel nedeni, söz konusu hedeflerin sadece ülkeyi yönetenler ile IMF arasında gizli olmasıdır.

---

²⁴⁰Khan, a.g.m., ss. 199-201.

²⁴¹Özmucur, a.g.e., s.40; Donal J. Donovan, "Macroeconomic Performance and Adjustment Under Fund-Supported Programs: The Experience of the Seventies", **IMF Staff Papers**, Vol: 29 (June 1982), ss. 698-727.

Bu yöntemin sakıncası, büyük ölçüde hedeflerin belirlenmesine bağlı olmaktadır. Çok yüksek olarak belirlenmiş hedefin gerçekleşmemiş olması programın başarısız olarak nitelendirilmesine yol açmaktadır. Ayrıca dışsal faktörler nedeniyle hedeflerden sapmalar görülebilmektedir.²⁴²

Benzetim Sonuçlarının Karşılaştırılması yönteminde bir model yardımıyla alternatif politikaların etkileri incelenebilmektedir. Bu yöntemde söz konusu modelin gerçeği çok iyi yansıtıyor olması gerekmektedir.

IMF destekli istikrar programları genellikle borç erteleme ve ilave kaynaklarla birlikte başlatılmaktadır. Borç erteleme ve ilave kaynakların olmadığı durumlarda ekonomi daha zor durumda görünecektir. İşte bu iki durumun karşılaştırılması programlar lehine bir hata içermiş olacaktır.

Genelleştirilmiş Değerlendirme Yöntemi önce-sonra ve var-yok yaklaşımlarının sakıncalarını gidermek amacıyla geliştirilmiştir. Bu yöntem, bir anlamda önce-sonra ve var-yok yaklaşımlarının genelleştirilmiş biçimidir.²⁴³

3.4.2. Doğu Asya'da Ekonomik Performans ve IMF

1960'lı yıllardan sonra gelişmeye başlayan ve kriz öncesine kadar gelişmekte olan ülkelere akan sermayenin yaklaşık yarısını çeken Doğu Asya ülkeleri dünya genelinde "Kaplanlar" adıyla sembol haline gelmiştir. Ancak 1997 yılında Tayland ile başlayan ve G. Kore, Malezya, Endonezya'yı kapsayan Doğu Asya Krizi bu imajı sarsmıştır.²⁴⁴

1997 yılında Doğu Asya'da gözlenen kriz finansal nitelik taşımaktadır. Sermaye hareketlerinin serbest olduğu ortamlarda gerçekleşen finansal krizde aniden ortaya çıkan likidite darlığı ve ağır devalüasyonlar, mali kurumların ve şirket sektörünün bilançolarını bozarak büyük zararlara ve güven kaybına neden olmuş; üretimde ve istihdamda büyük kayıplara yol açmıştır.²⁴⁵

²⁴²Khan, a.g.m., ss.205-206.

²⁴³Özmutur, a.g.e., ss.41-42.

²⁴⁴Gülden Ülgen, "İkinci Yılında Küresel Kriz ve Dünya Ekonomisi", **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 36, Temmuz-1999, s. 11.

²⁴⁵Merih Celasun, "Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı, Finansal Krizler ve Türkiye Örneği, 2001", **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı: 17, 2002, s. 169.

3.4.2.1. Asya Krizi'nin Nedenleri

Asya mucizesinin 1997 yılı ortalarından itibaren Asya krizine dönüşmesinden sonra bu ülkeleri krize götüren nedenler birçok tartışmanın konusunu oluşturmuş, krizin nedenlerini açıklamaya yönelik çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Genel olarak bu yaklaşımların krizin ortaya çıkışında etkili olan faktörlerin birine ya da diğerine ağırlık verilmesiyle şekillendiği gözlenmektedir.

Asya krizini açıklamaya yönelik yaklaşımlar, kriz nedeni olarak vurguladıkları faktörlere göre dört ana başlık altında toplanabilir:²⁴⁶

Birinci olarak, Asya krizinin bu ülkelerin ulusal finans sektörlerine ilişkin sorunlardan kaynaklandığını ileri süren yaklaşımlara göre, Asya ülkelerinde özel sektöre verilen kredi hacmi aşırı genişlemiştir ve bu genişlemeden esas olarak bu ülkelerin ulusal finans sektörü sorumludur. Buna göre, finans sektöründe denetim eksikliği, riskli krediler verilmesine neden olmuş; kredilerin geri dönmesinde karşılaşılan sorunlar finans krizine yol açmıştır.

Bu yaklaşımın temsilcilerinden biri, ünlü iktisatçı P. Krugman'dır. Krugman kriz açıklamasında bankacılık kesimin sorunları ön plana çıkarmıştır. Buna göre, bankacılık kesimini düzenleyen kurallardaki boşluklar, bankacılık faaliyetlerin yeterince şeffaf olmaması ve devletçe verilen garantiler, bu ülkelerde hem bankacılık kesimini hem de banka dışı kesimi aşırı borçlu duruma getirmiş, spekülasyon gayri menkule giden fonların getirilerinin azalması bankaların krize girmelerine neden olmuştur.²⁴⁷

İkinci olarak, Asya krizini uluslararası finans piyasalarının istikrarsızlığına bağlayan yaklaşım, krizi uluslararası finans piyasalarının aşırı reaksiyonu ile ilişkilendirmektedir. Bu yaklaşımın en önemli temsilcisi Harvard'lı ünlü iktisatçı Jeffrey Sachs'tır. Sachs'a göre bölge ülkeleri paralarının ve hisse senedi fiyatlarının düşüşünün, piyasaların aşırı reaksiyonu ve kendini güçlendiren paniğin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

---

²⁴⁶Demir, a.g.e., ss. 143-190.

²⁴⁷Demir, a.g.e., s. 144; Paul Krugman, *Bunalm Ekonomisinin Geri Dönüşü*, çev. Neşenur Domaniç, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001, ss. 105-108.

Üçüncü olarak, Asya krizini ihracat krizi olarak değerlendiren yaklaşım, Asya ülkelerinin ihracat konusunda karşılaştıkları sorunların bu ülkelerin bir finans krizine sürüklenmelerinde etkili olduğunu öne sürmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde genel olarak, ülkelerin ABD dolarına bağlı olan paralarının reel olarak değerlendirilmesi, ülkelerde enflasyon oranlarının ticari ilişkide buldukları ülkelere yüksek oluşu, üretimde verimliliğin arttırılamaması gibi nedenlerle, Asya ülkelerinin rekabet güçlerinin düştüğü vurgulanmaktadır. Asya ülkelerinin ihraç pazarlarını daraltıcı etkenlerden de söz edilmekte, bütün bu nedenlerle ülkelerin ihracat artışı sürdürülemedikleri ifade edilmektedir. Böylece, Asya ülkelerinin yaşadıkları krizin, döviz kazançlarının azalması ve ödemeler bilançosu açıklarındaki artışların sonucu olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir.

Son kategori, Asya krizini bu ülkelerin hatalı iktisat politikalarına bağlayan yaklaşımdır. Özellikle IMF'nin kriz açıklamaları bu yöndedir. IMF'e göre, Asya ülkelerinin döviz ve hisse senedi piyasalarına yönelik spekülasyon atakları, bu ülkelerin uyguladıkları hatalı politikaların spekülasyona zemin hazırlaması sonucu ortaya çıkmıştır.

IMF eski Başkan yardımcısı S. Fisher'in Ocak 1998 (IMF Başkan yardımcısı olduğu dönem) bir konferans sırasında Asya krizine yönelik yapmış olduğu açıklamalar IMF yaklaşımını ortaya koymaktadır. Fisher, Krizin sebebi olarak ekonomide ortaya çıkan aşırı ısınmayı önleme konusunda yetersiz kalınmasını görmektedir. Söz konusu durum, çok yüksek ödemeler bilançosu açıklarına, hisse senedi ve gayri menkul fiyatlarının aşırı artışına yol açmıştır. Asya ülkeleri paralarının ABD dolarına bağlantılarının uzun süre sabit tutulması, yurt dışından kredi talebinde kur riskinin dikkate alınmamasına neden olmuştur. Kötü kriz yönetimi ve banka denetiminin zayıf olması krizi derinleştirmiştir. Fisher, Asya krizine her şeyden önce Asya ülkelerinin yanlış iktisat politikalarının sebep olduğunu öne sürmektedir.²⁴⁸

IMF'in 1998 yıllık raporunda aynı yaklaşımla, Asya krizine, finans sisteminin zayıflığı konusundaki kuşku, yüksek dış açıklar, gayri menkul ve hisse

---

²⁴⁸Stanley Fischer, First Deputy Managing Director of the International Monetary Fund, The Midwinter Conference of the Bankers' Association for Foreign Trade, "The Asian Crisis: A View from the IMF", Washington, D.C: January 22, 1998.

senedi fiyatlarının aşırı artışı, döviz kurlarının sabit tutulması, genellikle verimsiz yatırım projelerinde kullanılan kısa vadeli sermaye akışına aşırı bağımlılığın neden olduğu öne sürülmektedir. Ayrıca kriz sürecinde, Yen/Dolar kurundaki artan sapmalara bağlı olarak rekabet gücündeki düşmenin de etkili olduğu ifade edilmektedir.²⁴⁹

Özellikle 1997'nin ikinci yarısında Tayland Bahtı'na yönelik bir spekülasyon dalgasıyla başlayan Asya mali krizi, bölgenin diğer ülkelerine yayılmıştır. Ülke paraları birkaç ay içinde önemli ölçüde değer kaybetmiş, borsaları çökmüş ve söz konusu ülkeler kendi olanaklarıyla spekülasyon dalgasıyla başedemedikleri için IMF'e müracaat etmişlerdir. IMF, krizin aşılması için tarihinin en büyük yardım paketini açmış ve her zaman olduğu gibi mali yardımı ülkelerin önerilen politikaları uygulamaları şartına bağlamıştır. IMF tarafından önerilen yüksek faiz, kamu harcamalarının kısılması, işgücü piyasalarına esneklik getirilmesi gibi politikaların uygulanması, bazı iktisatçılara göre, söz konusu ülkeleri derin bir durgunluğa sokarak işsizlik artışına, fakirliğe ve sosyal karışıklığa neden olmuştur.²⁵⁰ Kısaca Doğu Asya Krizi, içine çektiği her ülkenin ekonomisinde ihracatın azalması, ithalatın gerilemesi ve iç talebin daralması olmak üzere aynı üç sorunu ortaya çıkarmıştır.²⁵¹

3.4.2.2. IMF'in Asya Ülkelere Yönelik İstikrar Programları

Tayland, Endonezya ve G. Kore'nin IMF'e müracaat etmelerinden sonra IMF söz konusu ülkelere çok kısa zamanda ve tarihinin en büyük finansal yardımını yapmış, finansal yardımlar her zaman olduğu gibi kapsamlı istikrar programlarına bağlanmıştır. Şimdi IMF'in Doğu Asya ülkeleri için öngörmüş olduğu istikrar programlarını ana hatlarıyla ele alalım.

IMF'in, krizin sebeplerini ortadan kaldırmak, döviz ve hisse senedindeki düşüşü engellemek ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak için söz konusu ülkelere önermiş olduğu istikrar programları genel olarak şu önlemlerden oluşmaktadır:²⁵² i.

²⁴⁹Demir, a.g.e., s. 184.

²⁵⁰Demir, a.g.e., s. 77.

²⁵¹Güngör Tunç, "Asya Krizi", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Yıl: 36, Mayıs-1999, s. 14.

²⁵²Anne O. Krueger, *IMF Stabilization Programs*, National Bureau of Research, Non-Published Study, 2000, ss, 32-60.

finans sektörünün güçlendirilmesi, ii. Makro ekonomik dengesizliklerin düzeltilmesi, iii. Verilerin iyileştirilmesi ve politikalarda şeffaflık.

i. Finans Sektörünün Güçlendirilmesine Yönelik Öneriler: IMF

Asya krizinin çıkmasında, bu ülkelerin finans sektöründen kaynaklanan sorunların, özellikle banka sistemine ilişkin düzenlemelerin eksikliğinin önemli rol oynadığını belirtmektedir. Bu yüzden finans sektörü reformu üzerinde önemle durmaktadır. Bu çerçevede alınan önlemler, finans sektöründe, ayakta kalma şansı bulunmayan kurumların kapatılması, kamu bankalarının birleştirilmesi, geriye kalan zayıf kurumların bir plan çerçevesinde rehabilitesi ve finans sistemine ilişkin kurumsal hukuksal koşulların düzeltilmesi şeklinde sıralanabilir.

ii. Makro Ekonomik Dengesizliklerin Düzeltilmesi: IMF'in Doğu

Asya krizinin çözümü için makro ekonomik dengesizliklerin düzeltilmesini amaçlayan önerileri genel olarak standart istikrar programından oluşmaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi, istikrar politikası önlemleri genel olarak sıkı para politikası ile enflasyonun düşürülmesi, yurtiçi talebin kısılması, kamu kesimi harcamalarının azaltılması gibi bilinen politika ya da politika araçlarını içermektedir. Çünkü IMF'in standart istikrar programı, yüksek kamu açıklarının Merkez Bankası tarafından para basılarak finanse edilmesi halinde enflasyona neden olduğunu, para değerindeki değişmelerin de döviz rezervlerini azalttığını varsaymaktadır.

iii. Ekonomiye İlişkin Verilerin Düzeltilmesi ve Politikalarda

Şeffaflık: IMF mevcut krizin çözümü ve yeni krizlerin ortaya çıkmasını önlemek için, ekonomiye ve finans sektörüne ilişkin verilerin iyileştirilmesi ve politikalarda şeffaflık gereği üzerinde durmaktadır. IMF, bunların ekonomiye ilişkin sağlıklı değerlendirmeler yapılabilmesini sağlayarak, sürü psikolojisiyle hareket edilmesini ve spekülasyon atakları önleyeceğini öne sürmektedir. Bu doğrultuda, IMF 1997 yılının Aralık ayında almış olduğu bir kararla GDDS (General Data Dissemination System-Genel Veri Yayınlama Sistemi)'ni oluşturmuştur. GDDS , IMF'e üye tüm ülkelerin ana makroekonomik ve mali verilerinin toplanması ve yayınlanmasına yöneliktir. GDDS, IMF'ye üye ülkelerin veri kalitelerini iyileştirilmelerinin teşvik edilmesini,

bu amaçla gerekli altyapının sağlanmasını, kapsamlı ve güvenilir ekonomik, mali ve demografik verilerin kamuoyuna duyurulmasını amaçlamaktadır.²⁵³

Kanımızca, IMF'in Doğu Asya ülkelerine mevcut krizi önlemek amacıyla önermiş olduğu istikrar programları ortodoks niteliktedirler. Çünkü söz konusu ülkelere IMF tarafından önerilen istikrar programları incelendiğinde döviz kuru, para arzı ve kamu harcamaları idaresinden oluşan sıkı para politikasının yoğunlukla tercih edildiği görülmektedir. Zaten döviz kuru, para arzı ve kamu harcamalarının birlikte ele alınması sıkı para politikasını oluşturmaktadır.²⁵⁴ Bu sonuca ulaşmamızın bir nedeni de enflasyonist dönemlerde Monetarist Teori'ye uygun önlemleri içeren Ortodoks modelin, enflasyonun kaynağını sırf parasal genişlemede görmesi ve buna bağlı olarak sıkı para politikasının söz konusu modelin özünü oluşturmasıdır.²⁵⁵

3.4.2.3. Metodoloji

Bu bölümde IMF tarafından 1990'larda gelişmekte olan ülkelere önerilen istikrar programları ekonomik performans kriterleri bağlamında değerlendirilecektir. Söz konusu değerlendirmede Program Öncesi-Sonrası Yaklaşımı ile Var-Yok Yaklaşımı kullanılacaktır.

Bu çalışmada temel amaç, 1990'lardan sonra IMF tarafından Doğu Asya'daki ülkelere önerilen istikrar programlarının ekonomik performans kriterleri çerçevesinde sonuçlarının ortaya konulmasıdır. Çünkü UNCTAD, Asya finans krizini, 1970'li yılların başında Bretton Woods sisteminin çöküşünden beri, büyüklüğü ve etkileri bakımından en ağır finans krizi olduğunu belirtmektedir.²⁵⁶

Analize konu teşkil edecek ülkeler Tayland, Güney Kore, Endonezya, Filipinler ve Malezya'dır. Çünkü Güney Kore dışındaki bu ülkeler gelişmekte olan ülkeler kategorisinde sınıflandırılmakta ve ortak özellikler taşımaktadırlar. Bunun yanında söz konusu ülkeler 1990'ların sonlarında mali krize girmişler ve Malezya dışındaki ülkeler IMF ile istikrar programı uygulamışlardır.

---

²⁵³Pelin A. Erdönmez ve Burçak Tulay, "Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar", **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 31, 1999, ss, 68-69.

²⁵⁴Doğan, a.g.e., 38.

²⁵⁵Aydın, a.g.m., s. 7.

²⁵⁶Demir, a.g.e., s. 216.

Analizde zaman dilimi olarak 1994'ten günümüze kadar olan zaman tercih edilecektir. Kanımızca her iki yaklaşımın bu zaman çerçevesinde ele alınması söz konusu programların değerlendirilmesinde faydalı olacaktır.

Kanımızca yukarıda dile getirilen Program Öncesi-Sonrası ile Var-Yok Yaklaşımlarının sakıncaları bu analizin sonuçlarını lehte yada aleyhte etkileyecek kadar öneme haiz değildir. Çünkü analize konu olan ülkeler ile analize konu olmayan ülkeler, kriz öncesi ve sonrası benzer özellikleri taşımaktadırlar. Ayrıca kontrol grubu ülkesi olarak düşünülen Malezya'nın , aynı şartlarda diğer bölge ülkeleriyle birlikte finansal krize maruz kalması ve IMF'nin desteğini almadan kriz sürecini yaşaması bu ülkeyi, bu çalışma için incelenmeye değer kılmaktadır.

3.4.2.4. IMF Destekli Programların Ekonomik Performans Kriterleri Bağlamında Değerlendirilmesi

Araştırmanın kapsamındaki Doğu Asya ülkeleri (Tayland, Güney Kore, Endonezya, Filipinler, Malezya) belirtilen zaman diliminde (1994-2001), I. Bölüm'de üzerinde durulan (büyüme, enflasyon, cari işlemler dengesi, kamu kesimi gelir-gider dengesi ve işsizlik oranları) bağlamında ele alınacaktır.

3.4.2.4.1 Büyüme

Ekonomik performans kriterlerinden büyüme bağlamında reel GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) büyüme oranlarına bakıldığında, Tablo 3.1'de görüldüğü gibi, ele alınan ülkelerin 1994-1996 yılları arasında (kriz öncesinde) oldukça yüksek büyüme gerçekleştirdikleri görülmektedir. Grup içinde en düşük performansa sahip Filipinler'de bile ortalama büyüme oranı bu dönem için % 5 civarında olmuştur.

Kriz yılları ve sonrasında IMF ile istikrar programı uygulayan ülkelerin (Tayland, Endonezya, Güney Kore, Filipinler) büyüme oranlarına bakıldığında ise göreceli olarak kriz öncesi yıllardan daha düşük performans gösterdikleri aşıkardır. İlginç olan bir nokta var ki, IMF'in istikrar programı önerdiği ülkeler olarak Tayland, Endonezya ve G. Kore için sırasıyla % 3.5, %3 ve % 2.5 büyüme oranlarını

öngörmüştür.²⁵⁷ Kanımızca beklenti ile gerçekleşen büyüme rakamları arasındaki fark düşündürücüdür.

Tablo:3.1:Doğu Asya Ülkelerinde Reel GSYİH'nın Gelişimi (Büyüme Oranları)

Yıllar	Tayland	Endonezya	G. Kore	Filipinler	Malezya
1994	9,0	7,5	8,3	4,4	9,2
1995	9,2	8,2	8,9	4,7	9,8
1996	5,9	8,0	6,8	5,8	10,0
1997	-1,4	4,5	5,0	5,2	7,3
1998	-10,5	-13,1	-6,7	-0,6	-7,4
1999	4,4	0,8	10,9	3,4	6,1
2000	4,6	4,8	9,3	4,0	8,3
2001	1,8	3,3	3,0	3,4	0,4
Ortalama	2,88	3,00	5,69	3,8	5,5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, süreli

Var-Yok Yaklaşımı bağlamında kontrol grubu üyesi seçilen Malezya ile IMF tarafından desteklenen üye ülkeler karşılaştırıldığında Malezya'nın göreceli olarak krizden daha az etkilendiği ve/veya kriz sürecinden daha hızlı kurtulduğu görülmektedir. Her ne kadar Güney Kore kriz sürecini daha hızlı atlattığı görünse de, bu, söz konusu ülkenin farklı niteliklerine bağlanabilir. Zira Güney Kore, yeni sanayileşen ülke olarak nitelenen daha yüksek bir gelişme düzeyi kategorisinde değerlendirilmektedir.

3.4.2.4.2. Enflasyon

Analizin ikinci aşamasında yıllara göre enflasyon oranlarına bakıldığında (Tablo 3.2), IMF destekli istikrar programı uygulayan ülkelerin kriz sonrası göreceli olarak kriz öncesine göre enflasyonu düşürmede oldukça başarılı oldukları görülmektedir. Özellikle Endonezya'da bu durum daha da açıktır. Söz konusu ülkede kriz yılında % 58 olan enflasyonun iki yıl içinde tek haneli rakamlara düştüğü görülmektedir.

²⁵⁷Sachs, a.g.m., ss. 16-22.

Tablo 3.2: Doğu Asya Ülkelerinde Enflasyonun Gelişimi

Yıllar	Tayland	Endonezya	G. Kore	Filipinler	Malezya
1994	5,1	8,5	7,7	8,4	4,1
1995	5,8	9,4	7,1	8,0	3,5
1996	5,9	7,9	3,9	9,0	3,5
1997	5,6	6,2	3,1	5,9	2,6
1998	8,1	58,0	5,1	9,7	5,1
1999	0,3	20,7	-2,0	6,6	2,8
2000	1,6	3,8	-1,1	4,3	1,6
2001	1,7	11,5	1,3	6,1	1,4
Ortalama	4,26	15,75	3,14	7,3	3,1

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, süreli

Bununla birlikte Var-Yok Yaklaşımı bağlamında IMF desteğine ihtiyaç duymadan aynı koşullardaki Malezya'da enflasyonun daha istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. Enflasyon verileri, IMF destekli istikrar programlarının büyüme ihmal ederek enflasyona odaklandığı yönündeki görüşleri destekler niteliktedir.

3.4.2.4.3. Cari İşlemler Dengesi

Bilindiği gibi, cari işlemler bilançosu cari işlemlerin alacaklı ve borçlu kısımları arasındaki farkı ortaya koymaktadır. İki taraf toplamının birbirine eşit çıkması cari işlemler bilançosunun dengede olmasını, borçlu kısım toplamının alacaklı kısımdan büyük olması cari işlemler bilançosunun açık vermesini, tersi de cari işlemler fazlasını ifade etmektedir.²⁵⁸

Tablo 3.3: Doğu Asya Ülkelerinde Cari İşlemler Dengesi (GSYİH'nın oranı)

Yıllar	Tayland	Endonezya	G. Kore	Filipinler	Malezya
1994	-5,6	-1,8	-1,0	-4,5	-6,3
1995	-8,0	-3,2	-1,7	-4,3	-8,5
1996	-7,9	-3,4	-4,4	-4,5	-4,5
1997	-2,0	-1,8	-1,7	-5,3	-5,9
1998	12,8	4,0	12,5	2,0	9,5
1999	8,8	2,4	5,9	2,2	12,6
2000	5,9	0,7	2,7	0,8	9,4
2001	5,9	1,5	2,0	3,8	8,2
Ortalama	1,24	-0,20	1,79	-1,2	1,8

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, süreli

²⁵⁸Seyidoğlu, Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, s. 391.

Analizin üçüncü aşamasında ekonomik performans kriterlerinden dış açık bağlamında Tablo 3.3'e bakıldığında, bölge ülkelerinin tümünde krizden önce cari işlemler dengelerinin açık verdiği görülmektedir. Program Öncesi-Sonrası Yaklaşımı çerçevesinde düşünüldüğünde, reel devalüasyonu içeren IMF destekli istikrar programlarının mevcut dış açıkları gidermede (cari işlemler dengesini sağlamada) başarılı sonuç verdiği görülmektedir. Nitekim 1998 yılı sonu itibariyle tüm bölge ülkelerinde, yapılan devalüasyon sonucunda, cari işlemler dengelerinin fazla verdikleri görülmektedir. Ancak Malezya'nın performansının program ülkelerinden genel olarak daha iyi oluşu dikkat çekicidir.

3.4.2.4.4. Kamu Kesimi Gelir-Gider Dengesi

Doğu Asya ülkeleri genel olarak kamu kesimi gelir-gider dengesini sağlamışlardır. Ancak Tablo 3.5'te görüldüğü gibi, söz konusu kriz yılından sonra tüm bölge ülkelerinin kamu kesiminde önemli açıklar meydana gelmiştir.²⁵⁹

Yukarıda ifade edildiği gibi, IMF destekli istikrar programının amaçlarından biri, kamu sektörü harcamalarını kısma ve kamu sektörü gelirlerini artırma yoluyla kamu kesiminin fazla vermesini sağlamaktır. Ancak Öncesi-Sonrası Yaklaşımı çerçevesinde Tablo 3.5'e bakıldığında söz konusu amacın gerçekleştirilemediği açıkça görülmektedir.

Tablo 3.5:Doğu Asya Ülkelerinde Kamu Kesimi Dengesi (GSYİH Oranı)

Yıllar	Tayland	Endonezya	G. Kore	Filipinler	Malezya
1994	1,9	0,0	1,0	-1,8	3,3
1995	3,0	0,8	1,3	-1,4	2,2
1996	2,5	1,2	1,0	-0,6	2,3
1997	-0,9	-0,7	-0,9	-0,8	4,1
1998	-2,5	-1,9	-3,8	-2,7	-0,4
1999	-2,9	-1,5	-2,7	-4,4	-3,8
2000	-2,4	-3,6	-1,6	-3,1	-1,5
Ortalama	-0,2	-0,81	-0,81	-2,1	0,9

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, süreli

Var-Yok çerçevesinde yine Tablo 3.5'e bakıldığında, aynı koşullar altında kriz dönemini yaşayan Malezya'da kamu kesimi gelir-gider dengesinin daha istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. Buna paralel olarak 1994-2000 arasında söz konusu

²⁵⁹Metin Toprak, **Küreselleşme ve Kriz**, 1.b., Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001, s.119.

ülkelerin ortalama kamu kesimi dengelerine bakıldığında Malezya dışındaki tüm ülkelerin kamu kesimi açığı verdikleri görülmektedir. Aynı dönemde Malezya'nın kamu kesimi dengesi, GSYİH'nin ortalama yüzde 0.9'u kadar fazla vermiştir.

3.4.2.4.5. İstihdam

Tabloda 3.4'de görüldüğü gibi, Öncesi-Sonrası Yaklaşımı çerçevesinde düşünüldüğünde, IMF destekli istikrar programı uygulayan ülkelerde program sonrası işsizlik oranlarının önemli oranlarda arttığı görülmektedir. Buna karşın aynı koşullarda krizi yaşayan Malezya'da ise işsizlik oranlarının daha istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. Bu durum IMF destekli istikrar programlarının istihdamı ihmal ettiği yönündeki görüşleri destekler niteliktedir.

J. Madrick, bu analizi teyit eden bir çalışmasında IMF destekli istikrar programlarının Doğu Asya ülkelerinde büyümeyi yavaşlattığını, özel sermayeyi onarım için mali yardım kullanımının ücret düşüşü ve işsizlik artışına yol açtığını ifade etmektedir.²⁶⁰

Tablo 3.4:Doğu Asya Ülkelerinde İşsizlik Oranları

Yıllar	Tayland	Endonezya	G. Kore	Filipinler	Malezya
1994	2,6	3,2	2,4	9,5	2,9
1995	1,7	2,3	2,0	9,5	3,1
1996	1,5	4,8	2,0	8,6	2,5
1997	3,5	4,7	2,7	8,7	2,4
1998	4,4	5,3	6,8	10,1	3,2
1999	4,2	6,3	6,3	9,8	3,4
2000	3,6	6,1	4,1	11,2	3,1
2001	*	*	3,7	11,1	3,6
Ortalama	3,07	4,67	3,75	9,8	3,0

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, süreli

Yukarıdaki tablolardan görüldüğü gibi, IMF destekli istikrar programların uygulanması, söz konusu ülkeler açısından yatırımların durması, üretimin düşmesi ve işsizlik oranlarının hızla yükselmesi anlamına gelmiştir. Tayland, G. Kore ve Endonezya'da yurtiçi toplam talep ve üretim düşmüş ve bölge ülkelerinde işsizlik oranları hızla yükselmiştir. Dünya Bankası, sadece Tayland için istihdam kaybının 1

²⁶⁰Jeff Madrick, "The IMF Approach: The Half-Learned Lessons of History", *World Policy Journal*, Vol: 15, No: 3, 1998, ss. 39-43.

Ocak 1998'de yaklaşık olarak 800.000 olduğunu ifade etmektedir. 1998 yılı başında Tayland'da işletmelerin kapanması ve işten çıkarmalar artarken işçi gösterileri ve sosyal patlamalar yaşanmıştır. G. Kore'de, 1998 yılı resmi verileri, işsiz sayısının 1.7 milyon olduğunu göstermekte; ancak işsiz sayısının gerçekte daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

Sonuç olarak, krize giren Doğu Asya ülkelerinin çoğu, kriz sürecinde IMF tarafından önerilen istikrar programı eşliğinde krizden çıkma stratejisini uygulamışlar, uygulamaya konulan istikrar programları benzer sonuçlar vermiştir: iç talebin düşmesi, kamu ve özel yatırımların azalması, hızla yükselen işsizlik oranları, reel gelir kayıpları ve sosyal sorunlar. Yukarıdaki tablolar IMF destekli istikrar programlarının ülkeler açısından maliyetini açık olarak ortaya koymaktadır.²⁶¹

Khan ve Knight bu çalışmayı teyit eden bir sonuca ulaşmışlardır. Buna göre, ödemeler dengesinde, yüksek deflasyon yoluyla hızlı sonuçlar başarmak üzere dizayn edilen IMF destekli istikrar programlarının, özellikle kısa dönemde, üretim, istihdam ve faktör gelirleri üzerinde önemli ve arzu edilmeyen etkiler doğurduğu ve bu sonuçların istikrar programlarını kullanan politikalar için bir paradoks ortaya çıkardığı görülmektedir.²⁶²

Bu analizi teyit eden bir açıklama Dünya Bankası eski Başkan Yardımcısı J. Stiglitz tarafından yapılmıştır. Stiglitz söz konusu açıklamasında, IMF'in desteklediği istikrar programlarının kriz yaşayan ülkelerde toplam yurtiçi talebi daha da aşağıya çekip mevcut durumu daha kötü bir noktaya sürüklemekten başka bir şey yapmadığını belirtmekte ve Malezya'nın (kontrol grubu ülkesi) ekonomik krizi çok çabuk atlatmasını, IMF destekli istikrar programını uygulamaya koymasına bağlamaktadır.²⁶³

3.5. IMF'E VE YAKLAŞIMLARINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Uluslararası ödemeler sisteminin düzenli işleyişini sağlamak üzere kurulan IMF, Asya krizinden sonra giderek daha çok tartışılan bir kuruluş haline gelmiştir. Genel olarak IMF'in önerdiği ihracata ve dış finansmana dayalı bir gelişme modeli

²⁶¹Demir, a.g.e., ss. 221-222.

²⁶²Khan ve Knight, a.g.m., s. 43.

²⁶³Bayar, a.g.m., ss. 11.

izleyen Asya ülkelerinin krize girişi, IMF tarafından önerilen gelişme modelinin kısıtlarına dikkati çekmiştir. Kriz ve krizi aşmak için IMF destekli istikrar programlarının uygulama sonucunda ortaya çıkan tablolar, IMF'in yapısının, görevlerinin ne olması gerektiğinin ve görevlerini ne ölçüde gerçekleştirdiğinin de tartışma konuları arasına girmesine neden olmuş; IMF çeşitli kesimlerden oldukça sert eleştiriler almıştır.²⁶⁴ Bu eleştiriler şu konularda yoğunlaşmaktadır:

Öncelikle, bazı yazarlar tarafından günümüzde IMF'in diğer uluslararası kuruluşlar gibi gelişmiş ülkelerin denetiminde olması ve IMF aracılığıyla gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkeler üzerinde baskı kurdukları öne sürülmektedir. Bununla birlikte, borçlanma yoluyla IMF'in borçlu ülkelerin iktisat politikalarına müdahale ettiği dile getirilmektedir.²⁶⁵ IMF'in eleştirildiği bir diğer konu da, desteklediği istikrar programlarının münhasıran bunalımdaki ülkelere yük getirmesi, buna karşılık borç veren kişi ve özellikle (Batı dünyasından) banka ve finans kuruluşlarının aşırı kar amacı ile ihtiyatsız borç verme ve yatırım yapmaları sonucunda girdikleri zararları karşılamayı amaçlamasıdır. Söz konusu uygulamaları ile de serbest piyasa ekonomisinin "risk alanın bunun sonucuna katlanması" kuralını bizzat tahrip etmesidir. Doğu Asya Krizi ortaya çıkana kadar hiçbir öngörüle bulunamaması ile birlikte, son ana kadar bölge ülkelerinin politikalarını yazılı ve sözlü olarak destek olması da IMF'in eleştirilmesine neden olmuştur.

Doğu Asya Krizi, IMF'in dünya finans piyasaları üzerindeki etkinliği ve kriz öncesi uyarı görevini tam olarak yapamadığı tartışmalarına da yol açmıştır. Hatta bazı yazarlar söz konusu krizin IMF'in manipülasyonları neticesinde gerçekleştiğini de dile getirmişlerdir. Tayvan'da başlayan mini krizin IMF'in destekli istikrar programları neticesinde bölgesel bir krize dönüştüğünü öne sürenler de bulunmaktadır.²⁶⁶

IMF destekli istikrar programlarındaki birtakım politika önerilerinin özellikle toplam iç talebin kısılması ve döviz kurunun değiştirilmesiyle ilgili olanlarının, ekonomik büyüme, istihdam ve faaliyet düzeyi üzerinde olumsuz etkisi

---

²⁶⁴Demir, a.g.e., s. 175.

²⁶⁵Doğan, a.g.e., s. 84.

²⁶⁶Muhammet Akdiş, **Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye**, 1. b., İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A. Ş., 2000, ss. 73-74.

olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında IMF istikrar programlarının iç tüketimi kısma yoluyla dış ödemelerde denge sağlamaya çalışması, gelişmekte olan ülkelerin istihdam, üretim ve kalkınma çabalarını olumsuz etkilemekte ve sonuçta ulusal refahın artmasına engel olduğu yönünde görüşler dile getirilmektedir. Yukarıdaki tablolarda görüldüğü gibi, IMF'in iç talebin kısılması yoluyla gelişmekte olan ülkelerin iktisadi yapısını değiştirme çabalarının, refah düzeyinin düşmesi, işsizlik, gelir dağılımının bozulması, bazı üretim tesislerinin faaliyet dışı bırakılması gibi ağır ekonomik ve sosyal maliyetlere neden olmaktadır.²⁶⁷

IMF istikrar programlarının iç talebi kısma yönelik olarak öngördüğü daraltıcı maliye ve para politikaları gelişmekte olan ülkelerin pek de yeterli olmayan üretim gücünü daha da azaltmakta ve sonuçta kıtlıklara ve/veya fiyatlarda yükselmelere yol açmaktadır. Ayrıca faizlere getirilen serbestlik özellikle orta dönemde üretim gücündeki daralmayı arttırmakla birlikte enflasyonist bir etkiye de neden olmaktadır.

IMF istikrar programlarının daraltıcı maliye politikası araçları olan kamu harcamalarının kısılması ve vergi gelirlerinin artırılması konusunda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kısa vadede kamu harcamaları olarak yatırım harcamalarının kısılmasının iktisadi büyüme üzerindeki olumsuz etkisi de üzerinde önemle durulan bir konu olmaktadır.

IMF istikrar programlarının dış dengeyi sağlamaya yönelik politikalarına zemin oluşturan devalüasyonun az gelişmiş ekonomi üzerindeki ilk etkisi bir enflasyonist şok olmakta ve bunun temelinde, devalüasyonun ithalat giderlerini ulusal para cinsinden yükselterek maliyetleri arttırması yatmaktadır. Devalüasyon yoluyla ilk önce ihracat ve diğer işlemlerden sağlanan döviz geliri, yurt içi fiyat artışıdaki sıçramayla yerini tekrar döviz darboğazına bırakmaktadır. Böylece sürekli dış kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca devalüasyon dövizle ödenecek dış borçların yükünü arttırmakta ve dış borç ödemeleri için daha büyük payın ulusal gelirden ayrılmasını zorunlu kılmaktadır.²⁶⁸

---

²⁶⁷Doğan, a.g.e., ss. 85-86.

²⁶⁸Alpar ve Ongun. a.g.e., ss. 167-168.

Aksi ampirik bulgulara da rastlamakla birlikte, devalüasyonun üretim üzerinde olumsuz etkisinin olduğu bazı araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur. T. Killick, R. Green, gibi bazı araştırmacılar söz konusu durumu IMF destekli istikrar programlarının başarısızlığına delil olarak gösterirken; Edward, kısa dönemde reel devalüasyonun üretimde küçük bir daraltıcı etkisinin olduğunu; ancak uzun dönemde etkisinin nötr olduğunu ortaya koymuştur.²⁶⁹

M. Chossudovsky, IMF destekli istikrar programların politika araçlarından olan devalüasyonun toplumsal etkisinin yıkıcı ve ani olduğunu savunmaktadır: Gıda maddelerinin, hayati önem taşıyan ilaçların, akaryakıtın ve kamu hizmetlerinin yurtiçi fiyatları bir gecede yükselmektedir. Devalüasyon, her zaman enflasyonu ve yurtiçi fiyatların dolarizasyonunu tetiklemekte; IMF, hükümetleri (ekonomik istikrar programın bir parçası olarak) bir anti-enflasyonist program uygulamaya zorlamaktadır. Bu anti-enflasyonist programın enflasyonun gerçek nedenleriyle sınırlı olduğunu ve kamu çalışanların işten çıkarılmasını, sosyal programlarda büyük kesintileri ve ücretlerle enflasyon arasındaki bağı koparılmasını gerektiren talep daraltmaya dayandığını öne sürmektedir.²⁷⁰

Bir başka çalışmasında Chossudovsky, IMF destekli istikrar programları ya da yapısal uyum programlarının yüz milyonlarca insanın yaşamını etkileyen güçlü bir yapı oluşturduğunu ve dünyada yaşanmakta olan fakirlik olgusu üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğunu dile getirmektedir. Ona göre, söz konusu programlar reel ücretlerin düşürülmesi ve bu ucuz el emeğiyle ihracatın artırılmasına dayanmakta ve toplumların sosyal yapısını ihmal etmektedir. Bu yüzden bu programların toplumlarda sosyal patlamalara yol açtığını öne sürmektedir.²⁷¹

İktisadi büyüme konusunda yapılan bir başka eleştiri de, IMF destekli istikrar programlarının gereksiz olarak katı olmasının ekonomiyi küçülttüğü yönündedir. Burada, özellikle az gelişmiş ülkelerin ya da gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapılarının göz önünde tutulmaları gerektiği vurgulanmaktadır.²⁷² Bunun

---

²⁶⁹Doğan, a.g.e., 88.

²⁷⁰Michel Chossudovsky, *Yoksulluğun Küreselleşmesi*, çev. Neşenur Domaniç, 1. b. İstanbul: Çiviyazıları Yayınları, 1998, s. 66.

²⁷¹Michel Chossudovsky, "İstikrar, Yapısal Uyum, IMF ve Yoksulluk", çev. Aydın Demirer, *İktisat Dergisi*, Yıl: 30, Sayı: 347, 1994, ss. 67-71.

²⁷²Doğan, a.g.e., 90.

yanında, IMF şartlılığına ilişkin eleştiriler sıkı maliye politikasının sorgulanması, sıkı para politikasının sorgulanması ve yapısal politikaların uygunluğu olmak üzere üç kategoride ortaya çıkmaktadır.²⁷³

J. Stiglitz, IMF'in krize giren ülkelere yönelik hazır bir istikrar programı olduğunu ve bu programın her ülkenin ihtiyaç ve isteklerine cevap veremediği için krizi aşmada başarı şansının çok düşük olduğunu dile getirmektedir. Çünkü ona göre, söz konusu programın tüm ülkelere uyması, uygulanabilir olması ve problemlere çözüm sağlaması mümkün değildir. IMF'in kötü bir ekonomist olduğunu iddia eden Stiglitz, IMF destekli istikrar programlarının tamamen ABD Bankaları'nın paralarının geri alınması konusuna odaklandığını savunmaktadır.²⁷⁴

Killick, Fon'un uyum yaklaşımının bir çok ülkede üretim düzeyi ve büyüme oranlarında düşüş, istihdamda azalma ve gelir dağılımında olumsuz gelişmeler biçiminde ciddi ekonomik maliyetler içerdiğini öne sürmektedir. Ona göre, tipik bir IMF destekli istikrar programı yurtiçi talebe önemli baskı, reel ücretlerde düşüş ve kamu harcamalarında azaltma gerektiren önlemler tavsiye etmektedir. Bunlara ulusal parada ciddi değer kayıpları ve ithalatı serbestleştirme önlemleri, yurtiçi ekonomideki potansiyel bozucu etkileri dikkate almaksızın, eşlik etmektedir.

Killick, IMF'e yöneltilen eleştirilerin arka planında IMF'in çok fazla parasal bir örgüt olduğu, belli ülke koşullarını yeterince dikkate almayan standart biçimde ödemeler dengesi politikası dogmatik olarak parasalcı bir yaklaşım uyguladığı ve ödünç alan hükümetlerle münasebetlerinde katı olduğu düşüncesinin olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında fon programlarının çok kısa dönemli görüldüğünü ve ödemeler zorluklarının ihmal edildiğini dile getirmektedir.

Killick'e göre, IMF'in söz konusu eleştirilere karşı en dikkat çekici tepkisi özellikle düşük gelirli ülkelere destek sağlamak üzere dizayn edilen yeni imkanlar geliştirmek olmuştur. Yine Fon, UNICEF'le işbirliği yaparak programlarına insani boyut kazandırmaya yönelmiştir. Halbuki geleneksel Fon uygulamaları istikrar

---

²⁷³Takatoshi Ito, "The Role of IMF Advice: A Postcrisis Examination", **Reforming The International Monetary and Financial System**, (Ed.) Peter B. Kenen and Alexander K. Swoboda, Washington D.C.: International Monetary Fund, 2000, s. 293.

programlarının dağıtımsal etkilerini hükümetlere bırakmaktadır. 1960 ve 1970’lerde uygulanan 30 stand-by programından sadece birisi olası ters sonuçlara karşı yoksulları koruyucu önlemler içermiştir. Bu durum zamanla değişmiş, IMF görevlileri programları hazırlarken hükümet yetkilileriyle “programın makroekonomik çerçevesiyle uyumlu olarak” dağıtımsal boyutlarını da tartışmaya başlamışlardır. Bir başka yeni hassasiyet, IMF’in ödemeler dengesi ötesinde kendisinden yardım isteyen hükümetlerin askeri harcama düzeylerine artan bir biçimde ilgi göstermesidir. Çevresel hassasiyetlerin artmasıyla beraber IMF, ekonomik politikalar, ekonomik faaliyetler ve çevresel değişim arasında etkilerin dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bir değişim, programların politika kapsamalarının geleneksel talep önlemleri yanında daha fazla arz yanlı tedbirler içermesine yönelimdir. Bir başka değişim, ticaret liberalizasyonu amacının daha önemle ele alınmasıdır. Şimdilerde liberalizasyon bir performans kriteri şeklinde düşünülmektedir.²⁷⁵

A. Krueger’e göre, finansal konulara ilişkin IMF eleştirileri çok sağlam temellere dayanmamaktadır. Şimdilerde IMF’in performansı yakından izlemesi ve olası zorluklara yönelik erken uyarılar sunması istenmektedir. Ancak uyarı mekanizmasının etkin işleyebileceği de ileri sürülebilir. Bir başka çözüm önerisi de yurtiçi banka sistemi ile döviz piyasası arasındaki bağlantıyı koparmak üzere sermaye kontrolünün sağlanmasıdır. Ancak türev piyasaların varlığında bu kontrollerin uygulanabilirliği tartışmalıdır. Ayrıca bunlar ulusal ekonominin uluslararası ticaret sistemine entegrasyonunu zayıflatacaktır.²⁷⁶

Özetle ödemeler dengesindeki açıklara kısa süreli destekler sunarak dünya ödemeler sisteminin istikrarını korumak niyetiyle yola çıkan, zaman içinde yeni roller üstlenen ve “kriz yöneticiliği”ne soyunan IMF, uygulanmasını istediği istikrar politikalarının performans sonuçları yanında uluslararası finansal mimarideki konumu ile de tartışmaların odağında yer almaya devam etmektedir.

---

²⁷⁴ Bayar, a.g.m., ss. 10-12.

²⁷⁵ Killick, a.g.e., ss. 12-23.

²⁷⁶ Anne O. Krueger, “Conflicting Demands on The International Monetary Fund”, *AEA Papers and Proceedings*, Vol.: 90, No: 2, 2000, ss. 38-42.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ekonomik faaliyetin nihai hedefi insan-toplum refahı, bunun ön koşulu ise ekonomik istikrar olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kalkınma projeksiyonları, ekonomik istikrar temelini aramakta ve zaman zaman dış destekli istikrar programları denenmektedir. İstikrar programlarının ve genel olarak ekonomi politikalarının ne ölçüde başarılı olduğu sorusu ise, birtakım performans kriterleri ışığında yanıtlanmaktadır.

Bu çalışmada temel olarak, 1944 yılında Bretton Woods Anlaşmaları Hükümlerini düzenleyenler tarafından uluslararası parasal işbirliğini sağlamak, uluslararası ticaretin uyumlu biçimde gelişmesi ve ticaret hacminin artışı kolaylaştırmak amacıyla oluşturulan IMF'in gelişmekte olan ülkelere tavsiye ettiği istikrar programların teorik temelleri, amaçları ve kapsamı ekonomik istikrar olgusu bağlamında belirtildikten sonra özellikle 1997 yılı ortalarında krize giren Doğu Asya ülkelerine IMF tarafından önerilen programların sonuçları makroekonomik performans kriterleri çerçevesinde Var-Yok ve Öncesi-Sonrası Yaklaşımları kullanılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte uluslararası arenada zaman içinde önemi artan IMF'in değişen rolüne de vurgu yapılmıştır.

ABD ve İngiltere'nin önderliğinde Bretton Woods sisteminin işleyişini sağlamak üzere oluşturulan IMF, önceleri başta Avrupa ülkelerinin sorunları olmak üzere dış açık kaynaklı ödemeler sistemi arızalarına odaklanırken, daha sonraki yıllarda gelişmekte olan ülkelere finansal destek sunan, yapısal uyum ve istikrar amacıyla ödünç veren bir yapıya bürünmüştür. IMF'in gelişmekte olan ülkelere yönelik politika önerileri istikrar ve uyum olgularına ağırlık vermiştir. 1950'li yıllarda bu kurum daha çok ödemeler dengesi güçlüğü çeken ülkelere yardım etme, döviz kuru sistemi ve uluslararası politika koordinasyonunu sağlama işlevini üstlenmiştir. IMF, 1950'li yıllardan sonraki dönemde ise gelişmiş ülkeler açısından uluslararası rezerv yönetimi ve kambiyo politikaları arasında eşgüdümü kolaylaştıran bir yapıya dönüşmüştür.

1971'de ABD'nin emisyon kazançlarına yönelik tepkiler, Triffin dilemması (güven-likidite sorunu), dış dengeyi sağlama yükünü dış açık veren ülkeye yükleyen asimetrik yapısı ve katı sabit kur sistemi oluşumunun karma etkisi gibi bazı

nedenlerle çöken Bretton Woods sabit kurları sonrasında dalgalanan kurlar, IMF'in döviz kuru düzenleyiciliği rolünü ortadan kaldırmış ve ödemeler dengesi sorunlarının niteliğini değiştirmiştir. 1971'den sonra Fon, kendi rolünün yeniden tanımı arayışı içinde olmuştur. 1976 yılında Fon yasasında bir değişiklik yapılarak IMF, uluslararası ödemeler sisteminin etkin işleyişini sağlamak üzere üye ülkelerin kur politikalarını gözetleme görevini üstelenmiştir.

1970'ler ve 1980'ler boyunca IMF'in kendine biçtiği rol, sayıları 183'e ulaşan üye ülkelere öneri ve enformasyon sunmaktı. Bununla birlikte, 1995'te Clinton yönetiminin yürüttüğü Meksika operasyonu, IMF'e yeni bir rol kazandırmıştır. Bazı yanlış adımlar sonrasında yönetim, Amerikan Merkez Bankası, Hazine Döviz İstikrar Fonu, IMF ve Uluslararası Denkleştirme Bankası (BIS) tarafından finanse edilen –gerçekte, Meksika tamamını elde etmiş olmasa da- 50 milyar dolarlık bir kurtarma paketi oluşturması, IMF'in, bir uluslararası son ödünç verme mercii fonksiyonu görebileceği düşüncesini ortaya çıkarmıştır.

1990'lı yıllardan sonra yaşanan krizlerin olumsuz sonuçları IMF'in rolünün ne olacağına yönelik tartışmaların bizzat IMF yöneticileri tarafından gündeme getirilmesine yol açmıştır. Doğu Asya krizinin ardından IMF'in tarihinin en büyük likidite krizini yaşaması, IMF'in borç veren bir kuruluş olmasının ötesinde işlevleri olması gerektiğine ilişkin tartışmaların başlangıç noktasını oluşturmuştur. IMF destekli istikrar programlarının bu çalışmanın ilgili bölümlerinde tartışıldığı gibi, gelişmekte olan ülkelere büyüme ve istikrarı sağlayıcı bir etkiyi umulduğu ölçüde sağlayamaması, Afrika ülkelerinde fakirliği azaltıcı programların beklenen sonuçları vermemesi ile eski sosyalist ülkelere yönelik verilen krediler IMF üzerindeki yükün artmasına neden olurken, yeni istikrar programlarının oluşturulmasını gündeme getirmiştir.

Klasik IMF destekli istikrar programları, kısa dönem istikrar önlemlerinin yanı sıra orta dönem ayarlamaları ve liberalizasyon politikalarından oluşmaktadır. Söz konusu programlar, teorik temelleri Monetarist ve Neoklasik görüşlerin sentezinden oluşan ortodoks modele dayanmaktadır. Bu modele göre, iç ve dış dengesizliklerin para arzındaki hızlı artışlar, aşırı değerlenmiş döviz kuru ve kamu kesiminin kaynak-harcama olmak üzere üç temel nedeni bulunmaktadır. Bunun

yanında söz konusu modelin en önemli teşhisi, enflasyon ve ödemeler dengesi güçlüklerinin gelişmekte olan ülkelerin yapısal niteliklerinden değil, talep fazlasından kaynaklandığı şeklindedir.

İç ve dış dengesizliklerin nedenlerine bu çerçeveden bakışla ortodoks modele dayanan IMF destekli istikrar programları, döviz kuru, para arzı ve kamu harcamaları idaresinden oluşan iktisat politikası araçlarını kullanmaktadır. Dolayısıyla, enflasyonun ve dış açığın ortak kaynağının bütçe açığı olduğunu ileri süren ortodoks istikrar programlarında, sadece parasal genişleme enflasyonun kaynağıdır ve bu yüzden sıkı para politikası programın özünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte, dış açığın ve enflasyonun giderilmesinde mali reform ve bir devalüasyon gerekli görülmektedir.

Fakat ortodoks modele dayalı IMF istikrar programlarının, iç ve dış dengesizliklerin nedenlerine, seçtiği istikrar politikası araçlarına ve uygulamalarına yönelik bakış açısı, Yapısalcılar tarafından önemli eleştirilere konu olmuştur. Onlara göre, yapısal nedenler enflasyona yol açmaktadır. Parasal nedenler ise, enflasyonun nedeni değil, sonucu olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin dış dengesizlikleri, söz konusu ülkelerin ekonomik yapılarından kaynaklandığı için, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapıları değişmedikçe dış dengesizliklerin devamlılık arz etmesi kaçınılmaz olmaktadır.

IMF'in desteklediği istikrar programları, gelişmekte olan ülkelerin iç ve dış dengesizliklerini gidermede, yeterli ve etkili performans gösterememektedir. Yapısal sorunlara çözüm üretmemesi nedeniyle ortaya çıkan bu sonuç, hatta yeni krizlerin başlangıcı da olabilmektedir. 1970'li yıllarda Latin Amerika'da uygulamaya konu olan ortodoks nitelikli IMF destekli istikrar programları ekonomik ve sosyal dengesizlikleri daha da arttırmıştır. Uzun zamandır IMF destekli istikrar programlarını uygulayan gelişmekte olan ülkelerin aynı (Arjantin, Brezilya ve Türkiye gibi) özellikle sorunlarla karşı karşıya olduklarını görmekteyiz.

Asya mucizesini gerçekleştiren ve bu yönüyle gerek uygulamacıların gerekse araştırmacıların dikkatini çeken ve IMF tarafından da başarılı ekonomik performans örneği olarak sunulan Doğu Asya ülkeleri 1997 ortalarında bir krizle sarsılmıştır. Kriz hızla bölge ülkeleri arasında yayılmıştır. Böyle bir krizi önlemekle

görevli IMF ortodoks istikrar programını yansıtan klasik reçetelerine çok benzer bir operasyon yürütmüş; farklı ülkeler için küçük sapmalar dışında büyük ölçüde birbirine benzeyen ve kamu harcamalarının azaltılması, faizlerin yükseltilmesi, devalüasyon gibi önlemler içeren şartlar eşliğinde bölgeye ciddi kaynaklar aktarmıştır. Ancak 1997-2001 verileri bölge ülkelerinin enflasyon ve ödemeler dengesindeki nispi düzenlemelere karşın büyüme, kamu kesimi dengesi ve istihdam kriterleri bakımından umulan sonuçlara ulaşamadıklarını; bu ülkelerin, uydıkları ağır IMF koşullarına karşın Malezya'dan birçok bakımdan daha iyi olmayan bir performans sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak, IMF'in geliştirmekte olan ülkelere tavsiye ettiği istikrar programlarının gereksiz yere katı olduğu, her ülkenin ihtiyaç ve isteklerine cevap vermediği ve bu ülkelerin sosyal yapılarını ihmal ettiği aşıkardır. Görülebilir gelecekte IMF varlığını sürdüreceğine göre, kanımızca, yapılması gereken Fon'un kapsamlı reformu ve geliştirmekte olan ülkelere tavsiye ettiği istikrar programlarının daha esnek bir yapıya kavuşturulmasıdır.

KAYNAKÇA

- AKDIŞ, Muhammet: **Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye**, 1. b., İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş., 2000
- AKGÖNÜL, Hüseyin ve Mahmut Masca, “Heterodoks İstikrar Programları”, **Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: XVII, Sayı: 1 Haziran-2001.
- ALKINOĞLU, Lale: “Türkiye’de Uygulanan İstikrar Politikaları ve Sonuçları”, **Erciyes Ün. İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:15
- ALP, Ali: “Uluslararası Finansal Sistemin Yeni Mimarisi”, **İktisat İşletme ve Finans**, Sayı: 157, 1999
- ALPAGO, Hasan: **IMF Türkiye İlişkileri**, 1.b., İstanbul: Ötüken Neşriyet A. Ş., 2002
- ALPAR, Cem ve Tuba Ongun: **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar Az Gelişmiş Ülkeler Yönünden Değerlendirme**, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, 1987
- APAK, Sudi: **Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları**, 1.b. İstanbul: Anahtar Kitapları Yayınevi, 1993
- AREN, Sadun: **İstihdam, Para Ve İktisadi Politika**, 11.b., Ankara: Savaş Yayınevi, 1998
- ATAÇ, Beyhan: **Maliye Politikası, Gelişimi, Amaçları ve Sorunları**, Eskişehir: Anadolu Ün., Esbay Yay., 1991 No:86
- AYDIN, Bahadır: “İstikrar Politikaları, Yapısal Uyum Programları: İktisat Politikaları”, **İktisat İşletme ve Finans**, (Mayıs 1998)
- AYKAÇ, Mustafa: “Ekonomik İstikrar Aracı Olarak Gelirler Politikası Ve Yöntemleri”, **Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt V, Sayı 1
- BAHÇECİ, Sema: “Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları: Seçilmiş Ülke Örnekleri ve Türkiye Deneyimi”, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara, 1997

- BAUMOL William J. and Alan S. Blinder, **Economics**, 6 th Ed. New York: The Dryden Press, 1994
- BAYAR, Murat: "IMF Çare mi?",(Söyleşi) **Finans Dünyası**, Sayı: 141, Eylül 2001
- BAYRAKTUTAN, Yusuf: "Küreselleşme Kriz ve IMF", **Liberal Düşünce**, Yıl: 5, Sayı: 19, 2000
- BEGG, David -Stanley Fisher, and Rudiger Dorbbusch, **Economics**, British ed., London: McGraw-Hill Book Company (UK), 1984
- BERGSTORM, A. R. ve diğerleri: **Stability and Inflation**, New York: John Wiley & Sons Ltd., 1978
- BİRD, Graham: "Crisis Averter, Crisis Lender, Crisis Manager: The IMF İn Search of a Systemic Role", **The World Economy**, Vol: 22, No: 7, 1999
- BRUNO, Michel: **Kriz, İstikrar Programları ve Ekonomik Reform**, çev. Zülfü Dicleli, 1. b., İstanbul: Türk Henkel Dergisi Yayınları, 1994
- CELASUN, Merih: "Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı, Finansal Krizler ve Türkiye Örneği, 2001", **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı: 17, 2002
- CHOSSUDOVSKY, Michel: **Yoksulluğun Küreselleşmesi**, çev. Neşenur Domaniç, 1. b. İstanbul: Çiviyazıları Yayınları, 1998
- CİN, M. Fatih -Bilge Köksel Yalçın, M. Kemal Doğru, "Heterodoks Politikalar Işığında Türkiye'de Uygulanmakta Olan İstikrar Programı ve Bir Değerlendirme", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Dergisi**, No: 23-24 (Ekim 2000-Mart 2001)
- COLANDER, David C.: **Macroeconomics**, 3rd ed., Boston: McGraw-Hill Companies, 1998
- COOK, Paul and Colin Kirkpatrick: **Macroeconomics For Developing Countries**, 1st.,Ed., New York: Harvester Wheatsheaf, 1990, s. 170.

- COOPER, Richard N, **The International Monetary System**, 2nd Printing, Massachusetts: The MIT Press, 1987
- CROCKETT, Andrew D.: “Stabilization Policies in Developing Countries: Some Policy Considerations”, **IMF Staff Papers**, Vol: 28, No:1, 1981, s. 54.
- ÇAKMAN, Kemal ve Demet Çapan, “On Stabilization and Liberalization With Reference to Argentinian and Israeli Experiences, **Yapı Kredi Economic Review**, Vol:4, January 1991
- DE VRIES, Margaret Garritsen: “The IMF Fifty Years Later” **Finance & Development**, Vol: 32, No: 2, 1995
- DE VRIES, Margaret Garritsen: **The IMF in a Changing World 1945-85**, Washington, D.C.: International Monetary Fund, 1986
- DEMİR, Gülten: **Asya Krizi ve IMF**, 1.b., İstanbul: Der Yayınları, 1999
- DİNLER, Zeynel: **İktisada Giriş**, 7.b., Bursa: Ekin Kitabevi, 2001
- DOĞAN, Seyhun: **IMF İstikrar Programları ve Türkiye**, 1.b., İstanbul: Işıklı Yayın, 1997
- DONOVAN, Donal J.: “Macroeconomic Performance and Adjustment Under Fund-Supported Programs: The Experience of the Seventies”, **IMF Staff Papers**, Vol: 29 (June 1982), ss. 698-727.
- DORNBUSCH, Rudiger ve Stanley Fischer, **Makroekonomi**, çev. Erhan Yıldırım ve diğerleri, 1.b., İstanbul: McGraw-Hill-Akademi Ortak Yayını, 1998
- EĞİLMEZ, Mahfi: **IMF Dünya Bankası ve Türkiye**, 2.b., İstanbul: Creative Yayıncılık, 1997
- ERDÖNMEZ, Pelin A ve Burçak Tulay, “Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 31, 1999
- EREN, Ercan: **Makro İktisat Kavramlar Tarihsel Yaklaşım İstikrar Politikaları ve Açık Ekonomi**, 2.b., Bursa: Ezgi Kitabevi, 1993, s. 9.

FİSCHER, Stanley: "The Asian Crisis: A View from the IMF", First Deputy Managing Director of the International Monetary Fund, The Midwinter Conference of the Bankers' Association for Foreign Trade, Washington, D.C: January 22, 1998.

GORDON, Robert J.: **Macroeconomics**, 3 rd Edition, Canada: Little, Brown & Company Ltd., 1984

GUITIAN, Manuel: "Conditionality: Past, Present, Future", **IMF Staff Papers**, Vol: 42, No: 4, 1995

GÜNDÜZ, Ali Yılmaz: "Türkiye Ekonomisindeki Yapısal Değişiklikler ve 1980 Sonrası Uygulanan İstikrar Politikaları", **Erciyes Ün. İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:15,1999, s. 282.

ITO, Takatoshi: "The Role of IMF Advice: A Postcrisis Examination", **Reforming The International Monetary and Financial System**, (Ed.) Peter B. Kenen and Alexander K. Swoboda, Washington D.C.: International Monetary Fund, 2000

İŞGÜDEN, Tamer ve Akyüz Müfit: **Uluslararası İktisat**, 1.b., İstanbul: Evrim Kitabevi, ?

İYİBOZKURT, Erol: **Uluslararası İktisat Teori ve Politika**, 3.b., Bursa: Ezgi Kitabevi, 1995

KAPUR, Devesh: "The IMF: a cure or a curse?" **Foreign Policy**, no: 111, Summer 1998

KARLUK, Rıdvan: **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, 2.b., Eskişehir: Anadolu Üni. Basımevi, 1995

KARLUK, Rıdvan: **Uluslararası Ekonomi**, 4.b., İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1996

KARLUK, Rıdvan: **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, 5.b., Ankara: Turhan Kitabevi, 2002

- KARLUK, Rıdvan: **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, 4.b., Ankara: Turhan Kitabevi, 1998
- KAZGAN, Gülten: **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, 2.b., İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1988
- KHAN, Mohsin S.: “The Macroeconomic Effects of Fund-Supported Adjustment Programs”, **IMF Staff Papers**, Vol: 37, No: 2, 1990
- KHAN, Muhsin S. - Knight Malcolm D.: “Stabilization Programs in Developing Countries: A Formal Framework”, **IMF Staff Papers**, Vol: 28, No: 1, 1981
- KHAN, Muhsin S. -Malcolm D. Knight: “Fund Supported Adjustment Programs And Economic Growth”, **IMF Occasional Paper**, S. 41, Washington D.C., 1985
- KİLLİCK, Tony: **IMF Programmes in Developing Countries**, 1st Ed., New York: Routledge, 1995
- KÖKSEL, Bilge: “Heterodoks . İstikrar Programları ve İsrail Deneyimi” **İktisat İşletme ve Finans**, (Mayıs 1998)
- KRUEGER, Anne O.: “Conflicting Demands on The International Monetary Fund”, **AEA Papers and Proceedings**, Vol.: 90, No: 2, 2000
- KRUGMAN, Paul R. and Maurice Obsfeld: **International Economics Theory and Policy**, 2nd Edition, New York: HarperCollins Publisher Inc., 1991
- KRUGMAN, Paul: **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü**, çev. Neşenur Domanıç, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001
- LECKOW, Ross B.: “The International Monetary Fund and Strengthening The Architecture of The International Monetary System”, **Law and Policy in International Business**, Mid-Summer 1999
- MADRİCK, Jeff: “The IMF Approach: The Half-Learned Lessons of History”, **World Policy Journal**, Vol: 15, No: 3, 1998, ss. 39-43.

- MOHAMMED, Azizali F.:“Recent Evolution of Fund Conditionality”,
International Financial Policy, (Ed.) Jacob A. Frenkel and Morris
Goldstein, Washington D.C.: International Monetary Fund, 1991
- MOSLEY, Paul: “The IMF After The Asian Crisis: Merits and Limitations of the
‘Long-term Development Partner’ Role”, **The World Economy**, Vol: 24,
No: 5, 2001
- OKTAR, Suat: “Hiperenflasyon ve Heterodoks İstikrar Programları”, **Banka ve
Ekonomik Yorumlar**, Yıl:31. Temmuz-1994
- ORHAN, Osman Z.: **Başlıca Enflasyon Teorileri ve İstikrar Politikaları**, İstanbul:
Filiz Kitabevi, 1995
- ÖNEN, Sacit: **Uluslararası Mali Kuruluşlar**, 2.b., Ankara: Gazi Ün. Yayınları, No:
136, 1990
- ÖZMUCUR, Süleyman: **İstikrar politikaları**, 1.b., İstanbul: Avcıo1 Matbaası, 1991
- PARASIZ, İlker: **Enflasyon-Kriz, Ayarlamalar Dünyada ve Ülkemizde
Kalkınma Makro Ekonomisi Sorunlar**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2001
- PARASIZ, İlker: **Kriz Ekonomisi Hiper Enflasyon Ve Yüksek Enflasyonla
Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları Ve 5 Nisan 1994 Kararları**,
2.b., Bursa: Ezgi Kitabevi, 1996
- PARASIZ, İlker: **Makro Ekonomi Teori ve Politika**, 7.b., Bursa: Ezgi Kitabevi,
1998
- PARASIZ, İlker: **Modern Makro Ekonominin Temelleri**, 1.b., Bursa: Ezgi
Kitabevi, 1997
- PARASIZ, İlker: **Para Politikası Monetarist ve Keynesyen Tartışması**, 2.b.,
Bursa: Haşet Kitabevi Yayınları, 1988,
- PARASIZ, İlker: **Uluslararası Para Sistemi**, 1.b., Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları,
1996

- PAYA, Merih: **Makro İktisat**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1997
- PAYA, Merih: **Para Teorisi Ve Para Politikası** İstanbul: Filiz Kitabevi 1994
- PEHLİVAN, Osman: **Kamu Maliyesi**, 1.b., Trabzon: Derya Kitabevi, 2000
- ROS, J.: **On the Macroeconomics of Heterodox Shocks**, WIDER, 1987, den Oğuz Esen, "Heterodoks İstikrar Programları: Teori Ve Uygulama", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 16(3-4), 1989, s. 34.
- ROWAN, D. C.: **Output Inflation and Growth**, 2nd Edition, London: The Macmillan Press Ltd, 1974
- SACHS, Jeffry: "The IMF and The Asian Flue", **The American Prospect**, No:37, March-April, 1998
- SAĞLAM, Dündar: "Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Türkiye", **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 35, Haziran 1998
- SAKINÇ, Süreyya: "IMF Programlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Değerlendirilmesi", **Ekonomik Yorumlar**, Nisan 1998
- SALVATORE, Dominick: **International Economics**, 5th. Ed. New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1995
- SAVAŞ, Vural: **Politik İktisat**, 3. Tıpkıbasım, İstanbul: Beta Basım A. Ş., 1998
- SCHWARTS, Anna J.: **Son Ödünç Verme Mercii'nin Nitelikleri**, çev. Yusuf Bayraktutan, Liberal Düşünce, Yıl: 5, Sayı: 19, 2000
- SERİN, Vildan (haz.): **İktisat Politikası**, 1.b., İstanbul: Alfa Yayınevi, 1998
- SEYİDOĞLU, Halil: **Ekonomik Terimler Sözlüğü**, 2.b., İstanbul: Güzem Can Yayınları, 1999
- SEYİDOĞLU, Halil: **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, 14.b., İstanbul: Güzem Yayınları, 2001

- SÖNMEZ, Sinan: **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1998
- TAHSİN, Emine: “Dünya Ekonomisinde Üç Aktör”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 416, Ağustos 2001
- TAYLOR, Lance: “IMF Conditionality: Incomplete Theory, Policy Malpractice”, **METU Studies in Developments**, 11, (1-2), 1984
- TELATAR, Erdinç: “İstikrar Programlarında Nominal Çıpa Seçimi ve Uygulama Sonuçları”, **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 2, 2000
- TOPRAK, Metin: **Küreselleşme ve Kriz**, 1.b., Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001
- TUNÇ, Güngör: “Asya Krizi”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Yıl: 36, Mayıs-1999
- TURAN, Gül Günver: **Uluslararası Para Sistemi Dünyü ve Bugünü**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1980
- ÜLGEN, Gülden “İkinci Yılında Küresel Kriz ve Dünya Ekonomisi”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl: 36, Temmuz-1999
- ÜSTÜNEL, Besim: **Makro Ekonomi**, 14.b., İstanbul: Mısırlı Matbaacılık, 1983
- VANE, R Howard ve. L Thompson John: **An Introduction To Macroeconomic Policy**, London: Harvester Wheatsheaf, 1989

T.C. ÜSTÜNEL, Besim
Makro Ekonomi
14. baskı
İstanbul: Mısırlı Matbaacılık, 1983